
Trening orientacji przestrzennej dla osób niewidomych i słabowidzących (TOPON)

STANDARD KSZTAŁCENIA INSTRUKTORÓW ORIENTACJI PRZESTRZENNEJ I MOBILNOŚCI

WERSJA WSTĘPNA 1.0

Warszawa 2022

Lider Projektu

Partnerzy Projektu

Spis treści

Spis treści	2
Słownik podstawowych pojęć i skrótów	6
1. Wstęp	8
2. Orientacja w przestrzeni i jej znaczenie dla funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku	10
2.1. Orientacja przestrzenna – wyjaśnienia terminologiczne	11
2.2. Rys historyczny rozwoju orientacji przestrzennej	13
2.2.1. Doświadczenia duńskie	14
2.2.2. Doświadczenia polskie	15
3. Specyfika pracy instruktora orientacji przestrzennej i mobilności	17
3.1. Charakterystyka zawodu	17
3.1.1. Cel istnienia zawodu	17
3.1.2. Zakres czynności	17
3.1.3. Warunki i środowisko pracy	17
3.2. Adresaci wsparcia	18
3.3. Wymagania dla instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności	19
4. Profil kompetencyjny instruktora orientacji przestrzennej i mobilności	20
4.1. Konceptualizacja kompetencji instruktora orientacji przestrzennej i mobilności	20
4.2. Kompetencje instruktora orientacji przestrzennej i mobilności w opinii osób z niepełnosprawnością wzroku	22
4.2.1. Opis próby badawczej	22
4.2.2. Wyniki badania	25
4.3. Opis profilu kompetencyjnego na podstawie literatury i wyników badań	31
4.3.1. Kompetencje osobiste instruktora	31
4.3.2. Kompetencje zawodowe instruktora	35

4.3.3. Kompetencje społeczne instruktora _____	38
4.3.4. Kompetencje menedżerskie instruktora _____	40
5. Zasady rekrutacji na szkolenia z orientacji przestrzennej i mobilności _____	42
5.1. Kandydaci na instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności _____	42
5.1.1. Etap I formalny _____	42
5.1.2. Etap II merytoryczny _____	42
5.2. Podnoszenie kwalifikacji instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności _____	43
5.2.1. Etap I formalny _____	43
5.2.2. Etap II merytoryczny _____	43
5.3. Ścieżka awansu _____	44
6. Kodeks Etyki Zawodowej instruktora orientacji przestrzennej i mobilności _____	47
7. Program kształcenia instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności _____	52
7.1. Założenia programu kształcenia _____	52
7.2. Charakterystyka osób prowadzących zajęcia _____	54
7.3. Plan kształcenia instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności _____	56
7.4. Treści kształcenia w modułach _____	59
7.4.1. Moduł Medyczny _____	59
7.4.1.1. Aspekty medyczne w rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku w różnym wieku _____	60
7.4.2. Moduł Tyflopedagogiczny _____	63
7.4.2.1. Podstawowe zagadnienia z zakresu funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku _____	63
7.4.2.2. Funkcjonalne konsekwencje słabowzroczności _____	67
7.4.3. Moduł Psychologiczny _____	70
7.4.3.1. Kontakt i komunikacja w rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku _	70
7.4.3.2. Psychologiczne aspekty rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku __	72
7.4.4. Moduł Orientacja Przestrzenna Przedmioty diagnostyczne _____	76

7.4.4.1. Funkcjonalna ocena wzroku dla potrzeb orientacji przestrzennej i przemieszczania się osób słabowidzących _____	77
7.4.4.2. Ocena umiejętności z zakresu orientacji przestrzennej i planowanie procesu nauczania _____	79
7.4.5. Moduł Orientacja Przestrzenna Przedmioty Metodyczne Podstawowe _____	81
7.4.5.1. Podstawy nauczania orientacji przestrzennej osób z niepełnosprawnością wzroku _____	82
7.4.5.2. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej i samodzielnego przemieszczania się osób z niepełnosprawnością wzroku – umiejętności podstawowe _____	85
7.4.5.3. Podstawowe umiejętności i techniki poruszania się z białą laską _____	86
7.4.6. Moduł Orientacja Przestrzenna Przedmioty Metodyczne Zaawansowane _____	89
7.4.6.1. Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w prostym terenie zurbanizowanym _____	89
7.4.6.2. Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w złożonym terenie zurbanizowanym – skrzyżowania _____	93
7.4.6.3. Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w złożonym terenie zurbanizowanym – środki transportu _____	95
7.4.7. Moduł Orientacja Przestrzenna Przedmioty Metodyczne Rozszerzające _____	100
7.4.7.1. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej małych dzieci z niepełnosprawnością wzroku _____	101
7.4.7.2. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób dorosłych z niepełnosprawnością wzroku _____	106
7.4.7.3. Pomoce dydaktyczne wykorzystywane w nauczaniu orientacji przestrzennej _____	107
7.4.7.4. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób z niepełnosprawnością sprzężoną _____	110
7.4.7.5. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób poruszających się z psem przewodnikiem _____	112
7.4.7.6. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej z wykorzystaniem echolokacji _____	115

7.4.7.7. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej z wykorzystaniem nowoczesnych technologii _____	118
7.4.8. Moduł Praktyka Orientacja Przestrzenna _____	121
7.4.8.1. Praktyka asystencko-pedagogiczna w zakresie nauczania orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się osób z niepełnosprawnością wzroku _____	122
7.5. Charakterystyka metod kształcenia _____	124
7.6. Charakterystyka sposobów weryfikacji efektów uczenia się _____	127
7.7. Warunki ukończenia szkolenia _____	129
7.8. Doskonalenie zawodowe instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności _____	129
8. Bibliografia _____	132
9. Spis wykresów i tabel _____	135
10. Załączniki _____	136
10.1. Załącznik numer 1 – Wzór zaświadczenia lekarskiego _____	136
10.2. Załącznik numer 2 – Wzór oświadczenia osoby z niepełnosprawnością wzroku _____	138
10.2. Załącznik numer 3 – Wzór karty praktykanta _____	139
10.4. Załącznik numer 4 – Wzór karty egzaminu praktycznego _____	142
10.5. Załącznik numer 5 – Wzór certyfikatu _____	144

SŁOWNIK PODSTAWOWYCH POJĘĆ I SKRÓTÓW

Czynny instruktor orientacji przestrzennej i mobilności – osoba, który przystępując do rekrutacji na szkolenie, prowadzi nauczanie w zakresie orientacji przestrzennej i mobilności osób z niepełnosprawnością wzroku.

ECTS – Europejski System Transferu Punktów (ECTS od angielskiej nazwy European Credit Transfer System) jest zbiorem procedur, które zostały opracowane przez Komisję Europejską. Jego zasadniczym celem jest ujednoczenie reguł prawnych odnoszących się do procesu organizacji studiów.

Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności/instruktor – oznacza zarówno nauczyciela orientacji przestrzennej działającego w obszarze systemu oświaty (nauczyciel niewidomych i słabowidzących – tyflopedagog – specjalizacja 235203 w Klasyfikacji zawodów i specjalizacji prowadzonej przez ministra właściwego do spraw pracy: Dz.U. z 25 stycznia 2018 r. poz. 227), jak i instruktora orientacji przestrzennej i mobilności działającego w systemie polityki społecznej oraz zdrowia.

IPNOM – indywidualny program nauczania orientacji przestrzennej i mobilności.

Jednostka szkoląca – każdy podmiot, który realizuje szkolenie z orientacji przestrzennej i mobilności dla osób chcących być instruktorami O&M lub dla instruktorów O&M w ramach doskonalenia zawodowego.

KPON – Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, Art. 1 (Dz. U. z 2012, poz. 1169).

NFZ – Narodowy Fundusz Zdrowia.

Ocena funkcjonalna – określenie poziomu funkcjonowania osoby z niepełnosprawnością wzroku w zakresie orientacji przestrzennej i bezpiecznego, samodzielnego poruszania się.

Orientacja przestrzenna i mobilność – jest to proces poznawczy m. in. posługiwania się pozostałymi zmysłami w celu określenia własnego położenia i relacji względem istotnych przedmiotów w otoczeniu. Mobilność to termin używany dla oznaczenia zdolności do przemieszczania się z jednego określonego miejsca do innego.

O&M – orientacja przestrzenna i mobilność.

Osoba z niepełnosprawnością – za KPON: osoba, która ma długotrwale naruszoną sprawność fizyczną, umysłową, intelektualną lub w zakresie zmysłów, co może, w oddziaływaniu z różnymi barierami, utrudniać jej pełny i skuteczny udział w życiu społecznym, na zasadzie równości z innymi osobami.

Osoba z niepełnosprawnością wzroku – inaczej osoba z dysfunkcją wzroku, która doświadcza utraty sprawności sensorycznej w obrębie zmysłu wzroku lub wzroku i słuchu łącznie.

PFRON – Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

Portfolio – zbiór dokumentów, materiałów np. indywidualny program nauczania orientacji przestrzennej i mobilności, dokumentacja fotograficzna, filmowa z prowadzonych zajęć z uczestnikiem.

POZ – podstawowa opieka zdrowotna.

Program kształcenia – program kształcenia instruktorów O&M, o którym mowa w niniejszym standardzie, realizowany w formie kursu lub szkolenia lub studiów podyplomowych. Odbiorcą programu jest słuchacz.

Program nauczania – program nauczania orientacji przestrzennej i mobilności osób z niepełnosprawnością wzroku, który realizowany jest przez instruktora O&M. Odbiorcą programu nauczania jest uczeń/uczestnik szkolenia.

Słuchacz – osoba, która uczestniczy w kursie lub szkoleniu lub studiach podyplomowych z zakresu nauczania orientacji przestrzennej i mobilności.

Szkolenie z orientacji przestrzennej – kurs, szkolenie lub studia podyplomowe w zakresie orientacji przestrzennej i mobilności realizowane przez jednostkę szkolącą według programu kształcenia określonego w niniejszym standardzie, przygotowujące osoby do nauczania orientacji przestrzennej i mobilności.

Uczeń lub Uczestnik szkolenia – osoba z niepełnosprawnością wzroku, która jest nauczana orientacji przestrzennej i mobilności. Pod tym pojęciem rozumiemy zarówno dziecko, osobę w wieku nastoletnim, jak i osobę dorosłą.

1. Wstęp

Orientacja przestrzenna jest jednym z elementów rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku. Obecnie każdy z podmiotów prowadzących tego rodzaju szkolenia, naucza instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności w oparciu o własne programy. Brak jednego standardu kształcenia instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności powoduje, że instytucje przygotowujące do zawodu instruktora stosują różne programy nauczania i podejścia.

Prezentowany standard zawiera kompleksowy program kształcenia nowych instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności, jak również doskonalenia zawodowego tych z nich, którzy wcześniej uzyskali stosowne kwalifikacje. Materiał ten jest opracowywany w ramach projektu pozakonkursowego pt. „Trening orientacji przestrzennej dla osób niewidomych i słabowidzących (TOPON)” finansowanego ze środków Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój (POWER) 2014-2020 Działanie 4.3 Współpraca ponadnarodowa. Jego Liderem jest Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, w partnerstwie z Akademią Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Fundacją Instytut Rozwoju Regionalnego, Polskim Związkiem Niewidomych, Towarzystwem Opieki nad Ociemniałymi Stowarzyszenie oraz Instituttet for Blinde og Svagsynede z Danii.

We wstępie dokumentu zawarto ogólną charakterystykę orientacji przestrzennej i mobilności. W dalszej części przedstawiono specyfikę pracy instruktora orientacji przestrzennej wraz z określeniem wymagań na tym stanowisku. Następnie zaprezentowano profil kompetencyjny instruktora, który dotychczas w literaturze nie był ujmowany w sposób kompleksowy. Profil ten stanowił punkt wyjścia do opracowania zasad rekrutacji oraz najważniejszej części standardu – programu kształcenia instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności. Przedstawiony standard kształcenia jest wstępną wersją, która może ulec zmianie po etapie testowania w ramach ww. projektu.

Dopuszczona została w nim możliwość uzyskania uprawnień instruktora orientacji przestrzennej i mobilności przez osoby z niepełnosprawnością wzroku. Jest to rozwiązanie, które będzie testowane. Z tego też powodu zapisy wstępnej wersji standardu w odniesieniu do kandydatów i kandydatek z niepełnosprawnością wzroku, mogą być modyfikowane w trakcie realizacji pilotażowego szkolenia. Zmiany mogą dotyczyć zarówno realizowanych treści programowych, jak i uzyskiwanego certyfikatu. Osoba z niepełnosprawnością wzroku może w efekcie na koniec szkolenia otrzymać certyfikat instruktora orientacji przestrzennej i mobilności, który będzie zawierał określenie zasad nauczania O&M przez instruktora z niepełnosprawnością wzroku, np.: w duecie z instruktorem „widzącym” podczas zajęć w przestrzeni publicznej, czy też samodzielnie podczas zajęć wewnątrz budynku lub wskazywać na kompetencje do nauczania określonych technik, np. w zakresie echolokacji.

Standard kierowany jest do wszystkich podmiotów, które chcą rozpocząć lub kontynuować działania związane z przygotowaniem instruktorów lub podnoszeniem ich kwalifikacji w obszarze orientacji przestrzennej i mobilności, jak również nauczaniem O&M. Jak wynika z prognoz World Health Organization, w przyszłości liczba osób mających problemy z widzeniem będzie dramatycznie wzrastać, głównie ze względu na starzenie się społeczeństwa i zmiany stylu życia (WHO, 2019). Z kolei zdolność do samodzielnego poruszania się tej grupy osób, jest jednym z głównych uwarunkowań ich aktywności w każdej sferze życia.

2. Orientacja w przestrzeni i jej znaczenie dla funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku

Funkcjonowanie osoby z uszkodzeniem wzroku zależy od wielu czynników. Są wśród nich: czas i stopień utraty wzroku, rodzaj schorzenia i wynikające z niego następstwa, schorzenie stałe albo postępująca utrata widzenia, czas rozpoczęcia rehabilitacji, czynniki wewnętrzne (osobowościowe), doświadczenie życiowe, wsparcie rodziny i najbliższych (Paplińska, 2008).

Utrata wzroku lub jego znaczne osłabienie w okresie dorosłości trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia życie codzienne, naukę, pracę oraz pełnienie ról społecznych. Wśród konsekwencji niepełnosprawności wzroku w kontekście dorosłości wymienia się m.in.: ograniczenie możliwości poruszania się i orientowania w przestrzeni, ograniczenie możliwości w zakresie wykonywania codziennych czynności warunkujących samodzielność (np. przygotowywanie posiłków), trudności w zakresie swobodnego komunikowania się (za pomocą pisma i korzystania z graficznych aspektów komunikacji) oraz w dostępie do informacji np. o możliwościach uzyskiwania pomocy medycznej, psychologicznej i socjalnej. Konsekwencją utraty widzenia lub jego osłabienia w okresie dorosłości mogą być także zmiany dokonujące się w sferze psychicznej i społecznej, takie jak: dezorganizacja osobowości, utrata poczucia „pełnowartościowości”, izolacja społeczna. Nie bez znaczenia dla funkcjonowania człowieka jest także utrata niezależności osobistej, a czasem również finansowej. Wyzwaniem jest także funkcjonowanie osoby niewidomej w przestrzeni publicznej (Walkiewicz-Krutak, 2020, s. 159-160).

Jednym z głównych problemów, wynikającym z braku wzroku, występującym niezależnie od wieku jest orientacja przestrzenna i samodzielne poruszanie się. Problem lokomocyjny u młodzieży i dorosłych wynika z trudności w poruszaniu się w nieznanym otoczeniu (podróżowanie nowymi trasami, z potrzebą przesiadania się do różnych środków lokomocji, konieczności zapamiętywania wielu szczegółów w odpowiedniej kolejności) (Paplińska, 2008).

Orientacja w przestrzeni osób z dysfunkcją wzroku wymaga przede wszystkim nabycia umiejętności związanych z poruszaniem się oraz lokalizowaniem obiektów w otoczeniu. W różnych definicjach podkreśla się efektywne wykorzystanie wszystkich, dostępnych zmysłów do określenia swojej pozycji w przestrzeni, między innymi dzięki wiedzy o otoczeniu i zachodzących w nim relacji odległości i czasu oraz wyobraźni przestrzennej (Kuczyńska-Kwapisz, Kwapisz, 1990; Kuczyńska-Kwapisz, 2017; Walkiewicz-Krutak, 2017). Dobre opanowanie umiejętności związanych z samodzielnym poruszaniem się i orientacją w przestrzeni zwiększa bezpieczeństwo, jak i niezależność osób z niepełnosprawnością wzroku.

Autonomiczne, bezpieczne i satysfakcjonujące funkcjonowanie dorosłej osoby niewidomej w przestrzeni miejskiej może wynikać z dobrze zaprojektowanej i starannie zrealizowanej koncepcji

rozwijania orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się. Proces uczenia się przestrzeni, planowania i realizowania w niej własnego ruchu, zapoczątkowany we wczesnym okresie życia, wspomagany w okresie przedszkolnym i nauki szkolnej, zintensyfikowany w okresie adolescencji, dostosowany do potrzeb i możliwości osoby z niepełnosprawnością wzroku powinien prowadzić do osiągnięcia optymalnego poziomu umiejętności, warunkującego niezależność w zakresie orientacji i lokomocji. Możliwość samodzielnego poruszania się, jak również kreatywnego rozwiązywania rozmaitych problemów jakie osoba niewidoma napotyka w tym zakresie, wpływa pozytywnie także na inne sfery funkcjonowania. Efektywne wspomaganie orientowania się w przestrzeni i bezpiecznego, samodzielnego poruszania się „od narodzin do dorosłości” jest integralną częścią oddziaływań rehabilitacyjnych, umożliwiających osobom niewidomym aktywne życie społeczne, zawodowe, rodzinne (Walkiewicz-Krutak, 2015 b).

Mimo wielu korzystnych zmian urbanistycznych i architektonicznych, osoby niewidome wciąż napotykają na utrudnienia w zakresie samodzielnego funkcjonowania w przestrzeni publicznej, co nie pozostaje bez wpływu na ich uczestnictwo w życiu kulturalnym, społecznym i politycznym (Walkiewicz-Krutak, 2020, s. 160).

2.1. Orientacja przestrzenna – wyjaśnienia terminologiczne

Orientacja jest sprawnością w zakresie poznawania swojego otoczenia i zachodzących w nim relacji czasowo-przestrzennych. Samodzielne poruszanie się, czyli lokomocja – to umiejętność bezpiecznego przemieszczania się osoby poprzez jej własny efektywny ruch. Punktem wyjścia większości definicji orientacji w przestrzeni jest założenie, że orientowanie się i poruszanie się w przestrzeni odnoszą się do umiejętności i sposobów przemieszczania się mających zapewnić osobie niewidomej niezależność i bezpieczeństwo.

Małgorzata Walkiewicz-Krutak (2015b), dokonując analiz stosowanej w literaturze terminologii w obszarze orientacji przestrzennej osób niewidomych i słabowidzących, przytacza najważniejsze ustalenia terminologiczne. Według Stevena LaGrow (2010) orientowanie się to umiejętność ustalenia i utrzymania świadomości własnej pozycji w przestrzeni, podczas gdy poruszanie się odnosi się do przemieszczania się w przestrzeni w bezpieczny i efektywny sposób. William Jacobson (2013) definiuje orientację jako umiejętność wykorzystania wszystkich możliwych zmysłów do określenia własnej pozycji w przestrzeni, a orientację i poruszanie się osób niewidomych określa jako proces uczenia się pojęć, umiejętności i technik niezbędnych do bezpiecznego i sprawnego poruszania się w każdym otoczeniu i w różnych warunkach środowiskowych. Definicje, w których ujęto również czynniki mające wpływ na procesy orientowania się i poruszania się w przestrzeni zaproponowali Jadwiga Kuczyńska-Kwapisz i Jacek Kwapisz (1990, 1996). Według autorów orientację przestrzenną można określić jako sprawność jednostki w zakresie poznawania swojego otoczenia oraz zachodzących w nim relacji czasowych i przestrzennych. Istotne są tu procesy poznawcze, zasób pojęć, znajomość

schematu ciała, wyobrażenia przestrzenna, wiedza o otoczeniu, operowanie relacjami odległości i czasu. Z kolei lokomocję autorzy określili jako przemieszczanie się osoby z miejsca na miejsce i wskazali na jej zależność od poziomu rozwoju cech motorycznych, m.in.: zręczności, siły, szybkości, wytrzymałości, koordynacji, równowagi, a także od takich umiejętności jak prawidłowy chód i bieg, postawa, utrzymanie kierunku marszu, wykonywanie dokładnych zwrotów (tamże). Zintegrowanie tych dwóch obszarów oddziaływań w praktyce dydaktycznej – jednoczesne rozwijanie orientacji w przestrzeni i wyposażenie osoby niewidomej w umiejętności i narzędzia pozwalające na coraz większą samodzielność w zakresie lokomocji, pozwala na celowe i bezpieczne poruszanie się, a tym samym umożliwia aktywność w życiu społecznym i zawodowym.

Proces uczenia się – nauczania orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się, ze względu na jego wielowątkowość i różnorodność realizowanych celów (uwarunkowanych przede wszystkim wiekiem i potrzebami osoby niewidomej), powinien być wielostopniowy i rozłożony w czasie. Dla osoby doświadczającej wrodzonego braku wzroku – strategie rozwijania, wspomagania i uczenia się rozmaitych aspektów związanych ze zwiększaniem rozumienia przestrzeni, planowania i realizowania efektywnej oraz bezpiecznej lokomocji, powinny być rozpoczęte we wczesnym okresie niemowlęcym i kontynuowane w biegu życia (Walkiewicz-Krutak, 2015b).

Rozwój orientowania się w przestrzeni oraz samodzielnego i bezpiecznego poruszania się w niej jest dla osoby niewidomej długotrwałym, wieloetapowym procesem zdobywania wiedzy o otoczeniu fizycznym – bliższym i dalszym oraz zwiększania samodzielności w jego eksplorowaniu. Uczenie się przestrzeni i jej efektywne interpretowanie przez dzieci niewidome, jak również motywowanie do samodzielnego przemieszczania się, wymagają wspomagania i kierowania procesem dydaktycznym przez specjalistów – nauczycieli orientacji przestrzennej i samodzielnego, bezpiecznego poruszania się oraz niezbędnego wsparcia rodziny.

Osoby z niepełnosprawnością wzroku podczas przemieszczania się mogą skorzystać z pomocy innych osób – przewodników, mogą posługiwać się psem przewodnikiem bądź korzystać z dostępnych urządzeń elektronicznych lub posługiwać się pomocami specjalnie przeznaczonymi do samodzielnego poruszania się np.: biała, długa laska (Miler-Zdanowska, 2010).

Bardzo często osoby mające problemy wzrokowe korzystają z pomocy widzącego przewodnika. Aby stosowanie takiej techniki poruszania się gwarantowało maksimum bezpieczeństwa, przewodnikiem powinna być osoba przeszkolona w tym zakresie (np.: rodzic, nauczyciel dziecka). Ze względu na fakt, iż nie zawsze można korzystać z pomocy wykwalifikowanego przewodnika oraz na ograniczenia samodzielności osoby prowadzonej, technika ta powinna być wykorzystywana tylko w uzasadnionych przypadkach np. zanim dziecko niewidome nauczy się posługiwania laską.

Nieco innym rozwiązaniem jest korzystanie z pomocy psa przewodnika. Nie wszyscy niewidomi mogą lub chcą poruszać się z psem przewodnikiem. Z kolei dzieci i młodzież nie są w stanie spełnić warunków, jakie są konieczne, aby posiadać takiego psa.

Osoby z dysfunkcją wzroku mogą poruszać się samodzielnie, także przy wykorzystaniu urządzeń elektronicznych bądź aplikacji mobilnych, lokalizatorów (lokalizator to aparat, za pomocą, którego można ustalić/zlokalizować położenie przeszkody). Działają one na zasadzie odbicia wiązki wyemitowanych ultradźwięków lub promieni elektromagnetycznych od napotkanej przeszkody. Osoba niewidoma uzyskuje informacje o istniejącej na drodze przeszkodzie w postaci dźwięku, wibracji czy komunikatu głosowego.

Najbardziej powszechną i dostępną pomocą, wykorzystywaną przez osoby niewidome i słabowidzące do samodzielnego poruszania się, jest biała, długa laska. Może z niej korzystać małe dziecko, uczeń szkoły podstawowej, a także osoba dorosła. Wiek w tym wypadku nie ma znaczenia, ważne jest odpowiednie przeszkolenie i trening w tym zakresie. Pomoc ta od dawna uznawana jest za skuteczny środek pomagający w poruszaniu się (Miler-Zdanowska, 2010; Miler-Zdanowska, 2015).

2.2. Rys historyczny rozwoju orientacji przestrzennej

Przyjmuje się, że pomysłodawcą wykorzystania laski do samodzielnego poruszania się był ociemniały, na skutek wypadku w 1921 r., brytyjski fotograf James Biggs. Dla poprawy swojego bezpieczeństwa, w trakcie samodzielnymi spacerów, wykorzystywał elegancką laskę. Doświadczenia, często trudne i nieprzyjemne, skłoniły Biggsa do poprawy widoczności laski, którą pomalował białą farbą, po to, aby zwracała uwagę przechodniów. Efekt przerósł oczekiwania ociemniałego fotografa. Swoim doświadczeniem Biggs dzielił się z innymi osobami z niepełnosprawnością wzroku, rekomendując im korzystanie z białej laski.

W 1931 roku, pomysł wykorzystania białej laski przez osoby z dysfunkcją wzroku rozpowszechniła Guilly d'Herbement – francuska arystokratka, która zainicjowała program krajowego ruchu białej laski dla osób niewidomych we Francji. Rozpowszechniła pomysł używania białej laski, dzięki czemu powstały różne jej typy i rodzaje. Dzięki wzmiankom w brytyjskiej prasie i radiu pomysł zaczerpnął instytut dla osób niewidomych w Londynie, który od 1932 rekomendował i rozdawał białe laski niewidomym i ociemniałym Brytyjczykom.

Z czasem biała laska rozpowszechniła się na całym świecie. Dzięki działającym na rzecz osób niewidomych organizacjom i klubom oraz organizowanych przez nich akcjom popularyzatorskim, kongres USA uchwalił w 1964 r. dzień 15 października jako Dzień Białej Laski. Od 1970 święto to jest celebrowane na całym świecie jako Międzynarodowy Dzień Białej Laski (www.pzn.org.pl).

W Polsce założycielka Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi – Róża Czacka wprowadziła w szkołach i internatach w ośrodku w Laskach, pierwsze próby nauki orientacji przestrzennej i bezpiecznego poruszania się. W tamtym okresie systematyczna nauka orientacji przestrzennej w usprawnianiu osób niewidomych była nowością – zakład realizujący wskazania Czackiej był innowatorem w tej dziedzinie w Polsce. W Laskach, w 1979 r., zapoczątkowane zostały nowatorskie

zmiany kierunku badań na temat sposobu nauczania osób niewidomych orientacji przestrzennej. Pod opieką prof. Stanleya Suterko z Uniwersytetu West Michigan prowadzono szkolenia nauczycieli w ramach przygotowania do tego przedmiotu (Dycht, 2015; Kuczyńska-Kwapisz, Kwapisz 1996).

W postępowaniu rehabilitacyjnym zaczęto akcentować indywidualizację:

- indywidualne programy terapeutyczne,
- praca z jednym uczniem,
- odmienne postępowanie z człowiekiem ociemniałym i niewidomym od urodzenia,
- maksymalne wykorzystywanie wzroku i posługiwanie się w miarę potrzeb pomocami optycznymi przez osoby z użyteczną zdolnością widzenia;
- indywidualne tempo pracy.

Do samodzielnego poruszania się zaczęto używać tzw. długiej laski (dotąd nie nauczano specjalnej techniki z jej zastosowaniem, używano krótkiej laski sygnalizującej).

Warto podkreślić, że już w 1928 r. Czacka instruowała, jak prowadzić orientację przestrzenną i organizować samodzielne poruszanie się osób niewidomych: „Gdy niewidomy jest w domu lub w miejscowości dobrze sobie znanej, nie należy zanadto skwapliwie śpieszyć mu z pomocą, gdyż często jest mu to nieprzyjemne. Jednak trzeba się w tym kierować roztropnością i przychodzić niewidomym z pomocą wtedy, kiedy o to proszą, lub jeżeli jakaś nieprzewidziana przeszkoda stoi im na drodze. Trzeba niewidomych przyzwyczajać, by jak najprędzej sami umieli dawać sobie radę” (Dycht, 2015).

2.2.1. Doświadczenia duńskie

Duński system wsparcia dla osób z niepełnosprawnością wzroku zakłada pomoc osobie doświadczającej trudności wtedy gdy ta tego wsparcia potrzebuje. Za udzielanie wsparcia odpowiedzialna jest gmina, w której mieszka osoba niewidoma lub słabowidząca (pod względem administracyjnym Królestwo Danii podzielone jest na pięć regionów, a te na 98 gmin). Każda gmina zatrudnia pracownika socjalnego – konsultanta. Konsultant dokonuje oceny sytuacji i potrzeb osoby z niepełnosprawnością wzroku i kieruje ją do specjalistów (np.: instruktora orientacji przestrzennej, psychologa itp.). Wsparcie w zakresie orientacji przestrzennej udzielane jest przez instruktora orientacji przestrzennej zatrudnionego przez gminę. Nie ma żadnych wytycznych co do liczby godzin w jakiej może być ono udzielone. Osoba niewidoma i słabowidząca może o takie wsparcie występować kilkakrotnie, w zależności od aktualnych potrzeb. Zatem podstawową zasadą przyjętą w duńskim systemie wsparcia jest ciągłość i elastyczność, tzn. udzielenie pomocy w miejscu zamieszkania osoby potrzebującej, zgodnie z jej potrzebami (pomoc ta jest zindywidualizowana).

2.2.2. Doświadczenia polskie

Efektywne rozwijanie umiejętności niewidomego dziecka w zakresie orientacji i poruszania się zwykle trwa kilka lat, a cele takiego szkolenia powinny być dostosowane do możliwości i potrzeb dziecka na różnych etapach rozwoju. Jeśli mówimy o dziecku w wieku szkolnym – to rozwijanie umiejętności w zakresie orientacji i poruszania się zwykle skoncentrowane jest na rozwijaniu umiejętności korzystania z technik poruszania się z przewodnikiem, poruszania się z laską i na rozwijaniu orientacji w terenie najbliższym dziecku (dom, szkoła, miejsca rekreacji dziecka itp.). Obejmują one m.in. umiejętności związane z korzystaniem ze środków transportu, z przekraczaniem ulic, robieniem drobnych zakupów itp.; zależnie od potrzeb dzieci w różnym wieku. Jednak nauczanie orientacji i samodzielnego poruszania się niewidomych dzieci prowadzone jest prawie wyłącznie w ośrodkach szkolno-wychowawczych dla dzieci niewidomych, gdzie zatrudnieni są nauczyciele orientacji. Dziecko niewidome czy też słabowidzące, które uczy się w szkole integracyjnej lub ogólnodostępnej, rzadko kiedy ma możliwość korzystania z pomocy nauczyciela orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się. Główną przyczyną takiego stanu rzeczy jest niewielka liczba nauczycieli O&M. Zawód ten jest dość wąską specjalizacją i często w promieniu, np. 100 km od miejsca zamieszkania dziecka, po prostu nie ma takiego nauczyciela (Walkiewicz-Krutak, 2008, s. 39).

Jak podkreślają Jadwiga Kuczyńska-Kwapisz i Jacek Kwapisz (2020, s. 153) „Problemy dotyczące jakości i dostępności usług związanych z nauczaniem orientacji przestrzennej znajdują się w obszarach oświaty i szkolnictwa wyższego oraz usług medycznych i pomocy społecznej”.

W prawie oświatowym wprowadzono zapis o koniecznej potrzebie nauczania dzieci i młodzieży niewidomej pisma brajla i orientacji przestrzennej w każdym typie szkoły czy klasy (Dz.U. poz. 1578, § 2.2.1), ale dotychczas nie zapewniono jednak utworzenia banku informacji o nauczycielach orientacji, którzy mogliby uczyć w danym województwie. W wielu szkołach uczniowie niewidomi nie otrzymują odpowiedniej liczby godzin na ćwiczenia w terenie. Uczniowie, którzy zmieniają szkołę, muszą pod okiem nauczyciela orientacji przestrzennej nauczyć się poruszać swobodnie po budynku i jego okolicy, a także poznać trasę dojazdu do domu.

W odniesieniu do dorosłych osób z niepełnosprawnością wzroku, w Polsce nie ma zintegrowanego systemu wsparcia w zakresie świadczenia ciągłych i systematycznych usług rehabilitacyjnych (rehabilitacja podstawowa, orientacja przestrzenna itp.). Osoba niewidoma lub słabowidząca, która chciałaby doskonalić swoje umiejętności w zakresie orientacji przestrzennej musi sama poszukiwać miejsc, które świadczą tego typu usługi. Łukę, dotyczącą potrzeb osób z niepełnosprawnością wzroku w zakresie nauki orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się, zaspokajają organizacje pozarządowe działające na rzecz osób niewidomych i słabowidzących, np. Fundacja Vis Maior, Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego, CEDUNIS czy Polski Związek Niewidomych, itp. Organizacje te w miarę swoich możliwości finansowych i organizacyjnych, oferują wsparcie

w zakresie nauki orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się osób niewidomych i słabowidzących w różnym wieku. Jednak w zdecydowanej większości są to działania projektowe, które nie gwarantują ciągłości i elastyczności udzielanego wsparcia.

W Polsce nie ma instytucjonalnego systemu zapewniającego osobie niewidomej lub tracącej wzrok dostępu do szkoleń z zakresu orientacji przestrzennej i mobilności, a co z tego wynika, nie można wymienić instytucji, które są zobligowane do zatrudniania instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności.

Obecnie nauczanie O&M dla dzieci prowadzone jest w ośrodkach szkolno-wychowawczych przez nauczycieli O&M, którzy umiejscowieni są w systemie oświaty. Tym samym, podlegają oni awansowi w oparciu o procedury przewidziane dla awansu zawodowego nauczycieli.

W przypadku osób dorosłych szkolenia O&M organizują przede wszystkim stowarzyszenia i fundacje. Szkolenia te są realizowane zazwyczaj w ramach projektów, a zatrudnienie instruktorów O&M odbywa się głównie w formie umowy zlecenia. Organizacje pozarządowe nie są w stanie zapewnić odpowiedniej pomocy wszystkim potrzebującym O&M, ze względu na ograniczenia finansowe, jak też formalne. Głównym źródłem pozyskiwania środków finansowych na szkolenia z zakresu O&M jest PFRON, co wyklucza z dostępu do szkoleń osoby, które nie posiadają orzeczeń o niepełnosprawności.

Innym możliwym źródłem finansowania rehabilitacji osób z dysfunkcją wzroku, w tym szkoleń z zakresu orientacji przestrzennej i mobilności, jest NFZ. O takie kontrakty mogą starać się publiczne i niepubliczne placówki medyczne. Niestety z powodu niskiej wyceny tego świadczenia, bardzo mało placówek realizuje takie usługi.

Podmiotów, które są w stanie zapewnić stałe finansowanie O&M jest niewiele. Przykładem dobrej praktyki w tym względzie może być Poradnia Rehabilitacji Niewidomych i Słabowidzących w Poznaniu, funkcjonująca od 1982 r. Systematycznie otrzymuje środki finansowe na działalność rehabilitacyjną osób z niepełnosprawnością wzroku: początkowo z Urzędu Wojewódzkiego Wydział Zdrowia, od 1998 r. z Kas Chorych, a następnie z NFZ. Obecnie świadczenie to nazywa się: kompleksowa rehabilitacja wzroku.

3. Specyfika pracy instruktora orientacji przestrzennej i mobilności

3.1. Charakterystyka zawodu

3.1.1. Cel istnienia zawodu

Celem istnienia zawodu jest zapewnienie nauki orientacji przestrzennej i mobilności osobom z niepełnosprawnością wzroku, które takiego wsparcia potrzebują. Instruktor w oparciu o potrzeby i umiejętności osoby z niepełnosprawnością wzroku prowadzi indywidualne zajęcia. W ich efekcie nabyte lub podniesie ona swoje kompetencje w orientacji przestrzennej i samodzielnym, bezpiecznym poruszaniu się.

Pracodawcą dla instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności są podmioty, które mogą realizować programy nauczania O&M (w szczególności organizacje pozarządowe, szkoły, poradnie pedagogiczno-psychologiczne, podmioty wykonujące działalność leczniczo-opiekuńczą itp.).

3.1.2. Zakres czynności

Do zadań instruktora orientacji przestrzennej i mobilności należy w szczególności:

1. przeprowadzanie oceny funkcjonalnej umiejętności w zakresie orientacji przestrzennej i mobilności osoby z niepełnosprawnością wzroku ,
2. przygotowanie indywidualnego programu nauczania orientacji przestrzennej i mobilności (IPNOM) w oparciu o analizę potrzeb osoby z niepełnosprawnością wzroku oraz wyniki oceny funkcjonalnej,
3. prowadzenie zajęć z orientacji przestrzennej zgodnie z wypracowanym IPNOM,
4. współpraca z innymi specjalistami oraz z otoczeniem osoby z niepełnosprawnością wzroku,
5. monitorowanie postępów w szkoleniu, analiza wyników, wyciąganie wniosków i modyfikacja programu nauczania,
6. ewaluacja pracy własnej,
7. samokształcenie i doskonalenie zawodowe,
8. prowadzenie dokumentacji zajęć z orientacji przestrzennej i mobilności.

3.1.3. Warunki i środowisko pracy

1. Zajęcia mają formę indywidualną (jeden instruktor pracuje z jednym uczestnikiem szkolenia), co daje możliwość dostosowania programu nauczania do poziomu umiejętności uczestnika i jego tempa nauki.

2. Czas trwania zajęć i pora ustalane są indywidualnie w zależności od możliwości obu stron (pozwala to na elastyczne godziny pracy).
3. Metody pracy są dostosowywane do potrzeb osób z niepełnosprawnością wzroku, co daje możliwość kreatywnego rozwoju.
4. Zajęcia nie są statyczne, zapewniają dużo aktywności ruchowej, szczególnie przy przemieszczaniu się pieszo.
5. Praca w terenie wiąże się z przebywaniem na świeżym powietrzu, ale też i w hałasie ulicznym, oraz w miejscach zatłoczonych.
6. Nauka orientacji przestrzennej i mobilności odbywa się w różnorodnej przestrzeni – wewnątrz budynków (mieszkalnych, użyteczności publicznej), w środkach transportu publicznego i w przestrzeni otwartej, w różnych warunkach atmosferycznych, a także o różnych porach, w zależności od realizowanych treści programu nauczania O&M i ustaleń między instruktorem a osobą z niepełnosprawnością wzroku.
7. Praca wymagająca odpowiedzialności za bezpieczeństwo własne i osoby szkolonej, a także odporności na stres, który może pojawić się w związku z nieprzewidywanymi sytuacjami podczas nauczania orientacji przestrzennej i mobilności.

3.2. Adresaci wsparcia

Adresatami wsparcia oferowanego przez instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności są osoby z niepełnosprawnością wzroku w każdym wieku, zarówno niewidome od urodzenia, jak i słabowidzące, a także osoby ociemniałe, które doświadczają istotnych problemów w swobodnym, bezpiecznym i samodzielnym przemieszczaniu się w różnego rodzaju przestrzeniach. Osoby te z powodu znacznej lub całkowitej utraty zdolności widzenia nie są w stanie odbierać lub poprawnie interpretować sygnałów wizualnych istotnych dla sprawnego przemieszczania się.

Nauczanie orientacji przestrzennej i mobilności przez instruktora dostosowane jest do umiejętności, predyspozycji i potrzeb każdego niepełnosprawnego uczestnika. Uwzględnia wiele istotnych zmiennych, takich jak: wiek, okres życia, w którym nastąpiła utrata/pogorszenie wzroku, konkretne ograniczenia wynikające z danego schorzenia, sprawność fizyczna, sprzężone niepełnosprawności, umiejętność posługiwania się nowoczesnymi technologiami asystującymi, wykorzystania słuchu, echolokacji, itp.

Instruktorzy orientacji przestrzennej i mobilności powinni swoją wiedzą wesprzeć również osoby z bliższego otoczenia osoby z niepełnosprawnością wzroku. Może to dotyczyć przeszkolenia członków rodziny, nauczycieli, kolegów z klasy czy pracodawców, w jaki sposób i w jakim zakresie udzielać pomocy osobie z niepełnosprawnością wzroku, np. jak być przewodnikiem, jak opisywać przestrzeń itp. To może być również konsultacja w kwestii dostosowania mieszkania, pokoju, budynku, klasy, miejsca pracy do potrzeb osoby niewidomej czy słabowidzącej.

3.3. Wymagania dla instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności

1. Minimalne wymagania formalne:
  - a. uprawnienia do nauczania O&M uzyskane na kursach/szkoleniach/studiach podyplomowych lub ukończonych studiach wyższych uprawniających do nauczania O&M,
  - b. dobry stan zdrowia umożliwiający wykonywanie zadań instruktora orientacji przestrzennej i mobilności, potwierdzony przez lekarza medycyny pracy lub lekarza POZ,
  - c. umiejętności komunikacyjne, w tym brak ograniczeń utrudniających sprawną komunikację,
  - d. umiejętność przeprowadzania oceny funkcjonalnej z zakresu orientacji przestrzennej i mobilności osoby z niepełnosprawnością wzroku,
  - e. umiejętność planowania i dostosowania zajęć do potrzeb oraz możliwości uczestnika szkolenia.
2. Minimalne wymagania ogólne:
  - a. umiejętność zapewnienia bezpieczeństwa osobie niewidomej,
  - b. umiejętność radzenia sobie w sytuacjach trudnych oraz rozwiązywania sytuacji konfliktowych,
  - c. umiejętność współpracy,
  - d. spostrzegawczość, wytrwałość, cierpliwość i refleksyjność.

Przeciwwskazaniem zdrowotnym są utrudnienia funkcjonalne wynikające z niepełnosprawności, uniemożliwiające uzyskanie kwalifikacji do pracy w charakterze instruktora orientacji przestrzennej i mobilności, które określone zostały w zaświadczeniu lekarskim.

4. Profil kompetencyjny instruktora orientacji przestrzennej i mobilności

Pierwszym etapem prac nad profilem kompetencyjnym instruktora O&M była konceptualizacja pojęcia kompetencji w oparciu o analizę dostępnej literatury. Kolejnym krokiem było odwołanie się do potrzeb i oczekiwań osób z niepełnosprawnością wzroku, które brały udział w szkoleniach z orientacji przestrzennej. W tym celu zrealizowano badanie opinii osób z niepełnosprawnością wzroku odnośnie kompetencji instruktora orientacji przestrzennej. Badanie zostało zrealizowane z wykorzystaniem ankiety on-line na przełomie września i października 2021 roku. Dobór grupy badanych był celowy – kwestionariusz był skierowany do osób z niepełnosprawnością wzroku, które odbyły szkolenie z orientacji przestrzennej. Dotarcie do respondentów odbyło się poprzez upowszechnienie informacji o badaniu na stronach internetowych oraz w mediach społecznościowych PFRON oraz partnerów projektu – Polskiego Związku Niewidomych, Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi Stowarzyszenie w Laskach, Fundacji Instytutu Rozwoju Regionalnego oraz Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej.

4.1. Konceptualizacja kompetencji instruktora orientacji przestrzennej i mobilności

Kompetencja oznacza zdolność do skutecznego działania, czemu sprzyjają predyspozycje osobowościowe charakterystyczne dla konkretnych czynności/zadań oraz doświadczenie ogólne (życiowe) i specyficzne (zawodowe). Pojęcie kompetencji jest pojęciem szerszym od pojęcia kwalifikacji (Walkowiak, 2004).

Dwie najbardziej popularne definicje kompetencji w literaturze polskojęzycznej to definicje:

1. Grzegorza Filipowicza, według którego kompetencje to „dyspozycje w zakresie wiedzy, umiejętności i postaw, pozwalające realizować zadania zawodowe na odpowiednim poziomie” (Filipowicz, 2004).
2. Małgorzaty Kossowskiej i Iwony Sołtyśńskiej (Kossakowska; Sołtyńska, 2002), zgodnie z którą na kompetencje składają się 3 komponenty:
  - a. wiedza (wiedza deklaratywna – wiem „co”),
  - b. umiejętności (wiedza proceduralna – wiem „jak” i potrafię),
  - c. postawy (chcę i jestem gotów wykorzystać swą wiedzę).

Wiedza to deklaracja znajomości różnych faktów, sytuacji oraz ludzi, którą zdobywa się w trakcie edukacji. Umiejętność to czynnik, który w odpowiednich warunkach decyduje o tym, na ile efektywnie realizowane są zadania. Postawa to chęć wykorzystania wiedzy i umiejętności

do realizacji celu w sposób zgodny z oczekiwaniami. Postawy uruchamiają mechanizmy odpowiedzialne za rozpoczęcie, ukierunkowanie i podtrzymanie działań (Sidor-Rządkowska, 2006).

Punktem wyjścia do profilu kompetencyjnego instruktora orientacji przestrzennej i mobilności są obydwie przytoczone powyżej definicje kompetencji. Za Filipowiczem przyjęto następujący podział kompetencji (Filipowicz, 2014):

1. **Kompetencje osobiste** (w tym poznawcze) są związane z indywidualnym sposobem i możliwością realizacji zadań.
2. **Kompetencje zawodowe są kompetencjami mającymi związek ze specjalistycznymi zadaniami dla danej grupy zawodowej. Poziom tych kompetencji wpływa na efektywność realizacji zadań związanych ze specyfiką zawodu, stanowiska bądź funkcji.**
3. **Kompetencje społeczne** wpływają na sposób budowania i jakość relacji z innymi, skuteczność współpracy, porozumiewania się i wywierania wpływu na innych.
4. **Kompetencje menedżerskie i przywódcze** dotyczą zarówno miękkich obszarów kierowania, organizacji pracy, jak i strategicznych aspektów zarządzania.

W literaturze dotyczącej problematyki orientacji przestrzennej i poruszania się osób z niepełnosprawnością wzroku można znaleźć ogólne zapisy dotyczące cech, jakimi winien charakteryzować się instruktor orientacji przestrzennej. Wskazuje się na konieczność posiadania: wiedzy w przedmiocie nauczania O&M, umiejętności nauczania O&M innych osób, odpowiednich cech charakterologicznych, pełnego zdrowia psychicznego i fizycznego, w tym sprawności fizycznej i odporności na choroby układu oddechowego i ruchowego (Kwapisz; Kuczyńska-Kwapisz 1990).

Wśród cech psychicznych wymienia się takie cechy jak: gotowość psychiczną i odwagę do wcielania się w rolę osoby z niepełnosprawnością wzroku, szybkie reagowanie na zmieniające się sytuacje, podzielność uwagi, poczucie odpowiedzialności, empatia i umiejętność łatwego nawiązywania kontaktów i cierpliwość (Kuczyńska-Kwapisz; Śmiechowska-Petrovskij, 2017).

Wymienione wyżej cechy sprawiają, że instruktor O&M pełni również funkcję wychowawczą względem uczestnika szkolenia (osoby z niepełnosprawnością wzroku). Postawa wychowawcza przejawia się w trzech komponentach: poznawczym (wiedza o osobie, jej potrzebach i zachowaniu), emocjonalnym (typy kontaktów łączące obie strony procesu nauczania) oraz działaniowym, który determinowany jest przez dwa wcześniejsze komponenty (Kuczyńska-Kwapisz; Śmiechowska-Petrovskij, 2017). To z kolei wymaga od niego posiadania nie tylko wiedzy specjalistycznej, ale również pedagogicznej i psychologicznej, umożliwiającej mu pracę z osobami z niepełnosprawnością w różnym wieku.

Nie bez znaczenia jest również posiadanie kompetencji w zakresie technologii wspomagających funkcjonowanie osób z niepełnosprawnością, na co uwagę zwracają zagraniczni autorzy. Aby zrekompensować utratę wzroku i związane z tym wyzwania, osoby z niepełnosprawnością wzroku polegają na technologiach wspomagających. Dlatego też konieczne jest, aby nauczyciele

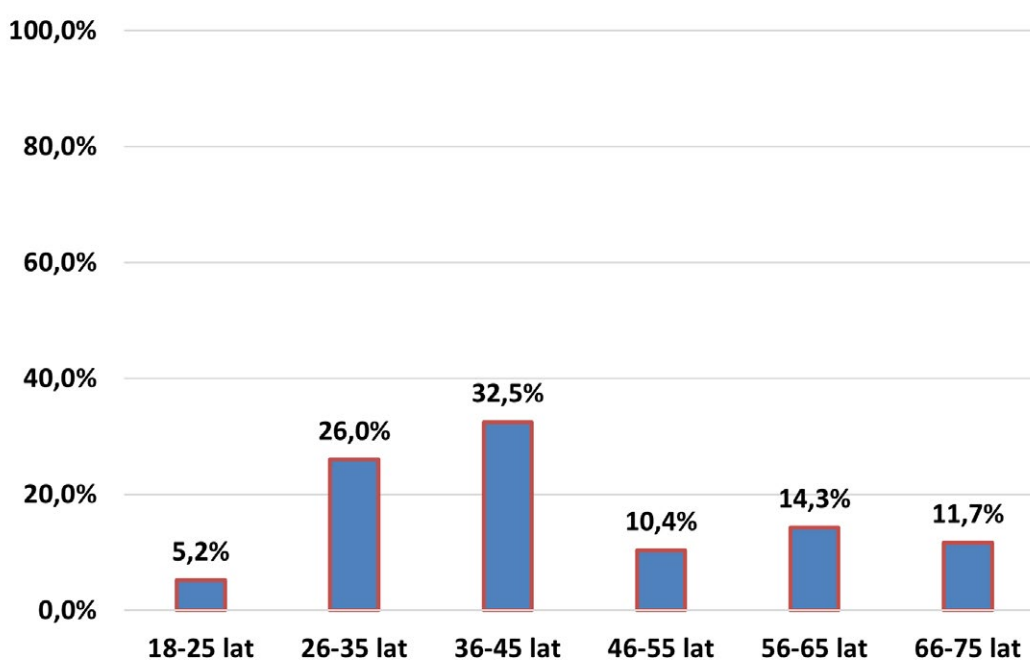
posiadali wiedzę o technologiach wspomagających, byli przygotowani do prowadzenia skutecznego i efektywnego instruktażu w zakresie ich stosowania oraz posiadali wiedzę na temat możliwości ich finansowania (Smith; Kelley, 2007).

4.2. Kompetencje instruktora orientacji przestrzennej i mobilności w opinii osób z niepełnosprawnością wzroku

4.2.1. Opis próby badawczej

W wyniku przeprowadzonego badania ostatecznie uzyskano zwrot w postaci 77 w pełni wypełnionych ankiet, z czego 70% respondentów stanowiły kobiety, a 30% mężczyźni.

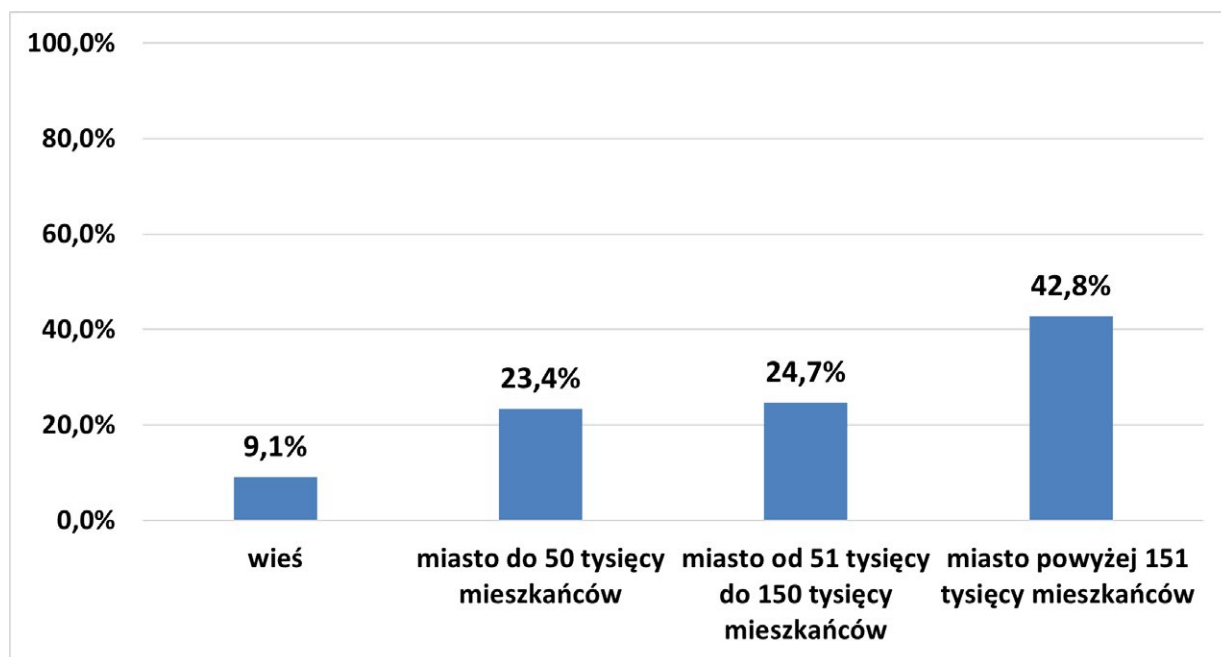
Wykres 1. Rozkład wieku respondentów badania

Źródło: ankieta CAWI, n=77

Wśród wszystkich uczestników badania większość (57,5%) stanowią osoby „młodsze” będące w wieku produkcyjnym od 26 do 45 lat. Udział osób w średnim wieku i seniorów rozkłada się mniej więcej równomiernie pomiędzy kolejne grupy wiekowe (łącznie 36,4% uczestników badania było w wieku od 46 do 75 lat). Dostyć duży udział w badaniu osób młodych w wieku produkcyjnym może być związany z wybraną metodą badawczą – kwestionariuszem ankiety udostępnionym w formie on-line.

Wykres 2. Miejsce zamieszkania respondentów

Źródło: ankieta CAWI, n=77

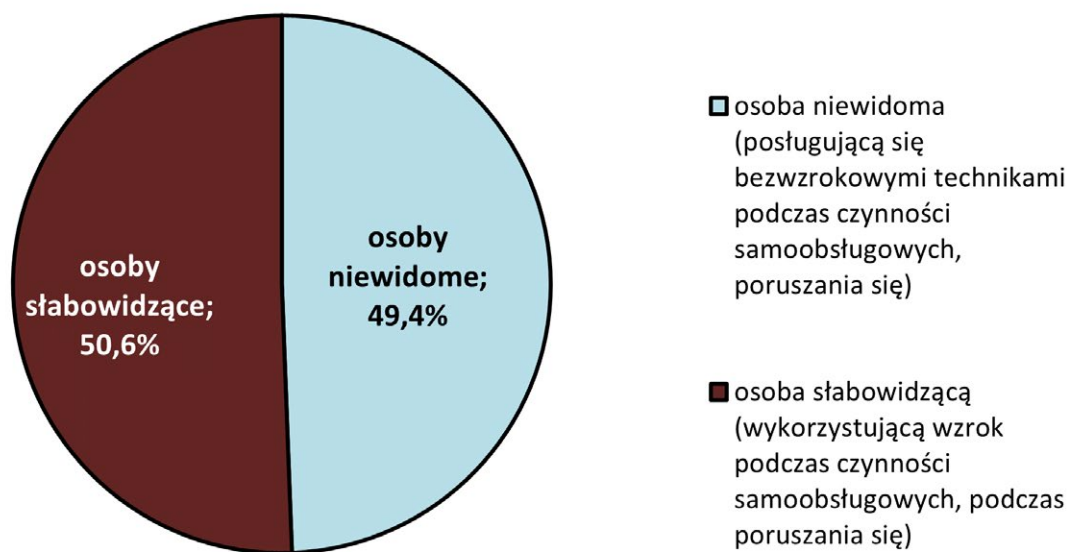
Mieszkańcy dużych miast (powyżej 151 tysięcy mieszkańców) stanowili około 42% ogółu przebadanych osób. Jedną czwartą respondentów stanowili mieszkańcy małych miast a około 1/4 spośród osób badanych zamieszkiwała miasta średniej wielkości (od 51 do 150 tysięcy mieszkańców). Wśród uczestników najmniej licznie reprezentowana jest grupa osób z niepełnosprawnością wzroku mieszkających na wsi, którzy stanowili jedynie 9% ogółu osób badanych.

Około 1/3 uczestników badania deklarowała, że w ich przypadku niepełnosprawność wzroku była nabyta, pozostałe 2/3 osób, które zdecydowały się wziąć udział w badaniu określiły swoją niepełnosprawność jako wrodzoną.

Uczestnicy badania w połowie zadeklarowali słabowzroczność, a w połowie niewidzenie: niewiele ponad 50% stanowiły osoby słabowidzące a około 49% osoby niewidome. Przy czym na potrzeby badania przyjęto następujące definicje:

1. osoba niewidoma to osoba, która posługuje się bezwzrokowymi technikami podczas czynności samoobsługowych, poruszania się;
2. osoba słabowidząca wykorzystuje wzrok podczas czynności samoobsługowych, podczas poruszania się.

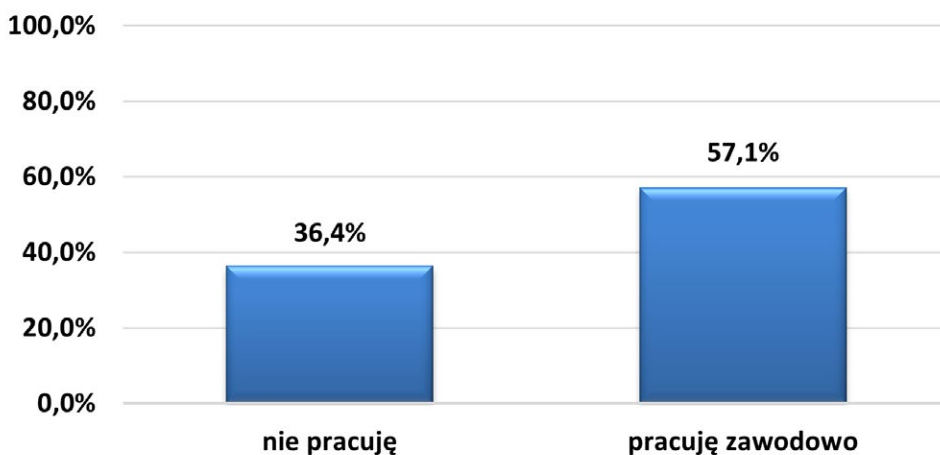
Wykres 3. Rozkład osób niewidomych i słabowidzących wśród respondentów badania

Źródło: ankieta CAWI, n=77

Na wykresie nr 4 znajdującym się poniżej tekstu przedstawiono podział uczestników ze względu na aktywność zawodową. Większość osób z niepełnosprawnością wzroku, które były przebadane, określiła się jako pracujące zawodowo (57,1%), a 36,4% osób badanych nie pracowało. Pojedyncze wskazania dotyczyły osób uczących się (3,9%) oraz osób uczących się i pracujących jednocześnie (2,6%). Na tle populacji osób z niepełnosprawnością w Polsce, gdzie osób pracujących zawodowo jest około 30% (BAEL), uczestnicy badania są zdecydowanie bardziej aktywni zawodowo 57%.

Wykres 4. Aktywność zawodowa osób z niepełnosprawnością wzroku, które ukończyły szkolenie z orientacji przestrzennej

Źródło: ankieta CAWI, n=77

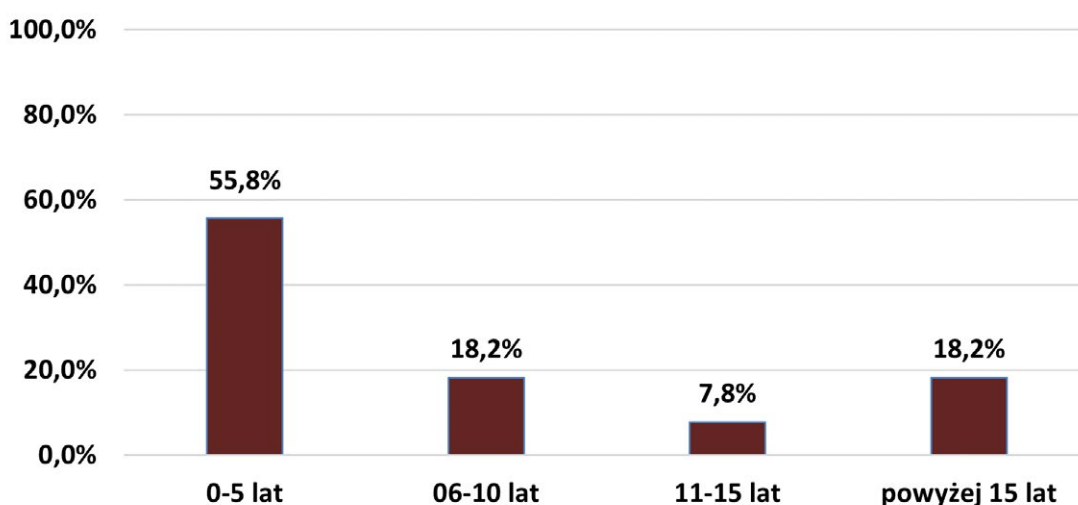

Niemal 3/4 respondentów ukończyła od jednego do trzech szkoleń z orientacji przestrzennej. Pozostała 1/4 deklarowała uczestnictwo w większej liczbie kursów, od 4 do maksymalnie 10. Średnio na jednego uczestnika badania przypadały trzy szkolenia z orientacji przestrzennej.

Około dwóch trzecich osób z niepełnosprawnością wzroku, które wypełniły ankietę ukończyło szkolenia z orientacji przestrzennej, które trwały od kilku do 60 godzin. Pozostała część (1/3 osób) badanych ukończyła szkolenia z orientacji przestrzennej, które trwały od ponad 60 do maksymalnie 200 godzin. Średnia dla wszystkich uczestników badania wyniosła 61 godzin szkoleń z orientacji przestrzennej.

Co ważne z perspektywy użyteczności wyników badania, nieco ponad połowa uczestników (55,8%) ukończyła ostatnie szkolenie z orientacji przestrzennej w okresie maksymalnie do 5 lat temu. Około 18% osób z przebadanej grupy zakończyła szkolenie w przedziale od 6 do 10 lat temu. Pozostałe 26% ukończyło szkolenie z orientacji przestrzennej ponad 10 lat temu. Szczegółowy rozkład uczestników w zależności od czasu ukończenia kursu przedstawiono na wykresie poniżej.

Wykres 5. Odpowiedzi na pytanie: ile lat temu ukończyła/ukończył Pani/Pan ostatnie szkolenie z orientacji przestrzennej?

Źródło: ankieta CAWI, n=77

4.2.2. Wyniki badania

Najpopularniejszą formą szkoleń z orientacji przestrzennej były zajęcia realizowane w ramach projektów w organizacjach działających na rzecz osób z niepełnosprawnością wzroku – 71,1% wskazań. Około 1/3 uczestników ukończyła szkolenie z orientacji przestrzennej w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym (SOSW), a około 21% osób badanych na turnusie rehabilitacyjnym.

Około 38,2% spośród uczestników badania brało udział w dwóch lub więcej formach szkolenia z orientacji przestrzennej.

Tabela 1. Odpowiedzi na pytanie: W jakiej formie uczestniczyła/ł Pani/Pan w kursie orientacji przestrzennej?

Forma szkolenia/kursu	Liczba	Procent
zajęcia w ramach projektu realizowanego przez NGO	54	71,1
w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym	25	32,9
na turnusie rehabilitacyjnym	16	21,1
w szkole	11	14,5
prywatne lekcje z instruktorem	8	10,5
inne	4	5,3

Źródło: ankieta CAWI, n=76, pytanie wielokrotnego wyboru

Mniej więcej połowa osób z niepełnosprawnością wzroku nauczyła się bezpiecznie i samodzielnie poruszać w każdym terenie (znanym i nieznanym) w wyniku ukończonego szkolenia z orientacji przestrzennej. Nieco ponad jedna czwarta uczestników szkoleń z orientacji przestrzennej po ich ukończeniu była w stanie bezpiecznie i samodzielnie poruszać się po znanych, dobrze wyuczonych trasach, np. z domu do pracy. 18% respondentów nauczyło się bezpiecznie i samodzielnie poruszać po znanym dobrze wyuczonym terenie, np. poruszać się w obrębie poznanej dzielnicy miasta. Celem badania nie była ocena efektywności szkoleń. Natomiast, na podstawie deklaracji uczestników badania można wnioskować, że szkolenia z orientacji przestrzennej były bardzo przydatne i w efekcie zdecydowana większość uczestników szkoleń nauczyła się poruszać samodzielnie. Szczegółowe wyniki przedstawiono na wykresie znajdującym się poniżej tekstu.

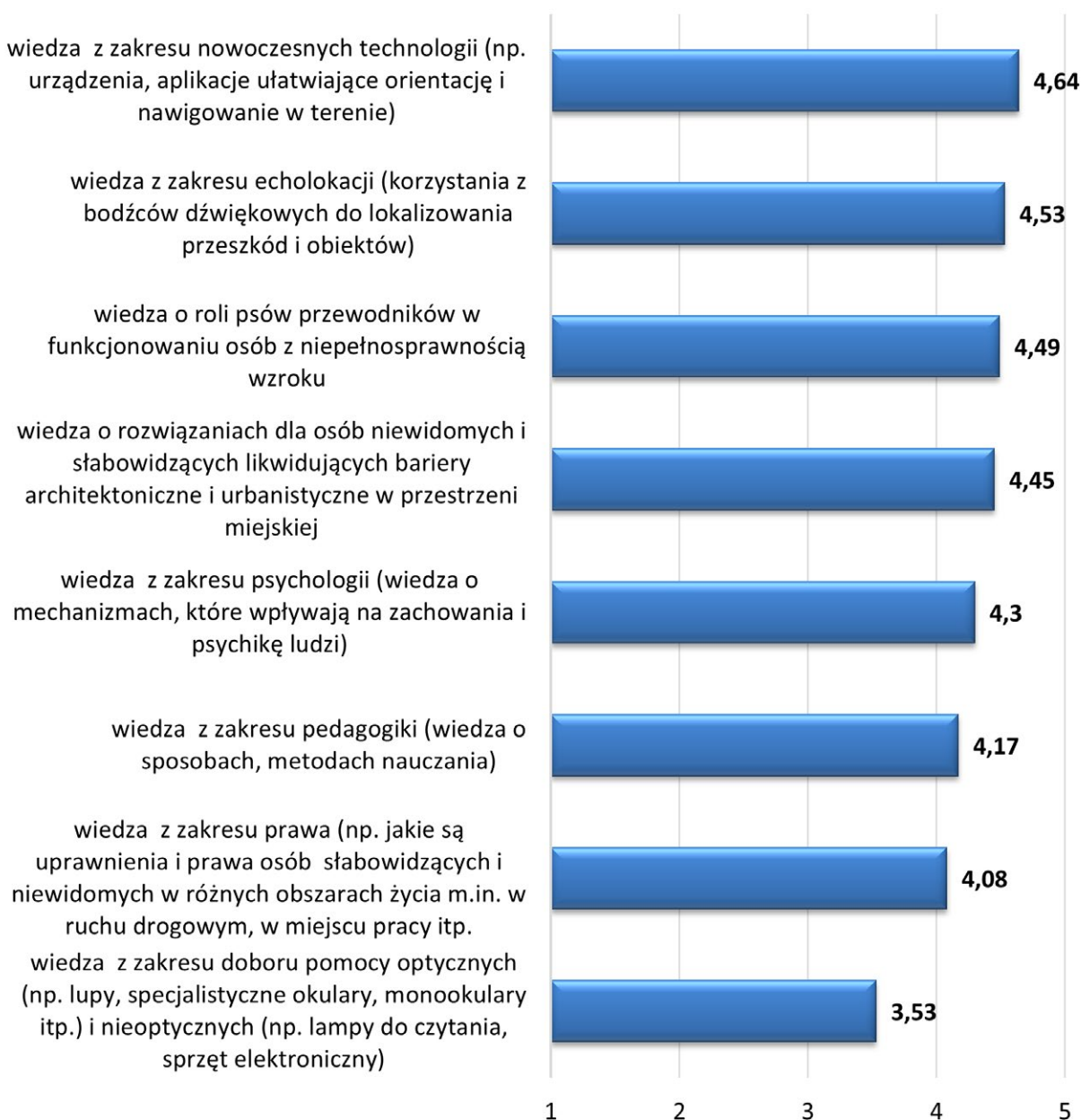
Wykres 6. Odpowiedzi na pytanie: Jakich umiejętności nauczył/a się Pan/Pani podczas szkolenia z orientacji przestrzennej?

Źródło: ankieta CAWI, n=77

Przy ocenie wiedzy i umiejętności instruktorów orientacji przestrzennej zastosowano pięciostopniową skalę Likerta. Respondenci mogli odnieść się do każdego rodzaju umiejętności i wiedzy, wybierając spośród następujących odpowiedzi: zdecydowanie nie, raczej nie, nie mam zdania, raczej tak, zdecydowanie tak. Dla każdego rodzaju wiedzy czy umiejętności przedstawiono średnią ze wszystkich odpowiedzi. Skala odpowiadała ilości możliwych odpowiedzi, minimum na skali wynosiło 1 a maksimum 5.

Wykres 7. Zestawienie odpowiedzi na pytania: Czy według Pani/Pana instruktor orientacji przestrzennej powinien posiadać wiedzę z zakresu?

Źródło: ankieta CAWI, n=77, pytania w formie pięciostopniowej skali Likerta, przedstawiono średnią

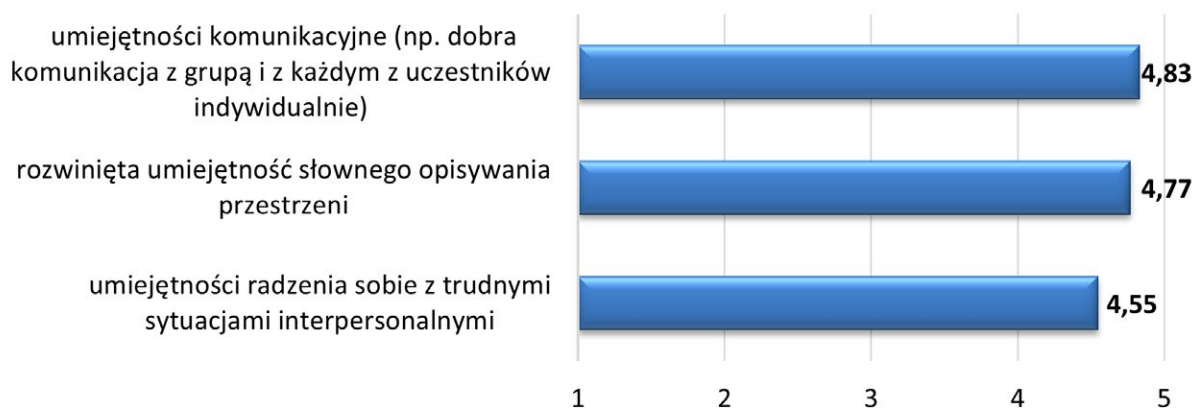
Średnia o wartości 4,6 dla odpowiedzi wiedza z zakresu nowoczesnych technologii oznacza, że większość uczestników badania na pytanie „Czy według Pani/Pana instruktor orientacji przestrzennej powinien posiadać wiedzę z zakresu nowoczesnych technologii?” udzieliła odpowiedzi zdecydowanie tak.

Najwyższą średnią uzyskały wiedza z zakresu nowoczesnych technologii (średnia 4,64), wiedza z zakresu echolokacji (4,53), wiedza o roli psów przewodników w funkcjonowaniu osób z niepełnosprawnością wzroku (4,49) oraz wiedza o rozwiązaniach dla osób z niepełnosprawnością wzroku w zakresie likwidacji barier architektonicznych i urbanistycznych w przestrzeni miejskiej (4,45). Te rodzaje wiedzy zostały najwyżej ocenione przez uczestników badania i można wnioskować, że były dla respondentów najważniejsze. Zdaniem respondentów instruktorzy orientacji przestrzennej powinni taką wiedzę dysponować.

Wynik, który wyróżnia się od innych dotyczy wiedzy dotyczącej doboru pomocy optycznych (średnia 3,53). Uczestnicy badania ocenili, że wiedza dotycząca doboru pomocy optycznych nie jest tak ważna w przypadku instruktora orientacji przestrzennej jak pozostałe zagadnienia. Pozostałe kategorie odpowiedzi, które uzyskały średnią w okolicy 4, oznaczają, że większość uczestników badania uznała, że ten rodzaj wiedzy instruktorzy orientacji przestrzennej raczej powinni posiadać. Była to wiedza z zakresu prawa (średnia 4,08), wiedza z zakresu pedagogiki (4,17) oraz wiedza z zakresu psychologii (4,3).

Wszystkie umiejętności instruktora, które zostały sformułowane w badaniu uzyskały wysoką średnią ocen. Średnia powyżej 4,5 oznacza, że większość respondentów udzieliła odpowiedzi, że instruktor zdecydowanie powinien posiadać te umiejętności. Najwyższą ocenę uzyskały umiejętności komunikacyjne (np. dobra komunikacja z grupą i z każdym z uczestników indywidualnie, średnia 4,83), następnie rozwinięta umiejętność słownego opisywania przestrzeni (4,77) i umiejętność radzenia sobie z trudnymi sytuacjami interpersonalnymi (4,55). Wyniki te zobrazowano na wykresie nr 8 znajdującym się poniżej. Na wykresie przedstawiono średnią dla każdego rodzaju odpowiedzi. Odpowiedzi były udzielane na pięciostopniowej skali, od 1 do 5.

Wykres 8. Zestawienie odpowiedzi na pytania: Czy według Pani/Pana instruktor orientacji przestrzennej powinien posiadać umiejętności [...]?

Źródło: ankieta CAWI, n=77, pytania w formie pięciostopniowej skali Likerta, przedstawiono średnią

Respondenci zostali poproszeni o wskazanie 3 najważniejszych cech idealnego instruktora orientacji przestrzennej. Cierpliwość (88,3% wskazań) i uważność (51,9%) były zdecydowanie najczęściej zaznaczanymi cechami. Trzy cechy, które były dosyć często wskazywane, to empatia (41,6% wskazań), aktywność i entuzjazm oraz kreatywność. Uzyskały one identyczną liczbę wskazań – 37,7%. Najrzadziej osoby z niepełnosprawnością wzroku wybierały cechy instruktora, takie jak punktualność 20,8% oraz poczucie humoru 16,8%.

Tabela 2. Odpowiedzi na pytanie: Proszę wskazać 3 najważniejsze cechy idealnego instruktora orientacji przestrzennej.

Cechy	Liczba odpowiedzi	Procent
cierpliwość	68	88,3
uwaga	40	51,9
empatia	32	41,6
aktywność i entuzjazm	29	37,7
kreatywność	29	37,7
kultura osobista	23	29,9
elastyczność	20	26,0
punktualność	16	20,8
poczucie humoru	13	16,9

Źródło: ankieta CAWI, n=77, pytanie wielokrotnego wyboru

Uczestnicy badania mieli możliwość sformułowania otwartych odpowiedzi na pytanie: „Co Pani/Pana zdaniem decyduje o dobrej współpracy instruktora orientacji przestrzennej i osoby szkolonej?”. Najczęściej pojawiające się kategorie odpowiedzi przedstawione są w tabeli poniżej tekstu. Warto zauważyć, że na udzielenie odpowiedzi na pytanie otwarte, które nie było obowiązkowe zdecydowało się aż 70 osób spośród 77, które wypełniły kwestionariusz. W wyniku analizy jakościowej, najczęściej występujących odpowiedzi o podobnym znaczeniu utworzono kategorie odpowiedzi.

Według uczestników badania, najważniejszym aspektem, który decyduje o dobrej współpracy między instruktorem orientacji przestrzennej a osobą szkoloną jest dobra komunikacja (21 wskazań). Respondenci formułowali takie określenia jak: znalezienie wspólnego języka z instruktorem, komunikatywność czy dobry kontakt z instruktorem.

Tabela 3. Odpowiedzi na pytanie: Co Pani/Pana zdaniem decyduje o dobrej współpracy instruktora orientacji przestrzennej i osoby szkolonej?

Odpowiedzi	Liczba odpowiedzi
dobra komunikacja, wspólny język, komunikatywność, dobry kontakt	21
cierpliwość instruktora, ale też obydwu stron	10
wiedza, umiejętności i doświadczenie instruktora, profesjonalizm	9
porozumienie się co do oczekiwań kursanta, dopasowanie stosowanych metod do umiejętności, potrzeb i możliwości osoby szkolonej	9
zaufanie, instruktor musi przekonać do siebie osobę uczoną, aby mogła mu zaufać, pełne zaufanie	6
zaangażowanie, w tym zaangażowanie obydwu stron	6
wzajemne zrozumienie	6
empatia, instruktor powinien być empatyczny	5
otwartość z obydwu stron	5
kultura osobista	4
podejście indywidualne	4
dopasowanie charakterów, dopasowanie wieku instruktora i uczestnika, dopasowanie instruktora do osoby z określonym rodzajem niepełnosprawności, np. instruktorzy, którzy lepiej radzą sobie w pracy z osobami starszymi czy z niepełnosprawnością sprzężoną itp.	4

Źródło: ankieta CAWI, n=70,

Dosyć często wskazywano także na cierpliwość instruktora (10 wskazań), przy czym część odpowiedzi wskazywała na to, że cierpliwością powinien wykazać się nie tylko instruktor orientacji przestrzennej, ale także uczestnik szkolenia. Ważnym czynnikiem, który wpływa na współpracę między instruktorem a uczestnikiem była wiedza, umiejętności i doświadczenie instruktora, a także kompetencja profesjonalizm związana z tymi atrybutami instruktora (9 wskazań). Równie często (9 odpowiedzi) osoby badane zwracały uwagę na konieczność porozumienia się co do oczekiwań kursanta, dopasowania stosowanych metod do umiejętności, potrzeb i możliwości osoby szkolonej. Ten wątek pojawił się w badaniu po raz pierwszy i wydaje się być jednym z istotniejszych czynników wpływających na dobrą współpracę między instruktorem a uczestnikiem szkolenia z orientacji przestrzennej.

Wśród odpowiedzi, które nieco rzadziej, ale jednak powtarzały się, warto zwrócić uwagę na dużą rolę zaufania pomiędzy instruktorem a uczestnikiem szkolenia (6 odpowiedzi). Jeden z uczestników trafnie opisał na czym to zaufanie powinno polegać: „instruktor musi przekonać do siebie osobę uczoną, aby mogła mu zaufać”. Zdarzały się także odpowiedzi, które wskazywały, że zaufaniem powinien być darzony zarówno instruktor, jak i uczestnik szkolenia.

Według respondentów na dobrą współpracę między instruktorem orientacji przestrzennej a uczestnikiem szkolenia może wpływać także znaczne zaangażowanie obydwu stron (6 odpowiedzi), wzajemne zrozumienie (6 odpowiedzi) oraz inne cechy instruktora, które już pojawiały się w ramach odpowiedzi na poprzednie pytanie.

4.3. Opis profilu kompetencyjnego na podstawie literatury i wyników badań

W oparciu o analizę literatury oraz przeprowadzone badania wyodrębniono kompetencje osobiste, zawodowe, społeczne oraz menedżerskie niezbędne w realizacji zadań instruktora orientacji przestrzennej i mobilności. Dla każdej z kompetencji określono na poziomie ogólnym wiedzę, umiejętności i postawę, które stanowiły punkt wyjścia do przygotowania programu kształcenia instruktorów orientacji przestrzennej opisanego w punkcie 6 niniejszego standardu.

4.3.1. Kompetencje osobiste instruktora

To predyspozycje, cechy oraz zdolności poznawcze, związane z indywidualnym sposobem realizacji zadań. Kompetencje te wypływają z właściwości danej osoby. Wpływają one na ogólną jakość wykonywanych zadań – decydują o szybkości, jakości i zaangażowaniu w podejmowane działania.

1. Uwaga i podzielność uwagi

Jedną z ważniejszych cech instruktora orientacji przestrzennej powinna być uważność, rozumiana jako specyficzny stan uwagi, będący wynikiem ciągłego kierowania jej na to, co się dzieje w chwili obecnej, w sposób nieoceniający i nieosądzający (Radoń 2014). Dzięki zachowaniu uważności i podzielności uwagi instruktor będzie w stanie efektywnie realizować ćwiczenia indywidualne oraz na bieżąco reagować na trudności występujące u uczestników szkolenia. Instruktor powinien także być w stanie przez długi czas utrzymać koncentrację uwagi, gdyż kilkugodzinne nauczanie O&M wymaga długotrwałego skupienia.

Uważny i skupiony instruktor, ma większe szanse na zrealizowanie ćwiczeń, ale także na zapewnienie bezpieczeństwa uczestnikom, np. podczas bardziej zaawansowanych zajęć (ćwiczenia związane z przechodzeniem przez skrzyżowania czy korzystaniem ze środków komunikacji miejskiej). To wiąże się również z podejściem instruktora do samego siebie i dbanie o swój własny dobrostan, np. wysypianie się i przystępowanie do szkolenia wypoczętym.

a. **Wiedza**

Instruktor orientacji przestrzennej posiada wiedzę na temat technik koncentracji uwagi oraz wiedzę na temat rozpoznawania i eliminowania pojawiających się przeszkód (rozproszeń). Wykorzystanie tej wiedzy będzie przydatne zarówno w odniesieniu do swojej osoby, jak i do uczestników szkolenia.

b. **Umiejętności**

Instruktor posiada umiejętność koncentracji i skupienia się „tu i teraz” na zadaniu i uczestniku szkolenia, co pozwala reagować na bieżące potrzeby osoby z niepełnosprawnościami wzroku podczas ćwiczeń.

c. **Postawy**

Instruktor orientacji przestrzennej jest świadomy, że zachowanie własnej uważności i podzielności uwagi pozytywnie wpływa na efekty szkolenia.

2. **Cierpliwość**

Cierpliwość rozumiana bardziej jako cecha instruktora orientacji przestrzennej. W opinii uczestników badania (około 88% odpowiedzi) była to najbardziej oczekiwana cecha instruktora. Trudno wyobrazić sobie instruktora orientacji przestrzennej, który jest impulsywny i traci cierpliwość oraz kontrolę nad sobą lub uczestnikiem szkolenia. To może wpływać negatywnie na efektywność szkolenia i postępy osiągnięte przez osoby w nim uczestniczące, a także na ich bezpieczeństwo. Cierpliwość należy uznać za jedną z najważniejszych cech osobistych instruktora orientacji przestrzennej.

a. **Wiedza**

Instruktor orientacji przestrzennej wie, jak istotna jest cierpliwość i konsekwencja w procesie nauczania orientacji przestrzennej i mobilności.

b. **Umiejętności**

Instruktor posiada umiejętność kontrolowania swego zachowania względem uczestnika szkolenia, wyciszenia się. Posiada umiejętność bycia wytrwałym w wielokrotnym powtarzaniu poleceń i instrukcji oraz obserwacji wykonywania zadań przez uczestnika szkolenia, aż do osiągnięcia przez niego pożądanego efektu.

c. **Postawy**

Instruktor orientacji przestrzennej jest gotów do konsekwentnego dążenia do osiągnięcia wyznaczonego celu.

3. **Empatia poznawcza**

Empatia poznawcza rozumiana jako umiejętność przyjęcia sposobu myślenia drugiej osoby. W przypadku instruktorów orientacji przestrzennej jest to próba wyobrażenia sobie perspektywy

myślowej osób niewidomych lub słabowidzących jako uczestników szkolenia. Ta cecha w opinii uczestników szkoleń jest jedną z ważniejszych i najbardziej pożądanych u instruktora orientacji przestrzennej. Element wiedzy teoretycznej może pomóc w rozwijaniu empatii poznawczej, jednakże główny komponent tej kompetencji jest związany z postawą. Ważne jest, aby instruktor potrafił wyznaczyć granicę, pozwalającą mu na utrzymywanie odpowiedniego dystansu w stosunku do uczestnika szkolenia.

a. **Wiedza**

Instruktor zna i rozumie pojęcie empatii poznawczej.

b. **Umiejętności**

Instruktor posiada umiejętność wyobrażenia sobie perspektywy myślowej osób niewidomych i słabowidzących podczas szkolenia z orientacji przestrzennej, np. jakie trudności i stany emocjonalne może wyzwać w uczestnikach dane ćwiczenie.

c. **Postawy**

Instruktor orientacji przestrzennej ma zdolność do współodczuwania i wejścia w perspektywę osób z niepełnosprawnością wzroku.

4. **Motywacja do samodoskonalenia**

Instruktor musi być gotowy do podejmowania działań ukierunkowanych na podnoszenie własnych kompetencji. Otaczający świat ulega ciągłym zmianom i nie chodzi tu tylko o zmiany technologiczne. Wprowadzane są nowe rozwiązania komunikacyjne, architektoniczne, pomoce elektroniczne, ale też nowe rozwiązania w nauczaniu orientacji przestrzennej. Kompetencja ta wiąże się z aktywizowaniem samego siebie do doskonalenia zawodowego w O&M.

a. **Wiedza**

Instruktor wie, jak aktualizować wiedzę, podnosić swoje kompetencje i doskonalić się zawodowo w obszarze O&M.

b. **Umiejętności**

Instruktor potrafi motywować się do podnoszenia kompetencji.

c. **Postawy**

Instruktor orientacji przestrzennej ma świadomość konieczności aktualizowania wiedzy i podnoszenia kompetencji, aby w odpowiedzi na potrzeby uczestnika szkolenia móc skutecznie nauczać O&M.

5. **Odpowiedzialność i zapewnienie bezpieczeństwa**

Nauczanie orientacji przestrzennej wiąże się z posiadaniem poczucia odpowiedzialności za proces nauczania. Zachowania uczestników szkoleń są nieprzewidywalne, zwłaszcza podczas pracy w terenie, np. uczestnik szkolenia może wejść w nieodpowiednim miejscu na ulicę, lub wysiąść

z autobusu na innym przystanku, niż to zostało ustalone (Kwapisz; Kuczyńska-Kwapisz 1990). Osoba z niepełnosprawnością wzroku tylko w obecności odpowiedzialnego instruktora jest w stanie poczuć się bezpiecznie, a poziom tego bezpieczeństwa wpływa na relacje pomiędzy instruktorem a uczniem, a w dalszej konsekwencji na szybkość uczenia się kolejnych etapów. Kompetencja ta wiąże się z uważnością i skupieniem instruktora orientacji przestrzennej podczas realizacji zajęć.

a. **Wiedza**

Instruktor rozumie pojęcie odpowiedzialności i zapewnienia bezpieczeństwa drugiemu człowiekowi.

b. **Umiejętności**

Instruktor posiada umiejętność bycia odpowiedzialnym i zapewnienia bezpieczeństwa uczestnikom szkolenia.

c. **Postawy**

Instruktor orientacji przestrzennej jest gotów odpowiedzialnie realizować proces nauczania O&M zapewniając bezpieczeństwo uczestnikom tego procesu.

6. **Gotowość psychiczna i odwaga**

Aby móc nauczać osoby z niepełnosprawnością wzroku, instruktor powinien doświadczyć sytuacji poruszania się i wykonywania codziennych czynności bez kontroli wzroku. Kształcenie instruktorów ma charakter praktyczny i wiele z zajęć to zajęcia symulowane. Wymagają one od niego gotowości do wejścia w rolę osoby niewidomej lub słabowidzącej (poprzez zasłonięcie oczu opaską lub założenie symulatorów słabowzroczności), ale także gotowości zaufania drugiej osobie wcielającej się w rolę widzącego przewodnika. Kompetencja ta wiąże się z empatią poznawczą.

a. **Wiedza**

Instruktor wie, że symulacja niewidzenia lub słabowzroczności nie oznacza pełnego zrozumienia specyfiki funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku.

b. **Umiejętności**

Instruktor potrafi przełamywać swój lęk i blokady psychiczne, uczestnicząc w ćwiczeniach symulacyjnych.

c. **Postawy**

Instruktor jest świadomy konieczności wykonywania ćwiczeń symulacyjnych, aby lepiej rozumieć sytuację funkcjonowania w przestrzeni bez kontroli wzroku.

7. **Sprawność fizyczna**

Istotną cechą instruktorów powinien być wysoki poziom sprawności fizycznej, w tym wytrzymałości. Praca instruktora wykonywana jest w różnych warunkach atmosferycznych, w różnym terenie, o różnych porach. Wymaga ciągłego operowania głosem i wielogodzinnego chodzenia.

a. **Wiedza**

Instruktor ma wiedzę na temat wskaźników swojego zdrowia i sprawności fizycznej.

b. **Umiejętności**

Instruktor posiada umiejętność rozpoznawania i oceny własnego zdrowia, sprawności fizycznej oraz potrafi podejmować aktywność sprzyjającą rozwojowi fizycznemu.

c. **Postawy**

Instruktor ma świadomość konieczności dbania o zdrowie i utrzymania wysokiego poziomu sprawności fizycznej i wytrzymałości.

W zakresie kompetencji osobistych mieszczą się też następujące **cechy instruktora**, które zostały zidentyfikowane w trakcie badania:

1. Aktywność i entuzjazm,
2. Elastyczność rozumiana jako zdolność do szybkiego i sprawnego dostosowania się do okoliczności i radzenia sobie z niekorzystnymi sytuacjami.

4.3.2. Kompetencje zawodowe instruktora

1. Profesjonalizm

Profesjonalizm instruktora orientacji przestrzennej i mobilności to jedna z często wymienianych cech w badaniu kompetencji, utożsamiany przez respondentów z wysokim poziomem wiedzy i umiejętności zawodowych oraz wysokim poziomem zaangażowania.

a. **Wiedza**

Instruktor orientacji przestrzennej dysponuje wiedzą teoretyczną z zakresu orientacji przestrzennej na poziomie eksperckim.

b. **Umiejętności**

Na poziomie umiejętności instruktor, dzięki doświadczeniu w nauczaniu orientacji przestrzennej oraz dzięki własnym doświadczeniom wyniesionym z kursu instruktorskiego, jest w stanie skutecznie nauczać orientacji przestrzennej.

c. **Postawy**

Instruktor orientacji przestrzennej jest zaangażowany w proces nauczania O&M i stale podnosi swoje umiejętności w tym zakresie.

2. Umiejętność słownego opisywania przestrzeni

Ten rodzaj specjalistycznej kompetencji jest konieczny w nauce orientacji przestrzennej. Jest to niezbędna umiejętność instruktora orientacji przestrzennej.

a. **Wiedza**

Instruktor posiada wiedzę o znaczeniu i zastosowaniu precyzyjnego opisywania przestrzeni podczas realizacji poszczególnych elementów szkolenia.

b. Umiejętności

Instruktor orientacji przestrzennej posiada rozwiniętą umiejętność słownego opisywania przestrzeni.

c. Postawy

Instruktor ma świadomość, że stosując umiejętność słownego opisywania przestrzeni w praktyce, może uzyskać lepsze efekty szkolenia, ponieważ wpływa ona na realizację większości ćwiczeń podczas szkolenia, m.in. rozwijanie umiejętności poruszania się w różnych rodzajach terenu, planowaniu trasy.

3. Kompetencje z zakresu nowoczesnych technologii

W postępującej cyfryzacji nowoczesne technologie zaczynają odgrywać istotną rolę we wspieraniu orientacji przestrzennej osób z niepełnosprawnością wzroku. Wymusza to na instruktorach doskonalenie się w tym obszarze. Instruktor ma nie tylko wiedzieć, jakie technologie stosuje się w O&M, ale także znać wady i zalety konkretnych rozwiązań. Istotna jest także wiedza instruktora w zakresie możliwości uzyskania dofinansowania do zakupu poszczególnych rozwiązań z zakresu technologii wspomagającej (Smith; Kelly, 2007).

a. Wiedza

Instruktor posiada wiedzę dotyczącą możliwych do zastosowania technologii wspierających w życiu codziennym, uczeniu się i pracy zawodowej osób z niepełnosprawnością wzroku (University Colleges Denmark, 2019).

b. Umiejętności

Instruktor posiada umiejętności funkcjonalnej analizy potrzeb uczestnika szkolenia i doboru właściwych urządzeń z zakresu technologii wspomagających oraz kompetencje metodyczne nauczania wykorzystania technologii w zakresie wspomaganie orientacji przestrzennej i poruszania się. Instruktor posiada umiejętność ewaluacji procesu instruktorskiego oraz efektywności wykorzystania technologii wspomagającej przez uczestnika szkolenia.

c. Postawy

Instruktor ma świadomość konieczności dokończania się w zakresie technologii wspomagających, w związku z trendem rozwojowym.

4. Kompetencje z zakresu echolokacji

Kompetencje instruktora z zakresu echolokacji zostały wysoko ocenione przez osoby z niepełnosprawnością wzroku, które wzięły udział w badaniu. Ta kompetencja uzyskała średnią z ocen na poziomie 4,53 z 5 pkt możliwych do uzyskania.

Echolokacja to technika, która świadomie angażuje zmysły, szczególnie zmysł słuchu, w postrzeganie i zbieranie precyzyjnych informacji o strukturach i charakterze środowiska, cechach (materiałach), w taki sposób, aby można było zidentyfikować obiekt lub grupę obiektów prezentowanych w danym środowisku (Kish, 2014).

Echolokacja jest także metodą interpretacji dźwięków generowanych przez echa odbite od otaczających nas obiektów w celu ustalenia, gdzie te obiekty się znajdują. Pozwala wykrywać różnego rodzaju obiekty, począwszy od bardzo dużych, a skończywszy na bardzo małych.

a. **Wiedza**

Instruktor posiada wiedzę teoretyczną i praktyczną dotyczącą podstaw używania i nauczania echolokacji.

b. **Umiejętności**

Instruktor jest w stanie efektywnie nauczać echolokacji w zakresie poruszania się wzdłuż ścian i do wykrywania otwartych przestrzeni, a także ćwiczyć wykorzystanie echolokacji do orientowania się w zamkniętych i otwartych przestrzeniach.

c. **Postawy**

Instruktor orientacji przestrzennej jest świadomy, jakie trudności mogą być związane z nauką echolokacji.

5. **Kompetencje pedagogiczne**

Kompetencje pedagogiczne rozumiane jako wiedza, umiejętności i postawy dotyczące nauczania osób niewidomych i słabowidzących. Obejmują głównie wiedzę z zakresu tyflopedagogiki i związane z tym umiejętności i postawy. Kompetencje z zakresu pedagogiki i tyflopedagogiki umożliwiają instruktorowi orientacji przestrzennej także na zaspokojenie jednej z często artykułowanych w badaniu potrzeb osób niewidomych i słabowidzących dotyczącej dostosowania sposobu prowadzenia szkolenia do oczekiwań, możliwości i potrzeb danej osoby (elastyczność).

a. **Wiedza**

Podstawowa wiedza z zakresu tyflopedagogiki, obejmująca takie zagadnienia jak: przyczyny i skutki niepełnosprawności wzrokowej, możliwy zakres działań edukacyjno-rehabilitacyjnych dla osób z niepełnosprawnością wzroku, czynniki warunkujące różne potrzeby i możliwości osób z niepełnosprawnością wzroku, kwestia kompensacji w edukacji i rehabilitacji osób niewidomych i słabowidzących (PZN, 2009).

b. **Umiejętności**

Instruktor orientacji przestrzennej potrafi dobrać odpowiednie metody nauczania w stosunku do potrzeb i możliwości uczestników, wynikających z ich preferencji, ale także związanych z rodzajem schorzenia i stopniem uszkodzenia wzroku.

c. **Postawy**

Instruktor jest świadomy konieczności dobierania odpowiednich metod nauczania i dopasowywania programu do indywidualnych potrzeb uczestników szkolenia, jako warunków efektywności prowadzonych szkoleń .

W zakresie kompetencji zawodowych oprócz wymienionych wyżej kompetencji zidentyfikowano obszary wiedzy, którą powinien dysponować instruktor orientacji przestrzennej:

1. Wiedza z zakresu okulistyki, w tym następstwa najczęściej spotykanych schorzeń i uszkodzeń układu wzroku.
2. Wiedza o roli psów przewodników w funkcjonowaniu osób z niepełnosprawnością wzroku.
3. Wiedza o rozwiązaniach dla osób z niepełnosprawnością wzroku w zakresie likwidacji barier architektonicznych i urbanistycznych w przestrzeni miejskiej.

4.3.3. Kompetencje społeczne instruktora

1. Komunikatywność

Komunikatywność jest istotnym komponentem każdego procesu nauczania. Ta kompetencja była najwyżej oceniona przez uczestników badania. W pytaniu zamkniętym umiejętności komunikacyjne instruktora uznane zostały za niezbędne i uzyskały najwyższą średnią ocen na poziomie 4,83 na możliwe 5. W pytaniu otwartym, komunikatywność instruktora czy też, bardziej ogólnie określona „dobra komunikacja” była w opinii 21 uczestników badania czynnikiem decydującym o dobrej współpracy instruktora orientacji przestrzennej i osoby szkolonej.

W komunikacji istotną rolę odgrywa umiejętność odpowiedniego operowania głosem. Dzięki tej umiejętności instruktor może nawiązać bliższy kontakt z uczniem czy zdobyć jego przychylność (Kuczyńska-Kwapisz; Śmiechowska-Petrovskij, 2017).

a. Wiedza

Instruktor orientacji przestrzennej zna podstawowe zasady efektywnej komunikacji.

b. Umiejętności

Instruktor posiada umiejętność jasnego i precyzyjnego wyrażania się, słuchania ze zrozumieniem uczestników szkolenia i ogólnie porozumiewania się z innymi.

c. Postawy

Instruktor orientacji przestrzennej zdaje sobie sprawę, jak ważna jest dobra komunikacja podczas szkolenia, w tym odpowiednie operowanie głosem. W związku z tym w codziennej pracy instruktor wykorzystuje umiejętność komunikatywności, zwracając szczególną uwagę na to, aby komunikować się z uczestnikami w sposób zrozumiały oraz aktywnie i ze zrozumieniem słuchać uczestników i reagować na bieżąco.

2. Nawiązywanie i budowanie relacji

Część respondentów zwracała uwagę, że zaufanie do instruktora jest jednym z najważniejszych czynników wpływających na skuteczność szkolenia z orientacji przestrzennej. Nawiązanie i zbudowanie relacji podczas szkolenia zależy od obydwu stron – instruktora i uczestników szkolenia. Jednak to rolę instruktora orientacji przestrzennej powinno być nawiązanie i zbudowanie pozytywnej relacji z uczestnikami opartej na wzajemnym zaufaniu. Taka relacja stanowi podstawę do efektywnego prowadzenia szkolenia.

a. Wiedza

Instruktor orientacji przestrzennej wie jak nawiązać i utrzymać pozytywną relację z uczestnikami szkolenia.

b. Umiejętności

Instruktor posiada umiejętność nawiązywania kontaktu z innymi i rozwiązywania problemów. Potrafi dbać o kontakty i utrzymanie dobrych relacji. Posiada umiejętność współpracy i pozyskiwania zaufania uczestników szkoleń.

c. Postawy

Instruktor orientacji przestrzennej ma świadomość jak ważnym elementem szkolenia jest zbudowanie właściwej relacji z uczestnikami szkolenia – osobami z niepełnosprawnością wzroku.

3. Kompetencje psychologiczne

Ważnym zagadnieniem w przypadku warsztatu pracy instruktora O&M jest praca z trudnymi emocjami uczestników, które zazwyczaj pojawiają się w trakcie szkolenia, jak np. strach, lęk czy złość, a także inne stany, jak np. zwątpienie we własne możliwości. Instruktor powinien być również świadomy najczęstszych problemów psychologicznych występujących u osób z niepełnosprawnością wzroku. Elementem budującym tę świadomość jest możliwość odwołania się do własnych przeżyć i emocji, których instruktor mógł doświadczyć podczas kursu/egzaminu, kiedy musiał również wykonywać stresujące ćwiczenia związane, np. z przechodzeniem przez skrzyżowanie z całkowicie zasłoniętymi oczami.

a. Wiedza

Instruktor posiada znajomość podstawowych sposobów radzenia sobie z trudnymi emocjami, w szczególności pracą ze strachem, lękiem i złością. Ma świadomość najczęstszych problemów psychologicznych osób niewidomych i słabowidzących.

b. Umiejętności

Instruktor posiada umiejętność pracy z trudnymi emocjami uczestników szkolenia.

c. **Postawy**

Instruktor orientacji przestrzennej jest świadom jakich emocji doświadczają uczestnicy szkolenia. W związku z tą świadomością i wiedzą o sposobach radzenia sobie z emocjami będzie w stanie adekwatnie reagować na sytuacje podczas szkolenia.

4. **Radzenie sobie z trudnymi sytuacjami interpersonalnymi**

Uczestnicy badania jako ważną uznali kompetencję instruktora orientacji przestrzennej dotyczącą radzenia sobie z trudnymi sytuacjami interpersonalnymi, średnia ocen na poziomie 4,55 na możliwych 5. Z uwagi na charakter pracy, instruktor powinien posiadać wystarczające kompetencje psychologiczne i społeczne, aby poradzić sobie z trudnościami uczestników szkolenia. Z tą kompetencją jest także związana inna cecha osobista instruktora: podzielność uwagi, która to zdolność znacząco poprawia sprawność działania instruktora podczas pracy z uczestnikiem szkolenia.

a. **Wiedza**

Instruktor zna podstawowe strategie radzenia sobie w sytuacjach trudnych, w tym sytuacjach interpersonalnych.

b. **Umiejętności**

Instruktor posiada umiejętność rozwiązywania sytuacji konfliktowych.

c. **Postawy**

Instruktor potrafi uwzględnić specyfikę funkcjonowania danej osoby z niepełnosprawnością wzroku w procesie nauczania O&M.

4.3.4. **Kompetencje menedżerskie instruktora**

1. **Motywowanie**

Budowanie zaangażowania uczestników szkolenia przez odpowiednie docenianie oraz zachęcanie osób z niepełnosprawnością wzroku do realizacji zadań przy uwzględnieniu ich indywidualnych potrzeb.

a. **Wiedza**

Instruktor orientacji przestrzennej ma podstawową wiedzę w zakresie sposobów motywowania uczestników do efektywnej pracy i nauki.

b. **Umiejętności**

Instruktor orientacji przestrzennej posiada umiejętność motywowania i zachęcania osób niewidomych i słabowidzących do czynnego uczestnictwa i nauki podczas szkolenia z orientacji przestrzennej.

c. **Postawy**

Instruktor potrafi wykorzystać umiejętność motywowania podczas szkoleń z orientacji przestrzennej.

2. **Organizowanie pracy własnej**

Nie jest to kompetencja stricte związana ze sposobem prowadzenia szkolenia, chociaż sprawna organizacja pracy własnej może mieć wpływ na jakość szkolenia. Organizowanie jako realizacja planów i spraw bieżących przez zapewnianie i wykorzystanie zasobów. W szczególności organizacja np. miejsca szkolenia, terminów, komunikacja z uczestnikami szkolenia.

a. **Wiedza**

Instruktor posiada podstawową wiedzę z zakresu organizacji pracy.

b. **Umiejętności**

Instruktor posiada umiejętność sprawnej organizacji szkolenia z zakresu nauczania O&M, a także dobrej organizacji pracy własnej.

c. **Postawy**

Instruktor orientacji przestrzennej ma świadomość, że właściwa organizacja pracy własnej oraz procesu nauczania ma wpływ na efekty nauczania.

5. Zasady rekrutacji na szkolenia z orientacji przestrzennej i mobilności

5.1. Kandydaci na instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności

Rekrutacja składa się z dwóch etapów: formalnego oraz merytorycznego.

5.1.1. Etap I formalny

Kandydat na instruktora orientacji przestrzennej i mobilności musi spełniać podstawowe warunki, do których należą:

1. ukończone studia wyższe na dowolnym kierunku,
2. brak przeciwwskazań do pracy na stanowisku instruktora orientacji przestrzennej i mobilności – zaświadczenie lekarza medycyny pracy lub POZ według wzoru stanowiącego załącznik numer 1,
3. w przypadku kandydatów z niepełnosprawnością wzroku umiejętność bezpiecznego i samodzielnego poruszania się w przestrzeni publicznej – oświadczenie kandydata według wzoru stanowiącego załącznik numer 2.

Standard uwzględnia możliwość zdobywania uprawnień instruktora O&M także przez osoby z niepełnosprawnością wzroku. Ostateczne zapisy dotyczące uprawnień i ich zakresu w przypadku tej grupy kandydatów, zostaną opracowane po fazie pilotażu.

5.1.2. Etap II merytoryczny

Osoba spełniająca wymogi określone w pierwszym etapie formalnym zostaje zakwalifikowana do drugiego etapu rekrutacji – rozmowy kwalifikacyjnej z wykorzystaniem aktywnych form angażowania kandydatów, np. wykonywanie zadań.

Podczas rozmowy kwalifikacyjnej ocenie podlegać powinny między innymi następujące obszary:

1. Motywacja do pracy w charakterze instruktora orientacji przestrzennej i mobilności,
2. Zgodność oczekiwań kandydatów z ofertą szkolenia,
3. Wiedza na temat roli i zadań instruktora orientacji przestrzennej i mobilności,
4. Doświadczenie zawodowe bądź pozazawodowe w kontaktach z osobami z niepełnosprawnością, w tym z niepełnosprawnością wzroku,
5. Świadomość swoich mocnych stron i potrzeb w zakresie dalszego rozwoju,
6. Możliwość wykorzystania zdobytych kwalifikacji,
7. Umiejętność swobodnego komunikowania się,
8. Umiejętność radzenia sobie w sytuacjach trudnych.

W przypadku osób z niepełnosprawnością wzroku dodatkowo weryfikowane będą umiejętności bezpiecznego i samodzielnego poruszania się w przestrzeni publicznej. Weryfikację przeprowadzi instruktor orientacji przestrzennej i mobilności między innymi w zakresie:

1. Poruszania się osoby z niepełnosprawnością wzroku z widzącym przewodnikiem,
2. Poruszania się osoby z niepełnosprawnością wzroku z wykorzystaniem białej laski:
  - a. podstawowe techniki wewnątrz budynku: technika stałego kontaktu, technika dwupunktowa, poruszanie się po schodach, przechodzenie przez drzwi, orientacja w budynku, wykorzystywanie punktów i wskazówek orientacyjnych, umiejętność opisywania przestrzeni;
  - b. podstawowe techniki w terenie otwartym: technika stałego kontaktu, technika dwupunktowa, wykorzystywanie punktów i wskazówek orientacyjnych (dotykowych, słuchowych, węchowych, termicznych itp.), przechodzenie przez ulice bez i z sygnalizacją świetlną, korzystanie z wybranych środków komunikacji miejskiej (autobus, tramwaj, metro, itp.).

5.2. Podnoszenie kwalifikacji instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności

Rekrutacja składa się z dwóch etapów: formalnego oraz merytorycznego

5.2.1. Etap I formalny

Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności, który chce podnieść swoje kwalifikacje w nauczaniu orientacji przestrzennej, musi spełniać podstawowe warunki, do których należą:

1. uprawnienia do nauczania orientacji przestrzennej i mobilności (ukończony kurs/szkolenie/ studia podyplomowe lub ukończone studia wyższe),
2. doświadczenie w pracy z osobami z niepełnosprawnością wzroku,
3. brak przeciwwskazań do pracy na stanowisku instruktora orientacji przestrzennej i mobilności – zaświadczenie lekarza medycyny pracy lub POZ według wzoru stanowiącego załącznik nr 1 do standardu. Zaświadczenie nie jest wymagane w przypadku czynnych instruktorów O&M.

5.2.2. Etap II merytoryczny

W trakcie rekrutacji z kandydatami będzie przeprowadzana rozmowa, której celem będzie sprawdzenie motywacji do podniesienia kompetencji z zakresu orientacji przestrzennej, w tym możliwość wykorzystania zdobytych kwalifikacji.

Podczas rozmowy kwalifikacyjnej ocenie podlegać powinny między innymi następujące obszary:

1. Motywacja do pracy w charakterze instruktora orientacji przestrzennej i mobilności,
2. Zgodność oczekiwań kandydatów z ofertą szkolenia,
3. Doświadczenie w pracy z osobami z niepełnosprawnością wzroku, w tym w nauczaniu O&M,
4. Możliwość wykorzystania zdobytych kwalifikacji,
5. Umiejętność komunikacji,
6. Umiejętność radzenia sobie w sytuacjach trudnych

5.3. Ścieżka awansu¹

Osoby pracujące na stanowisku instruktora O&M powinny co pięć lat składać wnioski o recertyfikację², aby utrzymać aktywny status instruktora orientacji przestrzennej. Proces ponownej certyfikacji ma na celu zapewnienie utrzymania odpowiedniego poziomu umiejętności i wiedzy oraz promowanie ustawicznego kształcenia w zawodzie. Aby uzyskać certyfikację, w okresie 5 lat osoba musi wykazać się pracą na rzecz co najmniej 10 osób z niepełnosprawnością wzroku i przepracować co najmniej 500 godzin dydaktycznych.

1. Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności I stopnia

Osoba posiadająca uprawnienia do nauczania O&M zdobyte na kursach/szkoleniach/studiach podyplomowych lub ukończonych studiach wyższych I stopnia, uprawniających do nauczania O&M. Przez okres 12 miesięcy realizuje zadania pod nadzorem instruktora II stopnia. W tym czasie zobligowana jest do przeprowadzenia co najmniej 50 godzin dydaktycznych nauczania orientacji przestrzennej osób z niepełnosprawnością wzroku.

Obowiązki instruktora orientacji przestrzennej pierwszego stopnia:

- prowadzenie dokumentacji zatwierdzanej przez instruktora drugiego stopnia (np. co miesiąc, co kwartał),
- prowadzenie zajęć, liczba zrealizowanych godzin poświadczona podpisem instytucji zatrudniającej instruktora O&M pierwszego stopnia,
- konsultacje z superwizorem (mentorem) z wykazu instruktorów drugiego stopnia przez okres min. 12 miesięcy (min. 6 spotkań, wideokonferencji, hospitacji, konsultacji itp. również w formie zdalnej).

---

¹ Dla instruktorów orientacji przestrzennej, którzy przed wejściem w życie niniejszych standardów ukończyli szkolenia o tematyce spójnej z programem szkolenia określonym w niniejszym standardzie, posiadają doświadczenie i umiejętności określone w niniejszym dokumencie oraz posiadają wymaganą liczbę godzin dla tych stanowisk, uprawnienia pozostają w mocy.

² Nie dotyczy instruktorów pracujących w systemie oświaty. Ścieżka ich awansu wynika z procedur przewidzianych dla nauczycieli (w tym nauczycieli orientacji przestrzennej) i podzielona jest na 4 stopnie: nauczyciel stażysta, nauczyciel kontraktowy, nauczyciel mianowany i nauczyciel dyplomowany. Osoba pracująca jako nauczyciel O&M w szkole może indywidualnie starać się o certyfikację.

Po zrealizowaniu minimum 300 godzin dydaktycznych w okresie co najmniej 3 lat z 10 osobami z niepełnosprawnością wzroku, instruktor pierwszego stopnia może ubiegać się o stopień instruktora orientacji przestrzennej drugiego stopnia, jednak nie wcześniej niż po 3 latach od ukończenia kursu orientacji przestrzennej.

Dokumenty niezbędne do uzyskania awansu:

- dokumentacja zrealizowanych zajęć zatwierdzona przez instruktora drugiego stopnia – superwizora,
- potwierdzenie z instytucji zatrudniającej realizacji min. 300 godzin dydaktycznych na rzecz łącznie 10 osób z niepełnosprawnością wzroku.

2. Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności II stopnia

Osoba posiadająca uprawnienia do nauczania O&M zdobyte na kursach/szkoleniach/studiach podyplomowych lub ukończonych studiach wyższych I stopnia, uprawniających do nauczania O&M (np. z tyflopedagogiki ze specjalnością nauczania orientacji przestrzennej). Ponadto zrealizowała co najmniej 300 godzin dydaktycznych z zakresu orientacji przestrzennej na rzecz 10 osób z niepełnosprawnością wzroku.

Instruktor drugiego stopnia może w ramach samozatrudnienia podpisywać umowy z osobą z niepełnosprawnością wzroku. Jeśli ubiega się o kolejny stopień awansu, musi wykazać się współpracą z instytucją/organizacją pozarządową działającą na rzecz osób niewidomych i słabowidzących.

Obowiązki instruktora drugiego stopnia:

- prowadzenie zajęć, liczba zrealizowanych godzin poświadczona podpisem instytucji zatrudniającej instruktorów drugiego stopnia,
- superwizja zajęć instruktorów pierwszego stopnia konsultacje, spotkania, hospitacje, wideokonferencje itp.),
- udokumentowany udział w kursach, szkoleniach, warsztatach, konferencjach, seminariach o tematyce związanej z orientacją przestrzenną i pokrewnej.

Po zrealizowaniu min. 500 godzin dydaktycznych w okresie co najmniej 5 lat od uzyskania I stopnia certyfikacji na rzecz co najmniej 10 osób z niepełnosprawnością wzroku instruktor drugiego stopnia może ubiegać się o status instruktora O&M trzeciego stopnia. Warunkiem uzyskania awansu jest również przedstawienie dokumentacji potwierdzającej uczenie przyszłych instruktorów, w tym w zakresie doszkalania instruktorów.

Dokumenty niezbędne do uzyskania awansu:

- udokumentowany udział w kursach, szkoleniach, warsztatach, konferencjach, seminariach o tematyce związanej z orientacją przestrzenną i pokrewnej,

- portfolio pracy z dwoma osobami z niepełnosprawnością wzroku,
- dokument potwierdzający pracę z 10 osobami z niepełnosprawnością wzroku z podpisem instytucji,
- doświadczenie we współprowadzeniu z instruktorem trzeciego stopnia szkoleń z zakresu orientacji przestrzennej (dokument potwierdzający szkolenie),
- dwa listy poparcia, potwierdzające profesjonalizm w pracy, od dwóch różnych instytucji/ organizacji itp.

3. Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności III stopnia

Osoba, która ukończyła kurs z orientacji przestrzennej lub posiada wykształcenie uprawniające do realizacji orientacji przestrzennej. Warunkiem otrzymania awansu jest zrealizowanie min. 500 godzin dydaktycznych w okresie co najmniej 5 lat na rzecz co najmniej 10 osób z niepełnosprawnością wzroku od momentu uzyskania uprawnień instruktora orientacji przestrzennej i mobilności oraz pozytywny wynik egzaminu.

Instruktor trzeciego stopnia może w ramach samozatrudnienia podpisywać umowy z osobami z niepełnosprawnością wzroku oraz prowadzić szkolenia dla przyszłych instruktorów orientacji przestrzennej.

Obowiązki instruktora trzeciego stopnia:

- prowadzenie zajęć dla osób z niepełnosprawnością wzroku,
- superwizja zajęć instruktorów pierwszego stopnia konsultacje, spotkania, hospitacje, wideokonferencje itp.),
- prowadzenie zajęć dla przyszłych instruktorów orientacji przestrzennej,
- udział w kursach, szkoleniach, warsztatach, konferencjach, seminariach o tematyce związanej z orientacją przestrzenną i pokrewnej.

6. Kodeks Etyki Zawodowej instruktora orientacji przestrzennej i mobilności

PREAMBUŁA

Instruktorzy orientacji przestrzennej i mobilności uznają szczególną rolę, jaką odgrywa umiejętność samodzielnego poruszania się w ogólnym rozwoju i funkcjonowaniu człowieka. Są gotowi pomagać każdemu człowiekowi osiągnąć taki stopień samodzielności, który pozwoli mu jak najlepiej funkcjonować. Instruktorzy orientacji przestrzennej i mobilności zdobywają wiadomości, rozwijają wiedzę i wykorzystują posiadane informacje do realizacji postawionego sobie zadania we współpracy z przedstawicielami innych grup zawodowych. Jednocześnie zobowiązują się do poszanowania praw osobistych ludzi korzystających z ich pomocy i wiedzy.

W celu wypełnienia wyżej wymienionego zobowiązania instruktorzy orientacji przestrzennej i mobilności będą przestrzegać przyjętych norm zachowania w następujących pięciu zakresach:

- a. obowiązków wobec uczestników procesu nauczania,
- b. obowiązków wobec społeczności,
- c. obowiązków wobec zawodu,
- d. obowiązków wobec kolegów i przedstawicieli innych zawodów,
- e. obowiązków wobec praktyki zatrudniania.

Obowiązkiem każdego instruktora orientacji przestrzennej i mobilności jest przestrzeganie zasad sformułowanych w Kodeksie Etyki Zawodowej.

A. **Obowiązki instruktora orientacji przestrzennej i mobilności wobec osób z niepełnosprawnością wzroku – uczestników procesu nauczania orientacji przestrzennej i mobilności**

1. Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności docenia wartość i szanuje godność każdego człowieka.
2. Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności zawsze dba o zachowanie najwyższego poziomu nauczania.
3. W trosce o bezpieczeństwo osoby z niepełnosprawnością wzroku instruktor orientacji przestrzennej i mobilności podejmuje wszelkie niezbędne środki zabezpieczające ją przed czynnikami, które mogą jej przeszkadzać w uczeniu się.
4. Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności przyjmuje, że wszelkie informacje dotyczące osoby z niepełnosprawnością wzroku są poufne i że nie należy ich rozpowszechniać ani ujawniać bez jej zgody, chyba że wymagać tego będzie prawo lub jeśli zachowanie tych informacji w tajemnicy narazi uczestnika procesu nauczania lub inną osobę na niebezpieczeństwo.

5. Przed podjęciem pracy z osobą z niepełnosprawnością wzroku, instruktor orientacji przestrzennej i mobilności uczyni wszystko, co będzie możliwe, dla uzyskania i oceny wszelkich informacji istotnych dla procesu rehabilitacji w zakresie orientacji przestrzennej i mobilności.
6. Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności winien przestrzegać praw osoby z niepełnosprawnością wzroku i jej rodziców czy opiekunów do uczestniczenia w podejmowaniu decyzji dotyczących programu rehabilitacji.
7. Wszelkie decyzje dotyczące kontynuowania lub przerywania procesu rehabilitacji w zakresie orientacji przestrzennej i mobilności muszą być podejmowane razem z osobą z niepełnosprawnością wzroku i wynikać z oceny jej potrzeb, możliwości i umiejętności. Decyzje takie należy podejmować w najlepiej pojętym interesie osoby z niepełnosprawnością wzroku, niezależnie od tego, co będzie korzystne i dogodnie dla innych osób lub instytucji.
8. Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności dostarczy wszelkich niezbędnych informacji na temat różnych rodzajów środków i pomocy technicznych oraz wspólnie z osobą z niepełnosprawnością wzroku zbada, jaka pomoc najlepiej zaspokoi jej określone potrzeby.
9. Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności powinien szukać wsparcia i zaangażowania rodziny lub opiekuna osoby z niepełnosprawnością wzroku do realizacji celów i dla zapewnienia stałej skuteczności rehabilitacji. Odbywać się to powinno poprzez dzielenie się z rodziną informacjami, aby przyczynić się do zwiększenia samodzielności osoby z niepełnosprawnością wzroku. Informacje, które naruszają zasadę poufności, nie mogą być udostępniane.
10. Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności winien dążyć do tego, aby osobom z otoczenia osoby z niepełnosprawnością wzroku dostarczyć odpowiednią wiedzę i doświadczenia z zakresu orientacji przestrzennej i mobilności, ułatwiając w ten sposób realizację jego celów.
11. Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności może udostępnić lub dostarczyć specjalistyczny sprzęt rehabilitacyjny tylko wówczas, gdy będzie on służył najlepiej pojętemu interesowi osoby z niepełnosprawnością wzroku.
12. Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności powinien zadbać o to, aby po zakończeniu cyklu zajęć w zakresie orientacji przestrzennej i mobilności osoba z niepełnosprawnością wzroku otrzymała informację, gdzie będzie mogła się zwrócić w przypadku potrzeby kontynuacji zajęć.

B. Obowiązki wobec społeczności

1. Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności nie może odmówić osobie z niepełnosprawnością wzroku należnych jej świadczeń ze względu na wiek, płeć, rasę, religię, pochodzenie etniczne lub orientację seksualną.

2. Osobie z niepełnosprawnością wzroku nie wolno odmówić prawa do korzystania ze świadczeń z powodu stopnia jej niesprawności, chyba że jest oczywiste, że nie będzie ona w stanie odnieść z nich minimalnych korzyści lub będzie to zagrażało jej życiu lub zdrowiu. Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności powinien mieć wpływ na decyzje dotyczące prawa osób z dysfunkcją narządu wzroku do korzystania ze świadczeń w tym zakresie.
3. Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności winien przyczyniać się do podnoszenia świadomości społeczeństwa poprzez określenie znaczenia orientacji przestrzennej i mobilności, opisanie charakteru usług i sposobu ich świadczenia oraz przez wskazanie, w jaki sposób społeczność lokalna może być zaangażowana w proces edukacji i rehabilitacji.
4. Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności może angażować się w działalność edukacyjno-informacyjną z udziałem osoby z niepełnosprawnością wzroku, pod warunkiem jej zgody.

C. **Obowiązki wobec zawodu**

Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności:

1. Powinien przyjąć na siebie, na okres aktywności zawodowej, obowiązek dbania, najlepiej jak potrafi, o stan własnej wiedzy zawodowej oraz przyczyniać się do rozwoju swojej dziedziny.
2. Powinien interpretować oraz wykorzystywać prace i badania innych w sposób rzetelny i uczciwy. W swoich publikacjach, wystąpieniach publicznych oraz badaniach naukowych instruktor orientacji przestrzennej i mobilności winien wykazać się znajomością prac innych specjalistów w tym zakresie i odwoływać się do nich.
3. Powinien prowadzić swoje badania w taki sposób, aby uwzględnić dobro badanego. Wyniki badań należy przedstawiać w sposób rzetelny i uczciwy.
4. Winien dbać o polepszanie jakości świadczonych usług, a także o promocję warunków, które przyciągnęłyby właściwe osoby do zawodu instruktora orientacji przestrzennej i mobilności.
5. Nie powinien angażować się w działania komercyjne, które mogą być sprzeczne z celami rehabilitacji osoby z niepełnosprawnością wzroku w zakresie orientacji przestrzennej i mobilności.
6. Zajmując się promocją sprzętu rehabilitacyjnego, książek lub innych materiałów do nauki orientacji, powinien robić to w sposób bezstronny, profesjonalny i zgodnie z prawdą.
7. Winien informować o podejrzewanych lub zaistniałych w praktyce zawodowej przypadkach niekompetencji, bezprawnych działań i zachowań nieetycznych.
8. Powinien zabiegać o sprawiedliwe traktowanie wszystkich członków swojej profesji a także, jeśli któryś z nich zostanie niesłusznie oskarżony lub nieodpowiednio potraktowany, powinien go wspierać.

9. Ma osobisty i zawodowy obowiązek wspierania i stosowania postanowień Kodeksu Etyki Zawodowej.

D. Obowiązki wobec kolegów i przedstawicieli innych zawodów

1. Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności powinien otwarcie i szczerze porozumiewać się ze swoimi kolegami po fachu w zakresie specjalistycznej wiedzy, koncepcji i umiejętności.
2. Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności nie powinien proponować swoich zawodowych usług osobie, która pracuje z innym instruktorem orientacji przestrzennej i mobilności, chyba że zostało to z tym specjalistą uzgodnione lub jeśli wypełnił on już swoje powinności wobec osoby z niepełnosprawnością wzroku.
3. Przekazując klienta innemu specjaliście, instruktor orientacji przestrzennej i mobilności powinien przekazać informacje o realizowanym przez siebie programie działań i dalszych potrzebach osoby z niepełnosprawnością wzroku.
4. Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności winien dbać o rozwój harmonijnych stosunków z przedstawicielami innych zawodów. Dotyczy to wymiany opinii i informacji na temat osoby z niepełnosprawnością wzroku, a także dyskusji z przedstawicielami innych profesji na temat spodziewanych korzyści wynikających ze świadczeń w zakresie orientacji przestrzennej i mobilności.
5. Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności winien unikać przyjmowania na siebie obowiązków, które mogą być lepiej wypełniane przez dostępnych osobie z niepełnosprawnością wzroku przedstawicieli innych zawodów.
6. Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności winien działać na rzecz doskonalenia pracy w zespole. W sytuacjach, kiedy decyzje podejmowane są zespołowo, winien wносить niezbędne informacje ze swej strony i przestrzegać wspólnie podjętych decyzji, chyba że spowodują one naruszenie postanowień niniejszego Kodeksu.

E. Obowiązki wobec praktyki zatrudnienia

Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności:

1. Winien starać się o zatrudnienie, przyjmować lub składać ofertę dotyczącą zatrudnienia wyłącznie na podstawie kwalifikacji zawodowych. W wyżej wymienionych sytuacjach powinien zachowywać uczciwość zawodową.
2. Winien niezwłocznie powiadomić szkołę lub instytucję, w której złożył podanie o zatrudnienie, o wszelkich zmianach dotyczących jego dyspozycyjności.
3. Winien przestrzegać warunków kontraktu lub umowy sporządzonej ustnie lub na piśmie, chyba że warunki zostały przedstawione w sposób niezgodny z prawdą lub w istotny sposób zmienione przez drugą stronę.
4. Nie może przyjąć posady tam, gdzie uznane zasady orientacji przestrzennej i mobilności są naruszane lub nie przestrzegane, chyba że przyjmuje tę posadę z zamiarem naprawienia

lub skorygowania kwestionowanych praktyk i pod warunkiem, że nie uczestniczy w praktykach niezgodnych z postanowieniami niniejszego Kodeksu.

5. Winien kierować się aktualnie obowiązującymi przepisami prawa z uwzględnieniem regulacji prawnych funkcjonujących u pracodawcy, chyba że obowiązki zawodowe przewidywałyby zachowania stanowiące naruszenie postanowień niniejszego Kodeksu. Dla uniknięcia możliwych konfliktów instruktor orientacji przestrzennej i mobilności winien zapoznać pracodawcę z postanowieniami niniejszego Kodeksu Etyki Zawodowej.
6. Nie może przyjmować wynagrodzenia od osoby z niepełnosprawnością wzroku, której przysługują świadczenia za pośrednictwem szkoły lub placówki rehabilitacyjnej, chyba że osoba z niepełnosprawnością wzroku, w pełni poinformowana o dostępnych jej świadczeniach, sama podejmie decyzję o podpisaniu umowy prywatnej z wybranym specjalistą.
7. Może wyznaczyć honorarium z tytułu umowy prywatnej, według rozsądnych, przyjętych w danym regionie stawek.
8. Wykonując usługi dodatkowe, wynikające z umowy prywatnej, winien kierować się obowiązującymi w danej szkole lub instytucji zasadami dotyczącymi zatrudnienia dodatkowego z wykorzystaniem sprzętu i urządzeń placówki.

7. Program kształcenia instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności

7.1. Założenia programu kształcenia

Głównym celem programu jest profesjonalne przygotowanie instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności do prowadzenia wysokiej jakości zajęć z zakresu O&M dla osób z niepełnosprawnością wzroku, uwzględniających aktualną wiedzę w tej dziedzinie.

Program kształcenia zawiera reguły i wymagania dotyczące:

- sposobu organizacji kształcenia,
- charakterystykę osób szkolących,
- szczegółowe treści programowe,
- efekty uczenia się oraz sposób ich weryfikacji.

Kształcenie instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności w niniejszym programie jest ukierunkowane na nabycie kompetencji zawodowych pozwalających identyfikować i skutecznie zaspokajać potrzeby z zakresu O&M osób z niepełnosprawnością wzroku. Absolwenci szkolenia zostaną wyposażeni w umiejętność oceny możliwości samodzielnego poruszania się, konstruowania programu nauczania oraz skutecznego prowadzenia zajęć z orientacji przestrzennej i mobilności. Instruktorzy będą przygotowani do pracy z dziećmi, osobami dorosłymi i seniorami, osobami z niepełnosprawnością wzroku wrodzoną oraz nabytą (osoby ociemniałe), w tym z osobami z niepełnosprawnością sprzężoną i dodatkowymi schorzeniami. Zostaną wyposażeni w wiedzę i umiejętności nowoczesnego podejścia do uczenia orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się.

Ze względu na duże zróżnicowanie w sposobie funkcjonowania i potrzebach rehabilitacyjnych osób z tym rodzajem niepełnosprawności, kształcenie instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności powinno mieć charakter interdyscyplinarny.

Poniżej przedstawiony program kształcenia instruktorów O&M został opracowany na podstawie funkcjonujących standardów i programów nauczania w zakresie tyflopedagogiki na uczelniach wyższych takich jak: Akademia Pedagogiki Specjalnej, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, a także na podstawie programów nauczania opracowanych w organizacjach działających na rzecz osób z niepełnosprawnością wzroku (Polski Związek Niewidomych, Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi Stowarzyszenie) oraz dostępnej literatury.

Program kształcenia instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności obejmuje 311 godzin zajęć dydaktycznych i 40 godzin dydaktycznych praktyk. W odniesieniu do praktyk, jest to minimalny

wymiar godzinowy, jaki powinien być zrealizowany przez słuchacza. Zalecane jest dążenie do zwiększania wymiaru praktyk. Jedna godzina zajęć dydaktycznych to 45 minut zegarowych. Program składa się z następujących modułów kształcenia:

1. Moduł Medyczny (MM) – 15 godzin dydaktycznych,
2. Moduł Tyflopedagogiczny (MT) – 20 godzin dydaktycznych,
3. Moduł Psychologiczny (MP) – 25 godzin dydaktycznych,
4. Moduł Orientacja Przestrzenna Przedmioty Diagnostyczne (MOPPD) – 18 godzin dydaktycznych,
5. Moduł Orientacja Przestrzenna Przedmioty Metodyczne Podstawowe (MOPPPM) – 47 godzin dydaktycznych,
6. Moduł Orientacja Przestrzenna Przedmioty Metodyczne Zaawansowane (MOPPMZ) – 100 godzin dydaktycznych,
7. Moduł Orientacja Przestrzenna Przedmioty Metodyczne Rozszerzające (MOPPMR) – 86 godzin dydaktycznych,
8. Moduł Praktyka Orientacja Przestrzenna (MPOP) – 40 godzin dydaktycznych.

Program kształcenia instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności może być realizowany w formie kursów, na studiach tyflopedagogicznych lub studiach podyplomowych. Zajęcia mogą być realizowane w formie stacjonarnej, niestacjonarnej w formule zjazdów tygodniowych lub weekendowych. Przewidziane są różne formy zajęć – m.in.: wykłady, ćwiczenia, warsztaty, symulacje lekcji, podczas której jedna z osób wchodzi w rolę ucznia, a druga w rolę nauczyciela.

Zajęcia praktyczne w symulatorach słabego widzenia lub w opaskach stanowią bardzo ważny element kształcenia, pozwalający doświadczyć sytuacji osłabienia lub utraty wzroku, co pozwala lepiej zrozumieć potrzeby i możliwości osób z niepełnosprawnością wzroku. Z tego też powodu zajęcia praktyczne nie mogą być realizowane on-line. Podczas realizacji zajęć bardzo ważny jest także aspekt zapewnienia bezpieczeństwa słuchaczom korzystającym z opasek i symulatorów. Pod opieką jednego szkolącego instruktora może być maksymalnie 6 osób – słuchaczy. Natomiast w terenie miejskim, podczas korzystania ze środków transportu publicznego, liczba ta powinna być zmniejszona do maksymalnie 4 osób pod opieką jednego instruktora O&M.

Wszystkie zajęcia znajdujące się w Modułach dotyczących Orientacji Przestrzennej powinny być realizowane przy pomocy metod praktycznego działania, przede wszystkim zajęć symulowanych. Tego typu ćwiczenia z wykorzystaniem opasek i symulatorów słabego widzenia powinny stanowić 90% czasu realizacji poszczególnych przedmiotów. Pozwoli to na prawidłowe i metodyczne przygotowanie instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności do pracy z osobami z niepełnosprawnością wzroku.

7.2. Charakterystyka osób prowadzących zajęcia

Przygotowanie instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności polega na wyposażeniu ich w wiedzę i umiejętności z bardzo różnych obszarów (m.in.: medycznego, psychologicznego, pedagogicznego, tyflopedagogicznego, metodycznego). Z tego też powodu osoby prowadzące kurs/studia podyplomowe powinny być specjalistami w poszczególnych dziedzinach. Specjalizacje osób prowadzących kurs/studia podyplomowe powinny bezpośrednio wynikać z treści przedmiotów zawartych w programie kształcenia instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności.

Wśród osób z dysfunkcją narządu wzroku możemy wyróżnić dość liczną grupę osób z dodatkowo ograniczoną sprawnością i przewlekłymi chorobami np. głuchoniewidomi, niewidomi po amputacjach, chorzy na cukrzycę, niewidomi ze schorzeniami neurologicznymi, z porażeniem mózgowym. Te dodatkowe schorzenia mają wpływ na orientację w przestrzeni i lokomocję. Z tego też powodu program kursu i treści w nim zawarte wymagają zaangażowania różnych specjalistów z zakresu medycyny, którzy wskażą jak te ograniczenia mogą wpływać na umiejętność poruszania się:

1. lekarz okulista, który przedstawi przebieg różnych schorzeń okulistycznych u dzieci i dorosłych, niepokojące objawy chorobowe i przeciwwskazania wynikające z tych schorzeń;
2. lekarz laryngolog, który posiada specjalizację w zakresie audiologii przedstawi schorzenia związane z ubytkiem słuchu i ich konsekwencje, omówi jak zinterpretować wyniki badań słuchu;
3. lekarz podstawowej opieki zdrowotnej, który przedstawi niepokojące objawy wynikające z chorób neurologicznych i innych chorób przewlekłych, oraz specyfikę pacjenta w starszym wieku;
4. wśród chorób przewlekłych na szczególną uwagę zasługuje cukrzyca, która jest chorobą najczęściej powodującą problemy ze wzrokiem, dlatego dobrze byłoby gdyby wśród specjalistów prowadzących szkolenie był oprócz lekarza internisty także lekarz diabetolog.

W przypadku braku możliwości zatrudnienia specjalisty z danej dziedziny możliwe jest powierzenie zajęć np. lekarzowi w trakcie specjalizacji.

Przeprowadzenie zajęć w ramach modułu tyflopedagogicznego i tyflopsychologicznego wymaga doświadczonych specjalistów posiadających wiedzę teoretyczną i praktyczną dotyczącą funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku.

Przedmioty metodyczne z zakresu orientacji przestrzennej i mobilności powinny być prowadzone przez osoby mające dużą wiedzę oraz doświadczenie praktyczne z zakresu orientacji przestrzennej i poruszania się osób niewidomych i słabowidzących. Szczególnie istotne kompetencje dotyczą oceny potrzeb i możliwości osób z niepełnosprawnością wzroku, przygotowywania indywidualnych programów oraz prowadzenia zajęć. Od tego rodzaju specjalistów wymagane jest ukończenie

kursu/szkolenia z orientacji przestrzennej i mobilności lub posiadanie wykształcenia wyższego uprawniającego do szkolenia w zakresie orientacji przestrzennej i mobilności (minimalna liczba godzin z zakresu orientacji przestrzennej i mobilności zrealizowana przez nich na kursie lub studiach wynosi co najmniej 200 godzin, z czego min. 60% to zajęcia praktyczne).

Osoby prowadzące przedmioty w ramach Modułów: Moduł Orientacja Przestrzenna Przedmioty Metodyczne Podstawowe (MOPPMMP) oraz Moduł Orientacja Przestrzenna Przedmioty Metodyczne Zaawansowane (MOPPMZ) powinny mieć:

- a. udokumentowane doświadczenie praktyczne w prowadzeniu zajęć z orientacji przestrzennej i mobilności z osobami niewidomymi i słabowidzącymi w różnym wieku. Wymagane jest zrealizowanie minimum 500 godzin prowadzenia zajęć w okresie co najmniej 5 lat na rzecz co najmniej 10 osób z niepełnosprawnością wzroku. Odpowiada to według założeń w standardzie kształcenia kompetencjom instruktora orientacji przestrzennej i mobilności trzeciego stopnia;
- b. udokumentowane doświadczenie praktyczne w prowadzeniu szkoleń dla przyszłych instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności lub kursów doszkalających dla instruktorów;

LUB

- a. udokumentowane doświadczenie w prowadzeniu zajęć ze studentami przygotowującymi się do pracy jako instruktor orientacji przestrzennej i mobilności (nauczyciele akademicki ze stopniem naukowym doktora, doktora habilitowanego lub tytułem profesora, którzy posiadają kilkuletnie doświadczenie w prowadzeniu przedmiotów z zakresu orientacji przestrzennej i mobilności);
- b. udokumentowane doświadczenie praktyczne w prowadzeniu zajęć z orientacji przestrzennej i mobilności z osobami niewidomymi i słabowidzącymi w różnym wieku. Wymagane jest zrealizowanie minimum 100 godzin prowadzenia zajęć w okresie co najmniej 5 lat na rzecz osób z niepełnosprawnością wzroku.

W przypadku przedmiotów w ramach Modułu Orientacja Przestrzenna Przedmioty Metodyczne Rozszerzające (MOPPMR):

1. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej małych dzieci z niepełnosprawnością wzroku, Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób dorosłych oraz Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób ze sprzężoną niepełnosprawnością – osoby prowadzące zajęcia powinny być instruktorami orientacji przestrzennej i mobilności;
2. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób poruszających się z psem przewodnikiem, Metodyka nauczania orientacji przestrzennej z wykorzystaniem echolokacji, Metodyka nauczania orientacji przestrzennej z wykorzystaniem nowoczesnych technologii, Pomoce dydaktyczne wykorzystywane w nauczaniu orientacji przestrzennej – osoby prowadzące

zajęcia nie muszą być instruktorami orientacji przestrzennej i mobilności, ale powinny posiadać doświadczenie w zakresie treści tematycznych realizowanych na poszczególnych przedmiotach. Powinni to być specjaliści np.: instruktorzy przygotowujący psy przewodniki, eksperci z zakresu nowoczesnych technologii i ich wykorzystywania w poruszaniu się, specjaliści z zakresu tyflografiki, specjaliści z zakresu nauczania echolokacji itp.

Dobrą praktyką jest również zapraszanie osób z niepełnosprawnością wzroku na zajęcia.

7.3. Plan kształcenia instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności

Program szkolenia ma charakter modułowy i jest on obligatoryjny dla osób, które dopiero zamierzają zostać instruktorami O&M. Modułowość planu szkoleniowego pozwala instruktorom orientacji przestrzennej i mobilności w ramach doskonalenia zawodowego lub podmiotom organizującym doszkalanie, na wybieranie tylko tych przedmiotów lub modułów, które są w danym momencie dla nich istotne. W poniższej tabeli zestawiono moduły wraz z wchodzącymi w ich skład przedmiotami.

Tabela 4. Moduły kształcenia

MODUŁ	PRZEDMIOTY I MINIMALNA LICZBA GODZIN DYDAKTYCZNYCH	ŁĄCZNA LICZBA GODZIN W MODULE
MODUŁ MEDYCZNY	Aspekty medyczne w rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku w różnym wieku.	15
MODUŁ TYFLOPEDAGOGICZNY	a. Podstawowe zagadnienia z zakresu funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku – 12 godzin. b. Funkcjonalne konsekwencje słabowzroczności – 8 godzin.	20
MODUŁ PSYCHOLOGICZNY	a. Kontakt i komunikacja w rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku – 10 godzin. b. Psychologiczne aspekty rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku – 15 godzin.	25
MODUŁ ORIENTACJA PRZESTRZENNA – PRZEDMIOTY DIAGNOSTYCZNE	a. Funkcjonalna ocena wzroku dla potrzeb orientacji przestrzennej i przemieszczania się osób słabowidzących – 10 godzin. b. Ocena umiejętności z zakresu orientacji przestrzennej i planowanie procesu nauczania – 8 godzin.	18

MODUŁ	PRZEDMIOTY I MINIMALNA LICZBA GODZIN DYDAKTYCZNYCH	ŁĄCZNA LICZBA GODZIN W MODULE
MODUŁ ORIENTACJA PRZESTRZENNA – PRZEDMIOTY METODYCZNE PODSTAWOWE	<ul style="list-style-type: none"> a. Podstawy nauczania orientacji przestrzennej osób z niepełnosprawnością wzroku – 12 godzin. b. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej i samodzielnego przemieszczania się osób z niepełnosprawnością wzroku – umiejętności podstawowe – 12 godzin. c. Podstawowe umiejętności i techniki poruszania się z białą laską – 23 godziny. 	47
MODUŁ ORIENTACJA PRZESTRZENNA – PRZEDMIOTY METODYCZNE ZAAWANSOWANE	<ul style="list-style-type: none"> a. Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w prostym terenie zurbanizowanym – 25 godzin. b. Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w złożonym terenie zurbanizowanym – skrzyżowania – 25 godzin. c. Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w złożonym terenie zurbanizowanym – środki transportu – 50 godzin. 	100
MODUŁ ORIENTACJA PRZESTRZENNA – PRZEDMIOTY METODYCZNE ROZSZERZAJĄCE	<ul style="list-style-type: none"> a. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej małych dzieci z niepełnosprawnością wzroku – 20 godzin. b. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób dorosłych z niepełnosprawnością wzroku – 7 godzin. c. Pomoce dydaktyczne wykorzystywane w nauczaniu orientacji przestrzennej – 7 godzin. d. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób z niepełnosprawnością sprzężoną – 10 godzin. e. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób poruszających się z psem przewodnikiem – 7 godzin. f. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej z wykorzystaniem echolokacji – 15 godzin. g. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej z wykorzystaniem nowoczesnych technologii – 20 godzin. 	86
MODUŁ PRAKTYKA ORIENTACJA PRZESTRZENNA	Praktyka asystencko-pedagogiczna w zakresie nauczania orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się osób z niepełnosprawnością wzroku – 40 godzin.	40

Każdy ze wskazanych przedmiotów w danym module realizowany jest niezależnie od pozostałych przedmiotów. Dlatego też przedmioty nie są realizowane według modułów, ale według pewnej

następującej po sobie kolejności. Bez realizacji pewnych treści na wstępie, nie jest możliwe przejście do kolejnych treści. Poniżej w tabeli 5 zaprezentowano pełny plan szkolenia według następujących po sobie przedmiotów. Obejmuje on 351 godzin dydaktycznych zajęć oraz 416 godzin dydaktycznych pracy własnej słuchacza. W przeliczeniu na ECTS otrzymujemy 37 punktów.

Tabela 5. Pełny plan szkolenia

NAZWA PRZEDMIOTU	FORMA ZALICZENIA	LICZBA GODZIN	LICZBA GODZIN PRACY WŁASNEJ	PUNKTY ECTS
Aspekty medyczne w rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku w różnym wieku	Egzamin	15	45	2
Podstawowe zagadnienia z zakresu funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku	Egzamin	12	40	2
Funkcjonalne konsekwencje słabowzroczności	Egzamin	8	20	1
Kontakt i komunikacja w rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku	Egzamin	10	15	1
Psychologiczne aspekty rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku	Egzamin	15	10	1
Podstawy nauczania orientacji przestrzennej osób z niepełnosprawnością wzroku	Egzamin	12	15	1
Metodyka nauczania orientacji przestrzennej i samodzielnego przemieszczania się osób z niepełnosprawnością wzroku – umiejętności podstawowe	Egzamin	12	15	2
Podstawowe umiejętności i techniki poruszania się z białą laską	Egzamin	23	22	3
Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w prostym terenie zurbanizowanym	Egzamin	25	20	3
Pomoce dydaktyczne wykorzystywane w nauczaniu orientacji przestrzennej	Zaliczenie na ocenę	7	18	1
Metodyka nauczania orientacji przestrzennej z wykorzystaniem echolokacji	Egzamin	15	10	1
Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w złożonym terenie zurbanizowanym – skrzyżowania	Egzamin	25	20	3

NAZWA PRZEDMIOTU	FORMA ZALICZENIA	LICZBA GODZIN	LICZBA GODZIN PRACY WŁASNEJ	PUNKTY ECTS
Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w złożonym terenie zurbanizowanym – środki transportu	Egzamin	50	25	4
Funkcjonalna ocena wzroku dla potrzeb orientacji przestrzennej i przemieszczania się osób słabowidzących.	Zaliczenie na ocenę	10	15	1
Metodyka nauczania orientacji przestrzennej małych dzieci z niepełnosprawnością wzroku	Egzamin	20	25	2
Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób dorosłych z niepełnosprawnością wzroku	Zaliczenie na ocenę	7	18	1
Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób z niepełnosprawnością sprzężoną	Zaliczenie na ocenę	10	15	1
Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób poruszających się z psem przewodnikiem	Egzamin	7	18	1
Metodyka nauczania orientacji przestrzennej z wykorzystaniem nowoczesnych technologii	Egzamin	20	10	2
Ocena umiejętności z zakresu orientacji przestrzennej i planowanie procesu nauczania	Zaliczenie na ocenę	8	20	1
Praktyka asystencko-pedagogiczna w zakresie nauczania orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się osób z niepełnosprawnością wzroku	Zaliczenie	40	20	3

7.4. Treści kształcenia w modułach

7.4.1. Moduł Medyczny

W ramach modułu medycznego (MM) realizowany będzie jeden przedmiot dotyczący aspektów medycznych w rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku w różnym wieku.

7.4.1.1. Aspekty medyczne w rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku w różnym wieku

Nazwa przedmiotu:	Aspekty medyczne w rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku w różnym wieku
Godziny kontaktowe:	15
Godziny pracy własnej:	45
Informacja o realizacji (po jakim module lub przedmiocie):	Jako pierwszy przedmiot w całym programie kształcenia.
Miejsce prowadzenia zajęć:	w sali wykładowej, jeśli to możliwe, zaleca się organizację ćwiczeń w poradni/gabinecie okulistycznym
Infrastruktura niezbędna do prowadzenia kształcenia:	laptop, rzutnik multimedialny, opcjonalnie połączenie z Internetem
Efekty kształcenia w zakresie wiedzy:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi wymienić i scharakteryzować wrodzone i nabyte schorzenia okulistyczne. – Zna wybrane schorzenia związane z ubytkiem słuchu oraz uszkodzeniem narządu ruchu. – Potrafi wymienić i wyjaśnić wybrane schorzenia przewlekłe i podać ich konsekwencje dla mobilności. – Zna wybrane schorzenia i stany neurologiczne.
Efekty kształcenia w zakresie umiejętności:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi zinterpretować zapis podstawowych parametrów klinicznej oceny widzenia. – Umie zinterpretować podstawowe wyniki badań słuchu. – Potrafi wnioskować w jaki sposób wybrane schorzenia (okulistyczne, audiologiczne, reumatologiczne, neurologiczne itp.) mogą wpływać na mobilność i samodzielność.
Efekty kształcenia w zakresie kompetencji społecznych:	Jest wrażliwy i otwarty na potrzeby osób z różnego rodzaju niepełnosprawnościami.

Nazwa przedmiotu:	Aspekty medyczne w rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku w różnym wieku
Treści kształcenia:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Anatomia i fizjologia układu wzrokowego, wady refrakcji, metody diagnozy i leczenia. Wrodzone i nabyte schorzenia okulistyczne jako przyczyny niepełnosprawności wzroku – 4 godziny. 2. Interpretacja wyników badań okulistycznych – 1 godzina. 3. Podstawowe elementy audiologii i interpretacja wyników badań słuchu. Zespoły słuchowo-wzrokowe uwarunkowane genetycznie oraz nabyte zaburzenia słuchu – 3 godziny. 4. Wybrane problemy dotyczące narządu ruchu, elementy zaopatrzenia ortopedycznego – 2 godziny. 5. Wybrane choroby reumatyczne i ich wpływ na mobilność i samodzielność (m.in. choroby zwyrodnieniowe, RZS, ZZSK, dna moczanowa) – 2 godziny. 6. Choroby i zespoły przewlekłe i ich konsekwencje dla mobilności i samodzielności (m.in. cukrzyca, astma, zespół Marfana) – 1 godzina. 7. Wybrane choroby i stany neurologiczne i ich wpływ na funkcjonowanie osób nimi dotkniętych w różnym wieku (m.in. mózgowo porażenie dziecięce, padaczka, stwardnienie rozsiane, demencja, stany po udarze) – 2 godziny.
Metody kształcenia:	<p>metody podające: wykład, objaśnienie</p> <p>metody problemowe: analiza przypadków, dyskusja</p> <p>ćwiczenia, w tym w gabinecie okulistycznym</p>
Pomoce dydaktyczne:	symulatory słabego widzenia, materiały i inne pomoce według specyfiki zajęć
Warunki dopuszczenia do zaliczenia przedmiotu:	obecność na zajęciach – 80%
Warunki zaliczenia przedmiotu:	egzamin pisemny, zaliczenie powyżej 51% poprawności

Nazwa przedmiotu:	Aspekty medyczne w rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku w różnym wieku
Literatura obowiązkowa:	<p>Fifon J. (2019). Cukrzyca – wyzwanie zdrowia publicznego w XXI w. Białystok: Uniwersytet Medyczny w Białymstoku: Link do artykułu</p> <p>Garczyński W. (2016). Obraz kliniczny chorych na stwardnienie rozsiane w kontekście rehabilitacji opartej na objawach. Horyzonty współczesnej fizjoterapii, 129-144: Link do artykułu</p> <p>Grzybowski A. (red.). (2018). Okulistyka. Wrocław: Edra Urban & Partner.</p> <p>Król M. (2010). Mózgowe porażenie dziecięce. Księga pytań i odpowiedzi. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.</p> <p>Małkowska-Szcutnik A., Woynarowska B. (red.). (2017). Uczeń chory na padaczkę. Jak wspierać jego edukację, rozwój i zdrowie. Poradnik dla nauczycieli i wychowawców. Warszawa: Link do publikacji</p> <p>Moskalewicz B., Goryński P., Wojtyniak B. (2008). Czy choroby reumatyczne istotnie ograniczają sprawność po 60. roku życia? Pol. Arch. Med. Wewn. 118 (Suppl), 31-35: Link do publikacji</p> <p>Siedlecka H. (2002). Genetycznie uwarunkowane zespoły słuchowo-wzrokowe – możliwości diagnostyki, leczenia oraz szanse edukacyjne. Audiofonologia, 21, 91–102.</p> <p>Tracz, M., Łukasiak, E., Oleksiak, E., Brackenridge, B., Rudnicka, A. (1999). Edukacja niewidomych i słabowidzących chorych na cukrzycę. Warszawa: Katedra Gastroenterologii i Chorób Przemiany Materii A. M., Polski związek Niewidomych</p> <p>Zespół Marfana praca zbiorowa (2000). Warszawa: Polski Związek Niewidomych, Stowarzyszenie Rodzin Chorych na Zespół Marfana i inne Zespoły Genetycznie Uwarunkowane</p> <p>Zubrzycka R. (2012). Zespół Marfana w ujęciu interdyscyplinarnym. Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis, 108, 156-164: Link do publikacji</p>

Nazwa przedmiotu:	Aspekty medyczne w rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku w różnym wieku
Literatura uzupełniająca:	<p>Burzyńska M., Gadomska J. (2018). Skrypt do przedmiotu Niepełnosprawność wśród seniorów realizowanego na kierunku: Koordynowana Opieka Senioralna. Łódź: Link do publikacji</p> <p>Co warto wiedzieć o chorobie Alzheimera i innych formach demencji: Link do publikacji</p> <p>Jedlińska A., Bieńkowska K.I. (2021). Moc rozmowy. O słuchu seniorów w dobie cyfryzacji. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.</p> <p>Padaczka. Poradnik dla opiekunów i bliskich. Adamed: Link do publikacji</p> <p>Pojda S. M. (red.). (2006). Okulistyka w kropelce. Katowice: Śląska Akademia Medyczna.</p> <p>Śliwińska-Kowalska M. (red.). (2005). Audiologia kliniczna. Łódź: Mediton.</p> <p>Siedlecka H. (1997). Zespoły słuchowo-wzrokowe. Rewalidacja, 1</p>

7.4.2. Moduł Tyflopedagogiczny

W ramach modułu tyflopedagogicznego (MT) realizowane będą następujące przedmioty:

- A. Podstawowe zagadnienia z zakresu funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku,
- B. Funkcjonalne konsekwencje słabowzroczności.

7.4.2.1. Podstawowe zagadnienia z zakresu funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku

Nazwa przedmiotu:	Podstawowe zagadnienia z zakresu funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku
Godziny kontaktowe:	12
Godziny pracy własnej:	40
Informacja o realizacji (po jakim module lub przedmiocie):	Pierwszy przedmiot po Module Medycznym.
Miejsce prowadzenia zajęć:	w sali wykładowej
Infrastruktura niezbędna do prowadzenia kształcenia:	laptop, rzutnik multimedialny

Nazwa przedmiotu:	Podstawowe zagadnienia z zakresu funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku
Efekty kształcenia w zakresie wiedzy:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi wymienić najczęstsze przyczyny powodujące niepełnosprawność wzroku oraz scharakteryzować następstwa funkcjonalne wynikające z braku lub uszkodzenia wzroku. – Zna czynniki warunkujące różne potrzeby i możliwości osób niewidomych i słabowidzących. – Zna rodzaje oddziaływań rehabilitacyjnych wobec osób z niepełnosprawnością wzroku (rehabilitacja podstawowa, specjalistyczna). – Potrafi wymienić zasady adaptacji materiałów, pomocy dla osób z niepełnosprawnością wzroku. – Zna organizacje pozarządowe, fundacje, stowarzyszenia i inne instytucje działające na rzecz osób z niepełnosprawnością wzroku.
Efekty kształcenia w zakresie umiejętności:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi dokonać analizy i adaptacji materiałów , pomocy, przestrzeni pod kątem możliwości i potrzeb osób słabowidzących i niewidomych. – Potrafi wyszukiwać, analizować i oceniać informacje na temat najnowszych rozwiązań w rehabilitacji (podstawowej i specjalistycznej) osób z niepełnosprawnością wzroku. – Potrafi podać przykłady sprzętu wykorzystywanego w rehabilitacji osób niewidomych i słabowidzących.
Efekty kształcenia w zakresie kompetencji społecznych:	<ul style="list-style-type: none"> – Wykazuje wrażliwość wobec rehabilitacyjnej i psychospołecznej sytuacji osób z niepełnosprawnością wzroku. – Wykazuje zrozumienie dla znaczenia pomocy rehabilitacyjnych w budowaniu samodzielności osób słabowidzących.

Nazwa przedmiotu:	Podstawowe zagadnienia z zakresu funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku
Treści kształcenia:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Przyczyny niepełnosprawności wzroku i następstwa funkcjonalne wynikające z braku lub uszkodzenia wzroku (psychologiczne, społeczne, zawodowe). Definicje braku wzroku (niewidzenia) i słabowzroczności w ujęciu medycznym, psychologicznym, pedagogicznym i funkcjonalnym. Dane statystyczne dotyczące populacji osób z niepełnosprawnością wzroku w Polsce i na świecie. Mity i stereotypy dotyczące osób niewidomych i słabowidzących – 3 godziny. 2. Czynniki warunkujące różne potrzeby i możliwości osób z niepełnosprawnością wzroku. Problemy w codziennym funkcjonowaniu osób z niepełnosprawnością wzroku i wskazówki dotyczące radzenia sobie z nimi – 2 godziny. 3. Rehabilitacja podstawowa (konsultacje psychologiczne, rehabilitacja wzroku osób słabowidzących; orientacja przestrzenna, bezpieczne, skuteczne, samodzielne poruszanie się; aktywny wypoczynek, czynności życia codziennego). Sprzęt wykorzystywany w rehabilitacji, pomoce optyczne i nieoptyczne. Specjalistyczne usługi rehabilitacyjne: rehabilitacja i edukacja medyczna, rehabilitacja społeczna (grupy wsparcia osób z podobnymi problemami) i zawodowa – 3 godziny. 4. Zasady adaptacji materiałów, pomocy dla potrzeb osób niewidomych i słabowidzących. Dostosowanie przestrzeni publicznej do potrzeb osób niewidomych i słabowidzących (dostosowanie informacyjno-komunikacyjne, cyfrowe, architektoniczne) – 2 godziny. 5. Podnoszenie świadomości środowiska społecznego na temat funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku (przygotowanie środowiska, budowanie świadomości). Organizacje pozarządowe, fundacje, stowarzyszenia i inne instytucje działające na rzecz osób z niepełnosprawnością wzroku – 1 godzina. 6. Osoby z niepełnosprawnością wzroku z dodatkowymi ograniczeniami – 1 godzina.
Metody kształcenia:	<p>metody podające: wykład, pogadanka metody problemowe: analiza przypadków, dyskusja metody praktycznego działania: ćwiczenia</p>

Nazwa przedmiotu:	Podstawowe zagadnienia z zakresu funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku
Pomoce dydaktyczne:	laski, przykładowe pomoce do czynności życia codziennego, do komunikacji, optyczne i nieoptyczne do usprawniania widzenia, symulatory widzenia, materiały multimedialne i inne pomoce według specyfiki zajęć
Warunki dopuszczenia do zaliczenia przedmiotu:	obecność na zajęciach – 80%
Warunki zaliczenia przedmiotu:	egzamin pisemny, zaliczenie powyżej 51% poprawności
Literatura obowiązkowa:	<p>Bilewicz, M. (2016). Sytuacja życiowa i funkcjonowanie w rolach społecznych młodzieży z niepełnosprawnością wzroku. Wydawnictwo Akademickie Żak.</p> <p>Bręczewski, G. (2010). Wybrane psychospołeczne aspekty niepełnosprawności. W kierunku rozwojowej wizji procesu rehabilitacji. Poznań: AWF.</p> <p>Czerwińska, K. (2016). Funkcjonowanie adolescentów z niepełnosprawnością wzrokową. W: Z. Pałak, A. Bujnowska, A. Pawlak (red.), Aktualne problemy edukacji i rehabilitacji osób niepełnosprawnych w biegu życia (s.111-118). Lublin: Wydawnictwo UMCS</p> <p>Dycht, M. (2014). Mity, uprzedzenia, stereotypy a zjawisko piętna i stygmatyzacji niepełnosprawnych wzrokowo. W: A. Fieldus (red.), Od stereotypu do wykluczenia (s.53-85). Warszawa: Wydawnictwo UKSW.</p> <p>Kilian, M. (2010). Następstwa utraty wzroku w starszym wieku. Człowiek – Niepełnosprawność – Społeczeństwo, 2(12), 89-103</p>

Nazwa przedmiotu:	Podstawowe zagadnienia z zakresu funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku
Literatura uzupełniająca:	<p>Kotowski, S. (2017). Cele rehabilitacji niewidomych i słabowidzących. Warszawa: Fundacja Klucz.</p> <p>Rozwijanie i rehabilitacja wzroku osób słabowidzących, Przegląd Tyflogiczny, 1-2/2019, PZN.</p> <p>Szabała B. (2012). Stereotypowy wizerunek osób niewidomych. W: M. Parchomiuk, B. Szabała (red.), Dystans społeczny wobec osób z niepełnosprawnością jako problem pedagogiki specjalnej (s. 89-100). Lublin: Wydawnictwo UMCS.</p> <p>Śmiechowska-Petrovskij, E. (2014). Aspekty stygmatyzacji i stereotypizacji osób niewidomych oraz tendencje przeciwstawne. W: A. Fidelus (red.), Od stereotypu do wykluczenia (s. 87-114). Warszawa: Wydawnictwo UKSW.</p> <p>Widzimy nie tylko oczami. Model koordynowanego wsparcia dla osób tracących wzrok w ich środowisku lokalnym (2020). Warszawa: Polski Związek Niewidomych: Link do publikacji</p> <p>Link do materiałów filmowych na stronie PZN</p>

7.4.2.2. Funkcjonalne konsekwencje słabowzroczności

Nazwa przedmiotu:	Funkcjonalne konsekwencje słabowzroczności
Godziny kontaktowe:	8
Godziny pracy własnej:	20
Informacja o realizacji (po jakim module lub przedmiocie):	Po Module Medycznym, równoległe z przedmiotem <i>Podstawowe zagadnienia z zakresu funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku.</i>
Miejsce prowadzenia zajęć:	w sali wykładowej
Infrastruktura niezbędna do prowadzenia kształcenia:	laptop, rzutnik multimedialny
Efekty kształcenia w zakresie wiedzy:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi wymienić i scharakteryzować najczęstsze schorzenia okulistyczne powodujące słabowzroczność. – Potrafi przedstawić i opisać następstwa funkcjonalne schorzeń i uszkodzeń układu wzrokowego. – Potrafi scharakteryzować najczęściej stosowane przez osoby słabowidzące pomoce ułatwiające widzenie – nieoptyczne, optyczne, optyczno-elektroniczne.

Nazwa przedmiotu:	Funkcjonalne konsekwencje słabowzroczności
Efekty kształcenia w zakresie umiejętności:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi scharakteryzować proces chorobowy i jego wpływ na widzenie posiadając dane na temat schorzenia lub uszkodzenia układu wzrokowego. – Umie dokonać analizy otoczenia fizycznego pod kątem potrzeb osób słabowidzących. – Potrafi zidentyfikować i przekazać najistotniejsze informacje dotyczące procesu doboru pomocy optycznych, nieoptycznych i innych pomocy rehabilitacyjnych dla osób słabowidzących.
Efekty kształcenia w zakresie kompetencji społecznych:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi zabierać głos w dyskusji dotyczącej doświadczeń i odczuć na podstawie zajęć w symulatorach słabowzroczności. – Potrafi współdziałać w grupie, przyjmując w niej różne role.
Treści kształcenia:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Schorzenia okulistyczne jako przyczyny słabowzroczności – charakterystyka częściej występujących chorób okulistycznych prowadzących do słabowzroczności w różnym wieku – 2 godziny. 2. Charakterystyka następstw funkcjonalnych schorzeń i uszkodzeń układu wzrokowego (niska ostrość wzroku, ograniczenia i ubytki w polu widzenia, osłabienie wrażliwości na kontrast, zaburzenia wrażliwości na światło, zaburzenia widzenia stereoskopowego i inne deficyty w zakresie widzenia) – 3 godziny. 3. Pomoce nieoptyczne, optyczne i elektroniczne umożliwiające niwelowanie skutków słabowzroczności w aspekcie orientowania się w przestrzeni i przemieszczania się – 2 godziny. 4. Wybrane aspekty oceny i modyfikacji otoczenia fizycznego do potrzeb osób słabowidzących – 1 godzina.
Metody kształcenia:	<p>metody podające: wykład, pogadanka metody problemowe: analiza przypadków, dyskusja metody praktycznego działania: ćwiczenia, zajęcia symulowane</p>
Pomoce dydaktyczne:	<p>symulatory słabowzroczności, laski, materiały multimedialne i inne pomoce według specyfikacji zajęć</p>

Nazwa przedmiotu:	Funkcjonalne konsekwencje słabowzroczności
Warunki dopuszczenia do zaliczenia przedmiotu:	obecność na zajęciach – 80%
Warunki zaliczenia przedmiotu:	egzamin pisemny, zaliczenie powyżej 51% poprawności
Literatura obowiązkowa:	<p>Adamowicz-Hummel A. (2015). Pomoce wspomagające wykorzystanie wzroku u osób słabowidzących. W: K. Czerwińska, M. Paplińska, M. Walkiewicz-Krutak (red.), Tyflopädagogika wobec współczesnej przestrzeni edukacyjno-rehabilitacyjnej. Warszawa: Wydawnictwo APS.</p> <p>Duffy M. (2002). Ocena i modyfikacja otoczenia dla osób słabowidzących. Zeszyty Tyflogiczne Nr 20, PZN.</p> <p>Kilian M. (2010). Następstwa utraty wzroku w starszym wieku. W: Człowiek – Niepełnosprawność – Społeczeństwo, Nr 2 (12), 89-103.</p> <p>Kilian M. (2012). Naturalne i patologiczne zmiany oczne u osób w starszym wieku. Niepełnosprawność i Rehabilitacja, 2, 91-105.</p> <p>Kilian M. (2020). Funkcjonowanie osób w starszym wieku. Warszawa: Difin.</p> <p>Walkiewicz-Krutak M. (2015). Słabowzroczność w aspekcie klinicznym i funkcjonalnym. W: K. Czerwińska, M. Paplińska, M. Walkiewicz-Krutak (red.), Tyflopädagogika wobec współczesnej przestrzeni edukacyjno-rehabilitacyjnej (s. 198–219). Warszawa: Wydawnictwo APS.</p> <p>Walkiewicz-Krutak M., Chlewińska K. (2016). Pomoce optyczne i elektroniczne wspomagające skuteczność korzystania ze wzroku uczniów słabowidzących. Niepełnosprawność i Rehabilitacja, 2, 144-157.</p>
Literatura uzupełniająca:	<p>Dycht M. (2020). Rehabilitacja wzroku a specyfika potrzeb rehabilitacyjnych i edukacyjnych osób słabowidzących w różnym wieku. W: J. Kuczyńska-Kwapisz, M. Dycht, E. Śmiechowska-Petrovskij (red.), Kluczowe zagadnienia tyflopädagogiki i nauk pokrewnych (s. 125-141). Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.</p> <p>Osoby niewidome i słabowidzące w przestrzeni publicznej. Zalecenia, przepisy, dobre praktyki (2009) Polski Związek Niewidomych, Warszawa.</p>

7.4.3. Moduł Psychologiczny

W ramach modułu psychologicznego (MP) realizowane będą następujące przedmioty:

- A. Kontakt i komunikacja w rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku,
- B. Psychologiczne aspekty rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku.

7.4.3.1. Kontakt i komunikacja w rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku

Nazwa przedmiotu:	Kontakt i komunikacja w rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku
Godziny kontaktowe:	10
Godziny pracy własnej:	15
Informacja o realizacji (po jakim module lub przedmiocie):	Po Module Tyflopedagogicznym lub równoległe z Modułem Tyflopedagogicznym
Miejsce prowadzenia zajęć:	w sali wykładowej
Infrastruktura niezbędna do prowadzenia kształcenia:	laptop, rzutnik multimedialny
Efekty kształcenia w zakresie wiedzy:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi przedstawić i opisać sprawności interpersonalne wpływające na skuteczność komunikacji oraz rozumie potrzebę ich stałego rozwijania w zawodzie instruktora orientacji przestrzennej. – Wie, jakie bariery komunikacyjne najczęściej pojawiają się w pracy rehabilitacyjnej. – Zna podstawowe strategie radzenia sobie w sytuacjach trudnych interpersonalnie. – Wie, jak dbać o higienę psychiczną w pracy instruktora orientacji przestrzennej.
Efekty kształcenia w zakresie umiejętności:	<ul style="list-style-type: none"> – Umie podczas nawiązywania i utrzymywania kontaktu uwzględnić specyfikę funkcjonowania osoby z niepełnosprawnością wzroku. – Potrafi udzielić wsparcia emocjonalnego osobie z niepełnosprawnością wzroku i członkom jej rodziny.
Efekty kształcenia w zakresie kompetencji społecznych:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi współdziałać w parach i w grupie, przyjmując w niej różne role. – Wykazuje wrażliwość na potrzeby emocjonalne osoby z niepełnosprawnością wzroku. – Przejawia empatię wobec osoby z niepełnosprawnością wzroku i członków jej rodziny.

Nazwa przedmiotu:	Kontakt i komunikacja w rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku
Treści kształcenia:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kompetencje komunikacyjne – ich znaczenie w sytuacjach pomagania. Bariery komunikacyjne w praktyce edukacyjnej i rehabilitacyjnej. Podstawowe sprawności interpersonalne (akceptacja i unikanie negatywnego nastawienia, aktywne słuchanie, parafrazowanie, zadawanie pytań i sposób udzielania odpowiedzi) oraz ich wpływ na skuteczność komunikacji. Zasady formułowania komunikatów oceniających – 4 godziny. 2. Specyfika kontaktu z osobą z niepełnosprawnością wzroku w różnym wieku. Współpraca z najbliższym otoczeniem społecznym dziecka, młodzieży i osoby dorosłej z niepełnosprawnością wzroku. Podstawowe strategie radzenia sobie w sytuacjach trudnych interpersonalnie – praca z emocjami (lęk, strach, wstyd, złość), praca z oporem jawnym i ukrytym, konstruktywne rozwiązywanie konfliktów. Współdziałanie z psychologiem i (lub) psychoterapeutą w pracy rehabilitacyjnej z osobą z niepełnosprawnością wzroku – 5 godzin. 3. Style pracy instruktorów orientacji przestrzennej. Kontrakt we współpracy terapeutycznej. Higiena psychiczna w pracy instruktora orientacji przestrzennej i zapobieganie wypaleniu zawodowemu – 1 godzina.
Metody kształcenia:	<p>metody podające: wykład konwersatoryjny, objaśnienie</p> <p>metody problemowe: scenki dramatyczne, analiza przypadków, dyskusja, mapa myśli</p> <p>metody praktycznego działania: ćwiczenia</p>
Pomoce dydaktyczne:	<p>symulatory słabowzroczności, opaski, grube flamastry w różnych kolorach, arkusze papieru pakowego, karteczki samoprzylepne w różnych kolorach i kształtach, materiały multimedialne i inne pomoce według specyfiki zajęć</p>
Warunki dopuszczenia do zaliczenia przedmiotu:	obecność na zajęciach – 80%, wywiązanie się z powierzonych zadań indywidualnych oraz zespołowych
Warunki zaliczenia przedmiotu:	egzamin pisemny, zaliczenie powyżej 51% poprawności

Nazwa przedmiotu:	Kontakt i komunikacja w rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku
Literatura obowiązkowa:	<p>Augustynek, A. (2018). Wprowadzenie do psychologii. Warszawa: Difin – rozdział 7 Komunikacja interpersonalna (s. 188-199).</p> <p>Kuczyńska-Kwapisz, J. (2017). Orientacja przestrzenna z mobilnością jako problemy interdyscyplinarne i wyzwania dla profesjonalistów. W: J. Kuczyńska-Kwapisz, E. Śmiechowska-Petrovskij. Orientacja przestrzenna i poruszanie się osób z niepełnosprawnością narządu wzroku. Współczesne techniki, narzędzia i strategie nauczania (s. 135-159). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW.</p> <p>Łuba, M. (2015). Poradnictwo psychologiczne dla osób z niepełnosprawnością. W: Cz. Czabała, S. Kluczyńska (red.), Poradnictwo psychologiczne (s. 291-322). Warszawa: PWN.</p>
Literatura uzupełniająca:	<p>Stewart, J. (2010) (red.). Mosty zamiast murów. Podręcznik komunikacji interpersonalnej. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN – rozdział 5, 6, 7, 14, 15.</p>

7.4.3.2. Psychologiczne aspekty rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku

Nazwa przedmiotu:	Psychologiczne aspekty rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku
Godziny kontaktowe:	15
Godziny pracy własnej:	10
Informacja o realizacji (po jakim module lub przedmiocie):	Po Module Tyflopedagogicznym lub równoległe z Modułem Tyflopedagogicznym.
Miejsce prowadzenia zajęć:	w sali wykładowej
Infrastruktura niezbędna do prowadzenia kształcenia:	laptop, rzutnik multimedialny
Efekty kształcenia w zakresie wiedzy:	<ul style="list-style-type: none"> – Zna i potrafi wyjaśnić wpływ wrodzonej niepełnosprawności wzroku (niewidzenie, słabowzroczność) na realizację zadań rozwojowych w cyklu życiowym. – Potrafi scharakteryzować proces przystosowania do utraty wzroku w biegu życia według wybranych koncepcji psychologicznych. – Posiada podstawową wiedzę na temat procesów poznawczych i emocjonalno-motywacyjnych w orientacji przestrzennej i samodzielnej lokomocji osób z niepełnosprawnością wzroku.

Nazwa przedmiotu:	Psychologiczne aspekty rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku
Efekty kształcenia w zakresie umiejętności:	<ul style="list-style-type: none"> – Wykorzystuje podstawową wiedzę tyflopsychologiczną w praktyce rehabilitacyjnej. – Trafnie różnicuje fakty na temat psychospołecznego funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku (konceptje teoretyczne, dane empiryczne, doniesienia z praktyki edukacyjno-terapeutycznej) i mity obecne w wiedzy potocznej.
Efekty kształcenia w zakresie kompetencji społecznych:	<ul style="list-style-type: none"> – Podejmuje działania na rzecz kształtowania pozytywnego wizerunku społecznego osób z niepełnosprawnością wzroku. – Wykazuje zrozumienie dla znaczenia współpracy z psychologiem w prowadzeniu treningu orientacji przestrzennej.
Treści kształcenia:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Perspektywa rozwojowa w rehabilitacji osób z niepełnosprawnością. Wpływ wrodzonej niepełnosprawności wzroku na realizację zadań rozwojowych, przypadających na kolejne fazy życia – wybrane zagadnienia. Przegląd badań na temat różnych aspektów zdrowia psychicznego dzieci, młodzieży i dorosłych z niepełnosprawnością wzroku oraz psychospołecznego funkcjonowania ich rodzin. Społeczny odbiór osób niewidomych i słabowidzących – 4 godziny. 2. Psychologiczne konsekwencje nabycia niepełnosprawności wzroku w biegu życia. Etapy procesu adaptacji do nabycia niepełnosprawności wzroku. Czynniki wpływające na proces przystosowania się do niepełnosprawności. Specyfika stopniowej utraty wzroku w kontekście procesu terapeutycznego – 5 godzin. 3. Procesy poznawcze w orientacji przestrzennej i lokomocji. Procesy emocjonalno-motywacyjne w orientacji przestrzennej i lokomocji. Bariery emocjonalne i brak akceptacji niepełnosprawności wzroku a trening orientacji przestrzennej. Kształtowanie motywacji do aktywnego udziału w rehabilitacji i umacnianie samostanowienia u osoby z niepełnosprawnością wzroku – 5 godzin. 4. Zasoby osobowe i środowiskowe w ocenie możliwości i potrzeb osób z niepełnosprawnością wzroku i konstruowaniu programów wspomagania ich rozwoju – 1 godzina.
Metody kształcenia:	<p>metody podające: wykład, objaśnienie, praca z tekstem</p> <p>metody problemowe: analiza przypadków, dyskusja, mapa myśli</p> <p>metody praktycznego działania: ćwiczenia</p>
Pomoce dydaktyczne:	opaski, symulatory słabowzroczności, materiały multimedialne i inne pomoce według specyfiki zajęć

Nazwa przedmiotu:	Psychologiczne aspekty rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku
Warunki dopuszczenia do zaliczenia przedmiotu:	obecność na zajęciach – 80%, wywiązanie się z powierzonych zadań indywidualnych oraz zespołowych
Warunki zaliczenia przedmiotu:	egzamin pisemny, zaliczenie powyżej 51% poprawności
Literatura obowiązkowa:	Czerwińska, K., Kucharczyk, I. (2019). Tyflopsychologia. Realizacja zadań rozwojowych w biegu życia przez osoby z niepełnosprawnością wzroku. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
Literatura uzupełniająca:	<p>Augestad, L.B. (2017). Mental Health among Children and Young Adults with Visual Impairments: A Systematic Review. <i>Journal of Visual Impairment & Blindness</i>, 111(5), 411–425, DOI: 10.1177/0145482X1711100503.</p> <p>Augestad, L.B. (2017). Self-Concept and Self-Esteem among Children and Young Adults with Visual Impairment: A Systematic Review. <i>Cogent Psychology</i>, 4:1319652: Link do publikacji</p> <p>Bilewicz, M. (2016). Sytuacja życiowa i funkcjonowanie w rolach społecznych młodzieży z niepełnosprawnością wzroku. Wydawnictwo Akademickie Żak.</p> <p>Bręczewski, G. (2010). Wybrane psychospołeczne aspekty niepełnosprawności. W kierunku rozwojowej wizji procesu rehabilitacji. Poznań: AWF.</p> <p>Czerwińska, K. (2014). Słabowzroczność a realizacja zadań rozwojowych w okresie adolescencji. W: G. Gunia, D. Baraniewicz (red.) <i>Teoria i praktyka oddziaływań profilaktyczno-wspierających rozwój osób z niepełnosprawnością</i>. Tom 3.1. (s. 89-102). Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.</p> <p>Czerwińska, K. (2015). Nagła utrata wzroku jako sytuacja graniczna. W: J. Wiśniewska (red.), <i>Sytuacje graniczne w biegu ludzkiego życia</i> (s. 356-370). Radom: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy.</p> <p>Czerwińska, K. (2015). Samostanowienie w rehabilitacji dorosłej osoby ociemniałej. W: J. Głodkowska (red.), <i>Personalistyczne ujęcie fenomenu niepełnosprawności</i> (s. 152-168). Warszawa: Wydawnictwo APS.</p> <p>Czerwińska, K. (2015). Utrata wzroku w kontekście realizacji zadań rozwojowych w okresie dorosłości. <i>Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej</i>, 17, 76-90.</p>

Nazwa przedmiotu:	Psychologiczne aspekty rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku
Literatura uzupełniająca:	<p>Czerwińska, K. (red.). (2015). Wczesne wspomaganie rozwoju dziecka z niepełnosprawnością wzroku – w kręgu diagnozy i terapii. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.</p> <p>Czerwińska, K. (2017). Stopniowa utrata wzroku a wypełnianie ról społecznych w dorosłości. W: K. Czerwińska, K. Miler-Zdanowska (red.), Tyflopädagogika wobec różnorodności współczesnych wyzwań edukacyjno-rehabilitacyjnych (s. 189-211). Warszawa: Wydawnictwo APS.</p> <p>Czerwińska, K. (2018). Wsparcie społeczne w sytuacji utraty wzroku w dorosłości. Niepełnosprawność. Dyskursy pedagogiki specjalnej, 30, 179-193. DOI: 10.4467/25439561.NP.18.023.9861</p> <p>Czerwińska, K. (2018). W trosce o wspomaganie rozwoju osób tracących wzrok w późnej dorosłości. Fides et Ratio, 2(34), s. 496-511.</p> <p>Czerwińska, K. (2018). Visual functioning of an individual with progressive vision loss – a case study. Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej, 20, 279-296: Link do publikacji</p> <p>Czerwińska, K., Kucharczyk I. (2019). Funkcjonowanie poznawcze osób tracących wzrok w późnej dorosłości – przegląd badań. Niepełnosprawność. Dyskursy pedagogiki specjalnej, 35, 214-226.</p> <p>Czerwińska, K., Kucharczyk, I. (2019). Nabycie niepełnosprawności wzroku w późnej dorosłości a jakość życia. Niepełnosprawność. Dyskursy pedagogiki specjalnej, 34, 131-145.</p> <p>Czerwińska, K., Kucharczyk I. (2019). Senior citizens losing vision as a challenge to contemporary special education. Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej, 25, 333-351, DOI: Link do publikacji</p> <p>Kucharczyk, I. (2015). Funkcjonowanie emocjonalne dzieci z niepełnosprawnością wzroku. Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej, 17, 91-102.</p> <p>Kucharczyk, I. (2015). Specyfika funkcjonowania poznawczego osób niewidomych. W: K. Czerwińska, M. Paplińska, M. Walkiewicz-Krutak (red.), Tyflopädagogika wobec współczesnej przestrzeni edukacyjno-rehabilitacyjnej (s. 71–87). Warszawa: Wydawnictwo APS.</p>

Nazwa przedmiotu:	Psychologiczne aspekty rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku
Literatura uzupełniająca:	<p>Dycht, M. (2014). Mity, uprzedzenia, stereotypy a zjawisko piętna i stygmatyzacji niepełnosprawnych wzrokowo. W: A. Fidelus (red.), <i>Od stereotypu do wykluczenia</i> (s. 53-85). Warszawa: Wydawnictwo UKSW.</p> <p>Kilian, M. (2010). Następstwa utraty wzroku w starszym wieku. <i>Człowiek – Niepełnosprawność – Społeczeństwo</i>, 2(12), 89-103.</p> <p>Mikołajczak-Matyja N. (2006). Wiedza o obiektach i zjawiskach naturalnych w definicjach konstruowanych przez niewidomych i widzących użytkowników języka. <i>Szkoła Specjalna</i>, 2, 89-103.</p> <p>Palak, Z., Przyłucka, E. (2010). Uwarunkowania akceptacji niepełnosprawności przez młodzież z uszkodzonym wzrokiem. W: Z. Palak, A. Bujnowska, A. Pawlak (red.), <i>Edukacyjne i rehabilitacyjne konteksty rozwoju osób z niepełnosprawnością w różnych okresach ich życia</i> (s.175-193). Lublin: Wydawnictwo UMCS.</p> <p>Skoczylas, E. (2013). Wspieranie rodzin dzieci z dysfunkcją wzroku. W: B. Sidor-Piekarska (red.), <i>Kompetentne wspieranie osób z niepełnosprawnością</i> (s. 189–223). Lublin: Wydawnictwo KUL.</p> <p>Śmiechowska-Petrovskij, E. (2014). Aspekty stygmatyzacji i stereotypizacji osób niewidomych oraz tendencje przeciwstawne. W: A. Fidelus (red.), <i>Od stereotypu do wykluczenia</i> (s. 87-114). Warszawa: Wydawnictwo UKSW.</p>

7.4.4. Moduł Orientacja Przestrzenna Przedmioty diagnostyczne

W ramach tego modułu realizowane będą następujące przedmioty:

- A. Funkcjonalna ocena wzroku dla potrzeb orientacji przestrzennej i przemieszczania się osób słabowidzących,
- B. Ocena umiejętności z zakresu orientacji przestrzennej i planowanie procesu nauczania.

7.4.4.1. Funkcjonalna ocena wzroku dla potrzeb orientacji przestrzennej i przemieszczania się osób słabowidzących

Nazwa przedmiotu:	Funkcjonalna ocena wzroku dla potrzeb orientacji przestrzennej i przemieszczania się osób słabowidzących
Godziny kontaktowe:	10
Godziny pracy własnej:	15
Informacja o realizacji (po jakim module lub przedmiocie):	Po przedmiocie Podstawowe umiejętności i techniki poruszania się z białą laską (ponieważ ocena jest dokonywana w przestrzeni otwartej w symulatorach o różnym zakresie słabowzroczności, konieczne jest wcześniej nabycie podstawowych umiejętności przemieszczania się z laską), równoległe do przedmiotów z Modułu Orientacja Przestrzenna Przedmioty Metodyczne Zaawansowane.
Miejsce prowadzenia zajęć:	w sali wykładowej
Infrastruktura niezbędna do prowadzenia kształcenia:	laptop, rzutnik multimedialny
Efekty kształcenia w zakresie wiedzy:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi wymienić i wyjaśnić najczęściej pojawiające się trudności podczas przemieszczania się u osób słabowidzących. – Wie na czym polega funkcjonalna ocena ostrości wzroku, pola widzenia i innych parametrów funkcjonowania wzrokowego dla potrzeb orientacji przestrzennej i samodzielnego przemieszczania się. – Zna strategie wykorzystywane dla usprawniania widzenia podczas orientowania się i przemieszczania się osób słabowidzących w pomieszczeniach i przestrzeni otwartej. – Zna zasady tworzenia narzędzi służących do funkcjonalnej oceny widzenia w różnych warunkach otoczenia fizycznego.
Efekty kształcenia w zakresie umiejętności:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi sporządzić narzędzia służące do funkcjonalnej oceny widzenia w różnych warunkach otoczenia fizycznego. – Umie wyciągać wnioski dotyczące możliwości i trudności wzrokowych u osób słabowidzących podczas przemieszczania się na podstawie obserwacji ich zachowań.
Efekty kształcenia w zakresie kompetencji społecznych:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi zabierać głos w dyskusji dotyczącej doświadczeń i odczuć na podstawie zajęć w symulatorach słabowzroczności. – Potrafi efektywnie współpracować w mniejszej grupie podczas realizacji projektu.

Nazwa przedmiotu:	Funkcjonalna ocena wzroku dla potrzeb orientacji przestrzennej i przemieszczania się osób słabowidzących
Treści kształcenia:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Warunki i sytuacje, które sprawiają osobom słabowidzącym trudności podczas przemieszczania się oraz ich wpływ na korzystanie z widzenia przez osobę słabowidzącą – 2 godziny. 2. Funkcjonalna ocena ostrości wzroku, pola widzenia i innych parametrów funkcjonowania wzrokowego w różnych warunkach otoczenia dla potrzeb orientacji przestrzennej i samodzielnego przemieszczania się – 1 godzina. 3. Funkcjonalna ocena widzenia oraz strategie wykorzystywane dla usprawniania widzenia podczas orientowania się i przemieszczania się osób słabowidzących w pomieszczeniach – 1 godzina. 4. Funkcjonalna ocena widzenia oraz strategie wykorzystywane dla usprawniania widzenia podczas orientowania się w terenie i przemieszczania się osób słabowidzących w przestrzeni otwartej (dzielnica mieszkaniowa; dzielnica handlowa; korzystanie ze środków komunikacji miejskiej – autobus, tramwaj, metro; dworce i przejścia podziemne i inne) – 5 godzin. 5. Tworzenie narzędzi służących do funkcjonalnej oceny widzenia w różnych warunkach otoczenia fizycznego – 1 godzina.
Metody kształcenia:	<p>metody podające: wykład, objaśnienie</p> <p>metody problemowe: analiza przypadków, dyskusja</p> <p>metody praktycznego działania: ćwiczenia, zajęcia symulowane</p>
Pomoce dydaktyczne:	<p>symulatory słabowzroczności (obniżonej ostrości wzroku i ograniczeń w zakresie pola widzenia), materiały multimedialne i inne pomoce według specyfiki zajęć</p>
Warunki dopuszczenia do zaliczenia przedmiotu:	obecność na zajęciach – 80%
Warunki zaliczenia przedmiotu:	zaliczenie na ocenę, test 71% poprawności
Literatura obowiązkowa:	<p>Adamowicz-Hummel A. (2001) Wykorzystanie pomocy optycznych w orientacji przestrzennej i poruszaniu się. W: J. Kuczyńska-Kwapisz (red.), Orientacja przestrzenna w usamodzielnianiu osób niewidomych (s. 87-93). Warszawa: Wydawnictwo APS.</p> <p>Walkiewicz-Krutak M. (2015). Słabowzroczność w kontekście problemów orientowania się w przestrzeni i samodzielnego, bezpiecznego poruszania się. W: K. Czerwińska, M. Paplińska, M. Walkiewicz-Krutak (red.), Tyflopädagogika wobec współczesnej przestrzeni edukacyjno-rehabilitacyjnej (s. 239–258). Warszawa: Wydawnictwo APS.</p>

Nazwa przedmiotu:	Funkcjonalna ocena wzroku dla potrzeb orientacji przestrzennej i przemieszczania się osób słabowidzących
Literatura uzupełniająca:	Kilian M. (2009). Rehabilitacja w zakresie poruszania się i wykonywania codziennych czynności wobec potrzeb osób w starszym wieku z niepełnosprawnością wzrokową. Człowiek – Niepełnosprawność – Społeczeństwo, 2 (10), 21-31.

7.4.4.2. Ocena umiejętności z zakresu orientacji przestrzennej i planowanie procesu nauczania

Nazwa przedmiotu:	Ocena umiejętności z zakresu orientacji przestrzennej i planowanie procesu nauczania
Godziny kontaktowe:	8
Godziny pracy własnej:	20
Informacja o realizacji (po jakim module lub przedmiocie):	Jako ostatni przedmiot z Modułu Orientacja Przestrzenna.
Miejsce prowadzenia zajęć:	w sali wykładowej
Infrastruktura niezbędna do prowadzenia kształcenia:	laptop, rzutnik multimedialny
Efekty kształcenia w zakresie wiedzy:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi wymienić i scharakteryzować metody oraz sposoby oceny umiejętności z zakresu orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się. – Potrafi wymienić zasady konstruowania IPNOM oraz scharakteryzować poszczególne jego elementy. – Zna sposoby dokumentowania zajęć z zakresu orientacji przestrzennej.
Efekty kształcenia w zakresie umiejętności:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi przeanalizować przykładowy IPNOM oraz wskazać najważniejsze kierunki oddziaływań edukacyjno-rehabilitacyjnych wobec osoby niewidomej i słabowidzącej. – Potrafi skonstruować (przygotować w wersji pisemnej) poprawny merytorycznie IPNOM dla osoby z niepełnosprawnością wzroku w oparciu o dostępne informacje.
Efekty kształcenia w zakresie kompetencji społecznych:	<ul style="list-style-type: none"> – Wykazuje wrażliwość na potrzeby i możliwości osób z niepełnosprawnością wzroku. – Potrafi współdziałać i pracować w małej grupie warsztatowej, przyjmując w niej różne role.

Nazwa przedmiotu:	Ocena umiejętności z zakresu orientacji przestrzennej i planowanie procesu nauczania
Treści kształcenia:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Metody i sposoby oceny umiejętności z zakresu orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się osób z niepełnosprawnością wzroku – przegląd dostępnych narzędzi diagnostycznych – 2 godziny. 2. Zasady konstruowania arkuszy, kart obserwacji, kwestionariuszy do oceny umiejętności z zakresu orientacji przestrzennej – 1 godzina. 3. Konstruowanie Indywidualnych Programów Nauczania Orientacji Przestrzennej dla osób niewidomych i słabowidzących – 2 godziny. 4. Sposoby dokumentowania przebiegu zajęć z orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się osób z niepełnosprawnością wzroku (konspekt, notatka, wpis w dzienniku, itp.) – 1 godzina. 5. Ocena skuteczności zajęć z zakresu orientacji przestrzennej – 1 godzina. 6. Dokumentacja w pracy instruktora orientacji przestrzennej (wzory, przykłady itp.) – 1 godzina.
Metody kształcenia:	<p>metody podające: wykład, objaśnienie, pogadanka</p> <p>metody problemowe: analiza przypadków, dyskusja</p>
Pomoce dydaktyczne:	opaski, symulatory słabowzroczności, materiały multimedialne i inne pomoce według specyfikacji zajęć
Warunki dopuszczenia do zaliczenia przedmiotu:	obecność na zajęciach – 80%
Warunki zaliczenia przedmiotu:	zaliczenie na ocenę (np. przygotowanie indywidualnego programu nauczania orientacji przestrzennej)
Literatura obowiązkowa:	<p>Miler-Zdanowska, K. (2021). Rozwój umiejętności z zakresu orientacji przestrzennej u dzieci niewidomych w wieku wczesnoszkolnym. Studium teoretyczno-empiryczne. Warszawa: Wydawnictwo APS.</p> <p>Model INSITE – Model wczesnej interwencji przeprowadzanej w domu. Program dla dzieci od 0 do 6 lat z niepełnosprawnościami sensorycznymi i dodatkowymi uszkodzeniami. Tom II. Część 7: Duża motoryka. Część 8: Orientacja przestrzenna i bezpieczne, samodzielne poruszanie się. Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi, Łaski 2008.</p>

Nazwa przedmiotu:	Ocena umiejętności z zakresu orientacji przestrzennej i planowanie procesu nauczania
Literatura uzupełniająca:	<p>Czerwińska, K., Miler-Zdanowska, K. (2013). Teaching model for students with visual impairments. W: Kulesza, E. (red.), Education of Students with Special Needs. World Experience. Individualized Education and Therapy Programs (IETPs), (s. 121-140), Wydawnictwo APS</p> <p>Karga, M. (1999). Program usprawniania ruchowego dzieci niewidomych i słabowidzących ze sprzężoną niesprawnością w wieku od 0 do 3 lat. Rewalidacja, 1.</p> <p>Miler-Zdanowska, K. (2014). Ocena funkcjonalna umiejętności z zakresu orientacji przestrzennej u dzieci niewidomych w wieku wczesnoszkolnym – doniesienia z przeprowadzonych badań pilotażowych (s. 181-194). W: Gunia, G., Baraniewicz, D. (red.), Teoria i praktyka oddziaływań profilaktyczno-wspierających rozwój osób z niepełnosprawnością t.3.1, Wyd. Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Kraków.</p> <p>Śmiechowska-Petrovskij, E. (2017). Rola rodziców w konstruowaniu indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych (s. 147-161), W: E. Śmiechowska (red.), Dzieci z trudnościami rozwojowymi w młodszy wieku. Indywidualne programy edukacyjno-rehabilitacyjne w procesie wspierania dzieci. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.</p> <p>Walkiewicz-Krutak M., Kalisz P. (2014). Rozwijanie umiejętności z zakresu orientacji przestrzennej i poruszania się u małych dzieci niewidomych. W: K. Czerwińska (red.), Wybrane aspekty rozwoju małego dziecka z niepełnosprawnością wzroku (s. 194–232). Warszawa: Wydawnictwo APS.</p>

7.4.5 Moduł Orientacja Przestrzenna Przedmioty Metodyczne Podstawowe

W ramach tego modułu realizowane będą następujące przedmioty:

- A. Podstawy nauczania orientacji przestrzennej osób z niepełnosprawnością wzroku,
- B. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej i samodzielnego przemieszczania się osób z niepełnosprawnością wzroku – umiejętności podstawowe,
- C. Podstawowe umiejętności i techniki poruszania się z białą laską,

7.4.5.1. Podstawy nauczania orientacji przestrzennej osób z niepełnosprawnością wzroku

Nazwa przedmiotu:	Podstawy nauczania orientacji przestrzennej osób z niepełnosprawnością wzroku
Godziny kontaktowe:	12
Godziny pracy własnej:	15
Informacja o realizacji (po jakim module lub przedmiocie):	Jako pierwszy przedmiot w Module Orientacja Przestrzenna
Miejsce prowadzenia zajęć:	w sali wykładowej
Infrastruktura niezbędna do prowadzenia kształcenia:	laptop, rzutnik multimedialny
Efekty kształcenia w zakresie wiedzy:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi wyjaśnić terminologię z zakresu orientacji przestrzennej osób niewidomych zorientowaną na zastosowanie praktyczne w działalności rehabilitacyjnej, edukacyjnej i terapeutycznej. – Potrafi wymienić i scharakteryzować czynniki wpływające na orientację przestrzenną i samodzielne poruszanie się osób z niepełnosprawnością wzroku. – Potrafi opisać rozwój poszczególnych sfer rozwojowych w kontekście kształtowania się orientacji przestrzennej. – Zna sposoby i techniki przemieszczania się osób z niepełnosprawnością wzroku.
Efekty kształcenia w zakresie umiejętności:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi wnioskować o trudnościach w rozwoju orientacji przestrzennej osób z niepełnosprawnością wzroku. – Potrafi podać wady i zalety sposobów poruszania się osób z niepełnosprawnością wzroku.
Efekty kształcenia w zakresie kompetencji społecznych:	<ul style="list-style-type: none"> – Jest wrażliwy i otwarty na potrzeby osób z niepełnosprawnością wzroku. – Stosuje zdobytą wiedzę w zakresie orientacji przestrzennej w procesie samorozwoju i samodoskonalenia.
Treści kształcenia:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Orientacja przestrzenna i samodzielne przemieszczanie się – neurofizjologiczne podstawy procesu orientacji przestrzennej, podstawowe pojęcia (orientacja przestrzenna, lokomocja, wyobrażenia przestrzenne, wskazówki, punkty orientacyjne) – 1 godzina. 2. Rozwój sensomotoryczny w kształtowaniu orientacji w przestrzeni i prawidłowej lokomocji. Znaczenie świadomości swojego ciała, percepcji siebie w przestrzeni. Wpływ mechanizmów lokomocji na efektywność poruszania się (refleks, koordynacja, napięcie mięśniowe, chód, postawa ciała). Trudności sensoryczne i motoryczne w funkcjonowaniu osób z niepełnosprawnością wzroku – 2,5 godziny.

Nazwa przedmiotu:	Podstawy nauczania orientacji przestrzennej osób z niepełnosprawnością wzroku
Treści kształcenia:	<p>3. Rola i wykorzystanie procesów poznawczych w orientacji przestrzennej i samodzielnym poruszaniu się. Rola i wykorzystywanie zmysłów w orientacji przestrzennej i samodzielnym przemieszczaniu się (słuch, dotyk, propriocepcja, smak, węch, równowaga, wzrok) – 4 godziny.</p> <p>4. Rozwój rozumienia położenia siebie względem innych obiektów i relacji przestrzennych między obiektami (ja – obiekt, obiekt-ja, obiekt-obiekt). Wpływ niepełnosprawności wzroku na rozumienie pojęć i relacji przestrzennych – 2 godziny.</p> <p>5. Historia nauczania orientacji przestrzennej i samodzielnego przemieszczania się osób z niepełnosprawnością wzroku w Polsce i na świecie – 0,5 godziny.</p> <p>6. Czynniki wpływające na orientację przestrzenną i samodzielne poruszanie się osób z niepełnosprawnością wzroku. Czynniki psychiczne:</p> <ul style="list-style-type: none"> • inteligencja, • motywacja, • uwaga, • pamięć, • spostrzegawczość, • emocje, • wyobraźnia przestrzenna. <p>Czynniki fizyczne:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wiek, • sprawność motoryczna, • czas utraty wzroku, • funkcjonowanie zmysłów. <p>Czynniki społeczne (dotyczące nauczyciela oraz rodziny ucznia), organizacja procesu nauczania. Różnice między osobami niewidomymi od urodzenia, słabowidzącymi, ociemniałymi w wieku dziecięcym i starszym – 1 godzina.</p> <p>7. Sposoby i techniki przemieszczania się osób z niepełnosprawnością wzroku – charakterystyka, wady i zalety (widzący przewodnik, biała laska, pies przewodnik, nowoczesne technologie) – 1 godzina.</p>
Metody kształcenia:	<p>metody podające: wykład, objaśnienie</p> <p>metody problemowe: dyskusja</p> <p>metody praktycznego działania: ćwiczenia</p>
Pomoce dydaktyczne:	opaski, laski, materiały multimedialne i inne pomoce według specyfiki zajęć

Nazwa przedmiotu:	Podstawy nauczania orientacji przestrzennej osób z niepełnosprawnością wzroku
Warunki dopuszczenia do zaliczenia przedmiotu:	obecność na zajęciach – 80%
Warunki zaliczenia przedmiotu:	egzamin pisemny, zaliczenie powyżej 71% poprawności
Literatura obowiązkowa:	<p>Kaczanowska A. (2017). Integralne wspieranie procesów poznawczych i motoryki podstawą nauki orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się osób z niepełnosprawnością wzroku. W: K. Czerwińska, K. Miler-Zdanowska (red.), Tyflopädagogika wobec różnorodności współczesnych wyzwań edukacyjno-rehabilitacyjnych (s. 244-265). Warszawa: APS.</p> <p>Miler-Zdanowska K. (2021). Rozwój umiejętności z zakresu orientacji przestrzennej u dzieci niewidomych w wieku wczesnoszkolnym. Studium teoretyczno-empiryczne. Warszawa: Wydawnictwo APS.</p> <p>Miler-Zdanowska K. (2015). Czynniki warunkujące nauczanie orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się osób z dysfunkcją wzroku. W: Czerwińska K., Paplińska M., Walkiewicz-Krutak M. (red.), Tyflopädagogika we współczesnej przestrzeni edukacyjno-rehabilitacyjnej (s.289-306). Warszawa: Wydawnictwo APS.</p>
Literatura uzupełniająca:	<p>Borkowska M. (2018). Integracja sensoryczna w rozwoju dziecka. Podstawy neurofizjologiczne. Gdańsk: Harmonia.</p> <p>Głodkowska J. (2000). Pomóżmy dziecku z upośledzeniem umysłowym doświadczać przestrzeni. Orientacja przestrzenna w teorii, diagnozie i rozwoju dziecka. Rozdział: Doświadczenie przestrzeni – teorie psychologiczno-pedagogiczne, podstawy neurofizjologiczne (s. 11-36). Warszawa: WSPS.</p> <p>Karga M. Funkcjonowanie sensomotoryczne dzieci niewidomych i słabowidzących. SINET (integracjasensoryczna.com.pl).</p> <p>Kuczyńska-Kwapisz J., Kwapisz J. (1990). Orientacja przestrzenna i poruszanie się niewidomych oraz słabowidzących. Warszawa: WSiP.</p> <p>Miler-Zdanowska K. (2013). Development specificity of large motor skills and spatial orientation in blind children aged 0-6. W: J. Baran, T. Cierpiatowska, K. Plutecka (red.), Chosen topics of supporting persons with a disability (s.91-99). Kraków: Wydawnictwo Impuls.</p> <p>Rehabilitacja podstawowa i orientacja przestrzenna niewidomych i słabowidzących (1995). Materiały Tyflogiczne, Warszawa: Polski Związek Niewidomych.</p>

7.4.5.2. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej i samodzielnego przemieszczania się osób z niepełnosprawnością wzroku – umiejętności podstawowe

Nazwa przedmiotu:	Metodyka nauczania orientacji przestrzennej i samodzielnego przemieszczania się osób z niepełnosprawnością wzroku – umiejętności podstawowe
Godziny kontaktowe:	12
Godziny pracy własnej:	15
Informacja o realizacji (po jakim module lub przedmiocie):	Po przedmiocie <i>Podstawy nauczania orientacji przestrzennej osób z niepełnosprawnością wzroku</i> .
Miejsce prowadzenia zajęć:	w sali wykładowej, w budynku z klatką schodową, ciągami komunikacyjnymi, windą, w terenie (park, dzielnica mieszkaniowa)
Infrastruktura niezbędna do prowadzenia kształcenia:	laptop, rzutnik multimedialny, budynek z klatką schodową, ciągami komunikacyjnymi, windą
Efekty kształcenia w zakresie wiedzy:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi podać cel i opisać techniki poruszania się z widzącym przewodnikiem. – Potrafi podać cel i opisać techniki ochronne, techniki poznawania otoczenia. – Zna zasady wykorzystywania zmysłów w orientacji w przestrzeni.
Efekty kształcenia w zakresie umiejętności:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi zaprezentować i nauczyć inną osobę techniki poruszania się z widzącym przewodnikiem. – Potrafi zaprezentować i nauczyć inną osobę technik ochronnych oraz technik poznawania otoczenia.
Efekty kształcenia w zakresie kompetencji społecznych:	Potrafi współdziałać i pracować w małej grupie warsztatowej, przyjmując w niej różne role.
Treści kształcenia:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Techniki i umiejętności poruszania z przewodnikiem (właściwy chwyt i ustawianie się w stosunku do przewodnika, technika pokonywania wąskich przejść, technika wykonywania zwrotów, techniki przechodzenia przez drzwi, technika poruszania się po schodach, sposoby przyjmowania i odmawiania pomocy) – 6 godzin. 2. Ćwiczenia poruszania się w przestrzeni zamkniętej i otwartej z wykorzystaniem wskazówek pozawzrokowych – 1 godzina. 3. Podstawowe umiejętności z zakresu orientowania się w przestrzeni (techniki ochronne, sposoby systematycznego poznawania nowego otoczenia, technika trailingu, techniki bezpiecznego lokalizowania przedmiotów na różnych powierzchniach, sposoby ustawiania się równoległego i prostopadłego do różnych powierzchni odniesienia, wykorzystywanie zmysłów w celu określenia pozycji w przestrzeni) – 5 godzin.

Nazwa przedmiotu:	Metodyka nauczania orientacji przestrzennej i samodzielnego przemieszczania się osób z niepełnosprawnością wzroku – umiejętności podstawowe
Metody kształcenia:	metody podające: wykład, objaśnienie metody problemowe: dyskusja metody praktycznego działania: ćwiczenia, zajęcia symulowane
Pomoce dydaktyczne:	opaski, symulatory słabego widzenia, laski, materiały multimedialne i inne pomoce według specyfiki zajęć
Warunki dopuszczenia do zaliczenia przedmiotu:	obecność na zajęciach – 80%
Warunki zaliczenia przedmiotu:	egzamin pisemny lub/i egzamin ustny lub/i sprawdzian praktyczny, zaliczenie powyżej 71% poprawności
Literatura obowiązkowa:	<p>Fabisiak A., Gniatkowski J. (2016). Przewodnik osoby niewidomej w przestrzeni publicznej. W: Projektowanie i adaptacja przestrzeni publicznej do potrzeb osób niewidomych i słabowidzących. Zalecenia i przepisy (s. 42-43). Warszawa: Polski Związek Niewidomych.</p> <p>Kuczyńska-Kwapisz J., Kwapisz J. (2017). Wstępne umiejętności i pojęcia z zakresu orientacji przestrzennej (s. 69-76). W: Kuczyńska-Kwapisz J., Śmiechowska-Petrovskij E. Orientacja przestrzenna i poruszanie się osób z niepełnosprawnością narządu wzroku. Współczesne techniki, narzędzia i strategie nauczania. Warszawa: UKSW.</p> <p>Walkiewicz-Krutak M. (2008). Jak pomóc dziecku niewidomemu w poruszaniu się? W: Paplińska M. (red.), Edukacja równych szans. Uczeń i student z dysfunkcją wzroku nowe podejście, nowe możliwości (s. 37–46). Warszawa: Wydawnictwo UW.</p>

7.4.5.3. Podstawowe umiejętności i techniki poruszania się z białą laską

Nazwa przedmiotu:	Podstawowe umiejętności i techniki poruszania się z białą laską
Godziny kontaktowe:	23
Godziny pracy własnej:	22
Informacja o realizacji (po jakim module lub przedmiocie):	Po przedmiocie <i>Metodyka nauczania orientacji przestrzennej i samodzielnego przemieszczania się osób z niepełnosprawnością wzroku – umiejętności podstawowe</i> .
Miejsce prowadzenia zajęć:	w sali wykładowej, w terenie, budynku
Infrastruktura niezbędna do prowadzenia kształcenia:	laptop, rzutnik multimedialny, budynek z klatką schodową, ciągami komunikacyjnymi, windą

Nazwa przedmiotu:	Podstawowe umiejętności i techniki poruszania się z białą laską
Efekty kształcenia w zakresie wiedzy:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi wymienić i scharakteryzować budowę, rodzaje, typy, funkcje białych lasek, końcówek do lasek. – Zna zasady doboru białych lasek dla osób z niepełnosprawnością wzroku. – Zna nazwy producentów i dystrybutorów białych lasek. – Zna i potrafi opisać poszczególne techniki poruszania się z białą laską (technika dotykowa, dwupunktowa, diagonalna itp.). – Zna zasady i metody nauczania opisu przestrzeni zamkniętej.
Efekty kształcenia w zakresie umiejętności:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi zaprezentować i nauczyć inną osobę poszczególnych technik poruszania się z białą laską. – Potrafi zaprezentować i nauczyć inną osobę sposobu poruszania się z białą laską i przewodnikiem. – Potrafi zaprezentować i nauczyć inną osobę sposobów poznawania pomieszczeń. – Umie przygotować poprawny opis przestrzeni zamkniętej z uwzględnieniem poznanych zasad.
Efekty kształcenia w zakresie kompetencji społecznych:	Potrafi dostosować sposób nauczania, sposób komunikacji do indywidualnych potrzeb i możliwości osób z niepełnosprawnością wzroku.
Treści kształcenia:	<p>1. Biała laska – wprowadzenie i techniki – 17 godzin</p> <p>a. Podstawowe informacje dotyczące białych lasek wykorzystywanych przez osoby z niepełnosprawnością wzroku do poruszania się (budowa, rodzaje, funkcje białej laski, rodzaje i funkcje końcówek, zasady dobierania długości laski i rodzaju końcówki do użytkownika, wady i zalety poszczególnych lasek/końcówek, konserwacja, naprawa, wymiana elementów, laski dostępne na rynku, producenci, dystrybutorzy lasek) – 1 godzina.</p> <p>b. Wstępne umiejętności związane z poruszaniem się przy pomocy białej laski (rodzaje chwytów laski), sposoby pionizowania laski, wykonywania zwrotów z laską, sposoby odkładania i przechowywanie laski kiedy nie jest używana – 2 godziny.</p> <p>c. Techniki poruszania się z białą laską i ich zastosowanie, technika diagonalna, technika dotykowa, technika stałego kontaktu, technika dwupunktowa, technika trzypunktowa, technika dotknij przesun, dotknij pociągnij itp.) – 1 godzina.</p> <p>d. Metody nauczania i oceny poprawności stosowania techniki diagonalnej – 1 godzina.</p>

Nazwa przedmiotu:	Podstawowe umiejętności i techniki poruszania się z białą laską
Treści kształcenia:	<p>e. Metody nauczania i oceny poprawności stosowania techniki dotykowej (sposoby, etapy wprowadzania techniki, trudności w stosowaniu techniki dotykowej i sposoby ich korygowania) – 5 godzin.</p> <p>f. Etapy rozwijania umiejętności poruszania się z białą laską w otoczeniu kontrolowanym, w przestrzeni zamkniętej (wykrywanie zmian nawierzchni, wykrywanie i badanie obiektów, wykrywanie i omijanie przeszkód, przechodzenie przez drzwi, chodzenie po schodach) – 7 godzin.</p> <p>2. Poruszanie się z laską i przewodnikiem – 1 godzina Poruszanie się z długą laską i przewodnikiem (chwyt laski i przewodnika, zmiana strony, zawracanie, przechodzenie przez drzwi, zajmowanie miejsca siedzącego itp.).</p> <p>3. Opis przestrzeni zamkniętej – 5 godzin</p> <p>a. Zasady opisywania przestrzeni zamkniętej (pomieszczenia, budynki). Język opisu zawierający pojęcia przestrzenne, kierunki geograficzne oraz punkty i wskazówki orientacyjne. Systemy numeracji, rozwiązania architektoniczne, położenia obiektów w pionach (łazienki, windy, klatki schodowe) – 3 godziny.</p> <p>b. Metody poznawania pomieszczeń/ budynków – przejście wokół wszystkich ścian, opis słowny. Miniatura, makieta, plan jako pomoc w poznawaniu przestrzeni – 2 godziny.</p>
Metody kształcenia:	metody podające: wykład, objaśnienie metody problemowe: dyskusja metody praktycznego działania: ćwiczenia, zajęcia symulowane
Pomoce dydaktyczne:	różne typy lasek i końcówek, opaski, symulatory słabego widzenia, materiały multimedialne i inne pomoce według specyfikacji zajęć
Warunki dopuszczenia do zaliczenia przedmiotu:	obecność na zajęciach – 80%
Warunki zaliczenia przedmiotu:	egzamin pisemny lub/i egzamin ustny lub/i sprawdzian praktyczny, zaliczenie powyżej 71% poprawności
Literatura obowiązkowa:	Kuczyńska-Kwapisz J., Śmiechowska-Petrovskij E. (2017). Orientacja przestrzenna i poruszanie się osób z niepełnosprawnością narządu wzroku. Współczesne techniki, narzędzia i strategie nauczania. Podrozdział: Techniki posługiwania się długą laską (s. 76-83). Warszawa: UKSW.

Nazwa przedmiotu:	Podstawowe umiejętności i techniki poruszania się z białą laską
Literatura uzupełniająca:	Jacobson W.H. (2013). The Art and Science of Teaching Orientation and Mobility to Persons with Visual Impairments. Rozdział 5: Basic Long Cane and Self-Familiarization Skills (s. 133-166). New York: AFB Press Miler-Zdanowska K. (2010). Orientacja przestrzenna dzieci z dysfunkcją wzroku – droga do niezależności. W: J. Witczak-Nowotna (red.), Wspomaganie uczniów z dysfunkcją wzroku w szkołach ogólnodostępnych. Warszawa: BON UW. Pasterny H. (2016). Moja przyjaciółka blondyna, Laski 1-2.

7.4.6. Moduł Orientacja Przestrzenna Przedmioty Metodyczne Zaawansowane

W ramach tego modułu realizowane będą następujące przedmioty:

- A. Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w prostym terenie zurbanizowanym
- B. Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w złożonym terenie zurbanizowanym – skrzyżowania
- C. Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w złożonym terenie zurbanizowanym – środki transportu

7.4.6.1. Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w prostym terenie zurbanizowanym

Nazwa przedmiotu:	Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w prostym terenie zurbanizowanym
Godziny kontaktowe:	25
Godziny pracy własnej:	20
Informacja o realizacji (po jakim module lub przedmiocie):	Po przedmiocie <i>Podstawowe umiejętności i techniki poruszania się z białą laską</i> .
Miejsce prowadzenia zajęć:	w sali wykładowej, w terenie otwartym (dzielnica mieszkaniowa, punkty usługowe, skrzyżowania itp.)
Infrastruktura niezbędna do prowadzenia kształcenia:	laptop, rzutnik multimedialny, budynek z klatką schodową, budynki, punkty usługowe, przecznice z przejściami bez sygnalizacji świetlnej, skrzyżowania z sygnalizacją świetlną i dźwiękową

Nazwa przedmiotu:	Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w prostym terenie zurbanizowanym
Efekty kształcenia w zakresie wiedzy:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi wymienić oraz opisać punkty i wskazówki orientacyjne wykorzystywane przez osoby z niepełnosprawnością wzroku podczas przemieszczania się z białą laską w terenie otwartym. – Potrafi wymienić i wyjaśnić najczęściej pojawiające się trudności podczas nauczania orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się osób niewidomych i zna sposoby ich korygowania. – Potrafi opisać najważniejsze elementy budowy różnego rodzaju przejść przez jezdnię. – Zna zasady korzystania z punktów użyteczności publicznej przez osoby niewidome i słabowidzące.
Efekty kształcenia w zakresie umiejętności:	<ul style="list-style-type: none"> – Umie przygotować poprawny opis przestrzeni otwartej z uwzględnieniem poznanych zasad. – Potrafi samodzielnie przemieszczać się z pomocą białej laski w dzielnicy mieszkalnej. – Potrafi w metodycznie poprawny sposób nauczyć inną osobę sposobów korzystania z punktów użyteczności publicznej. – Potrafi zaprezentować i nauczyć inną osobę technik przemieszczania się z białą laską wykorzystywanych w prostym terenie zurbanizowanym z niewielką ilością przeszkód – dzielnica mieszkaniowa. – Potrafi zaprezentować i nauczyć inną osobę sposobów pokonywania prostych przejść przez ulice oraz przecznice bez sygnalizacji świetlnej. – Potrafi zaprezentować i nauczyć inną osobę sposobów pokonywania prostych skrzyżowań bez sygnalizacji świetlnej.
Efekty kształcenia w zakresie kompetencji społecznych:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi współdziałać i pracować w małej grupie warsztatowej, przyjmując w niej różne role. – Potrafi dostosować sposób nauczania, sposób komunikacji do indywidualnych potrzeb i możliwości osób z niepełnosprawnością wzroku.
Treści kształcenia:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Opis przestrzeni otwartej – 2 godziny <ol style="list-style-type: none"> a. Zasady opisywania przestrzeni otwartej (pojęcia i relacje przestrzenne, topografia terenu, układ ulic, chodników, budynków i innych obiektów, system numeracji, nazewnictwo chodników, rogów skrzyżowań). Charakterystyczne punkty i wskazówki orientacyjne wykorzystywane przez osoby z niepełnosprawnością wzroku podczas przemieszczania się z białą laską w terenie otwartym. b. Metody zapoznawania z topografią terenu w przestrzeni otwartej miasta (makieta, plan, opis słowny).

Nazwa przedmiotu:	Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w prostym terenie zurbanizowanym
Treści kształcenia:	<p>2. Podstawowe techniki i umiejętności orientacji oraz poruszania się w prostym terenie – 8 godzin</p> <p>Zasady, sposoby, techniki przemieszczania się z białą laską wykorzystywane w prostym terenie zurbanizowanym z niewielką ilością przeszkód – dzielnica mieszkaniowa (poruszanie się po „kwadracie ulic” – bez samodzielnego przekraczania ulic, wykorzystanie słuchowych i dotykowych punktów i wskazówek orientacyjnych, obieranie i utrzymywanie kierunku ruchu, poruszanie się wzdłuż linii brzegowej, wykrywanie krawężników, uskoków, spadków, technika „skróconej laski”, modyfikacje techniki dotykowej itp.).</p> <p>3. Korzystanie z punktów użyteczności publicznej w prostym terenie miejskim – 5 godzin.</p> <p>a. Punkty usługowe, rodzaje punktów usługowych, zasady i sposoby zapoznawania osoby z niepełnosprawnością wzroku z różnymi typami punktów usługowych (punkty usługowe/sklepy z ladą, punkty samoobsługowe, supermarkety, centra handlowe, punkty gastronomiczne, miejsca kultury i sakralne).</p> <p>b. Umiejętności związane z korzystaniem z różnych punktów użyteczności publicznej (lokalizowanie punktów usługowych i sklepów, poruszanie się wewnątrz, orientowanie się w sklepie, lokalizowanie kasy, kolejki i poruszanie się w niej, dokonywanie płatności, zdobywanie informacji od innych klientów/sprzedawcy itp.).</p> <p>4. Pokonywanie przejść przez ulice, przecznice, skrzyżowania bez sygnalizacji świetlnej – 10 godzin</p> <p>a. Metody zapoznania z budową ulic i przejść przez ulice, wskazówki i punkty orientacyjne charakterystyczne dla przejść przez ulice.</p> <p>b. Metody nauczania i oceny umiejętności przekraczania prostych przejść przez ulice oraz przecznic bez sygnalizacji świetlnej (jedno – i dwu – kierunkowe o niskim natężeniu ruchu), zasady bezpieczeństwa i etapy nauczania przechodzenia przez ulicę).</p> <p>c. Metody nauczania i oceny umiejętności przekraczania prostego skrzyżowania bez sygnalizacji świetlnej (typu „+” i „T” o niskim natężeniu ruchu).</p>
Metody kształcenia:	<p>metody podające: wykład, objaśnienie</p> <p>metody problemowe: dyskusja</p> <p>metody praktycznego działania: ćwiczenia, zajęcia symulowane</p>

Nazwa przedmiotu:	Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w prostym terenie zurbanizowanym
Pomoce dydaktyczne:	opaski, laski, symulatory słabego widzenia, materiały multimedialne i inne pomoce według specyfiki zajęć
Warunki dopuszczenia do zaliczenia przedmiotu:	obecność na zajęciach – 80%
Warunki zaliczenia przedmiotu:	egzamin pisemny, sprawdzian praktyczny, zaliczenie powyżej 71% poprawności
Literatura obowiązkowa:	<p>Kuczyńska-Kwapisz J., Kwapisz J. (2017). Samodzielne poruszanie się w otwartej przestrzeni publicznej. (s. 84-88) W: Kuczyńska-Kwapisz J., Śmiechowska-Petrovskij E. Orientacja przestrzenna i poruszanie się osób z niepełnosprawnością narządu wzroku. Współczesne techniki, narzędzia i strategie nauczania. Warszawa: UKSW.</p> <p>Walkiewicz-Krutak M. (2015). „Od narodzin do dorosłości” – wspomaganie rozwoju umiejętności w zakresie orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się dzieci i młodych osób niewidomych. W: K. Czerwińska, M. Paplińska, M. Walkiewicz-Krutak (red.), Tyflopädagogika wobec współczesnej przestrzeni edukacyjno-rehabilitacyjnej. Podrozdział: Rozwijanie orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się dzieci i młodych osób niewidomych w perspektywie edukacji szkolnej (s. 271–288). Warszawa: Wydawnictwo APS.</p>
Literatura uzupełniająca:	<p>Miler-Zdanowska K. (2015). Czynniki warunkujące nauczanie orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się osób z dysfunkcją wzroku. W: K. Czerwińska, M. Paplińska, M. Walkiewicz-Krutak (red.), Tyflopädagogika we współczesnej przestrzeni edukacyjno-rehabilitacyjnej (s. 289-306). Warszawa: Wydawnictwo APS.</p> <p>Walkiewicz-Krutak M. (2016). Rola oznaczeń dotykowych w orientacji przestrzennej osób niewidomych. W: M. Paplińska (red.). Pismo Braille’a. Z tradycją w nowoczesność (s. 174–185). Warszawa: Fundacja Polskich Niewidomych i Słabowidzących „Trakt”.</p> <p>Wiciak J., Młynarczyk D., Borkowski B (red.). (2010). Zastosowanie sygnałów falowo-wibracyjnych do orientacji przestrzennej osób niewidomych. Nowiny Lekarskie 79, 3, s. 254-259.</p> <p>Więckowska E. (2015). Jak niewidomy poznaje przestrzeń geograficzną. Laski 1-2.</p> <p>Pogrud R.L., Gruffin-Shirley N. (2018). Partners in O&M. Supporting Orientation and Mobility for Students Who Are Visually Impaired. New York: AFB Press.</p>

7.4.6.2. Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w złożonym terenie zurbanizowanym – skrzyżowania

Nazwa przedmiotu:	Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w złożonym terenie zurbanizowanym – skrzyżowania
Godziny kontaktowe:	25
Godziny pracy własnej:	20
Informacja o realizacji (po jakim module lub przedmiocie):	Po przedmiocie <i>Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w prostym terenie zurbanizowanym</i> .
Miejsce prowadzenia zajęć:	w sali wykładowej, w terenie otwartym (dzielnica mieszkaniowa, dzielnica handlowa, centrum miasta, skrzyżowania itp.)
Infrastruktura niezbędna do prowadzenia kształcenia:	laptop, rzutnik multimedialny, budynek z klatką schodową, budynki, punkty usługowe, przecznice z przejściami bez sygnalizacji świetlnej, skrzyżowania z sygnalizacją świetlną i dźwiękową
Efekty kształcenia w zakresie wiedzy:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi wymienić i wyjaśnić najczęściej pojawiające się trudności podczas nauczania orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się osób niewidomych w terenie otwartym. – Potrafi wymienić i opisać najważniejsze elementy budowy różnego rodzaju skrzyżowań. – Zna zasady pokonywania różnego rodzaju skrzyżowań przez osoby niewidome i słabowidzące.
Efekty kształcenia w zakresie umiejętności:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi samodzielnie przechodzić przez różnego typu skrzyżowania. – Potrafi zaprezentować i nauczyć inną osobę sposobów pokonywania skrzyżowań z sygnalizacją świetlną. – Potrafi zaprezentować i nauczyć inną osobę sposobów przekraczania poszczególnych jezdni, skrzyżowań z dodatkowymi utrudnieniami. – Potrafi zaprezentować i nauczyć inną osobę sposobów przekraczania skrzyżowań o niestandardowym kształcie.
Efekty kształcenia w zakresie kompetencji społecznych:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi współdziałać i pracować w małej grupie warsztatowej, przyjmując w niej różne role. – Wykazuje wrażliwość na problemy osób z niepełnosprawnością wzroku. – Potrafi efektywnie komunikować się z uczestnikami procesu nauczania O&M, współpracownikami.
Treści kształcenia:	<p>1. Pokonywanie przejść przez ulice z sygnalizacją świetlną – 2 godziny</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Metody zapoznania z budową (plan, opis słowny) i analizą ruchu ulicznego przy przejściu przez ulicę z sygnalizacją świetlną. b. Metoda przechodzenia przez przejście przez ulicę z sygnalizacją świetlną.

Nazwa przedmiotu:	Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w złożonym terenie zurbanizowanym – skrzyżowania
Treści kształcenia:	<p>2. Pokonywanie różnego typu skrzyżowań z sygnalizacją świetlną – 18 godzin</p> <p>a. Metody zapoznania z budową (plan, opis) i analizą słuchową lub/i wzrokową ruchu drogowego na różnego typu skrzyżowaniach z sygnalizacją świetlną (typu „+”, typu „T”, typu rondo, z wysepkami prostokątnymi i trójkątnymi).</p> <p>b. Metody nauczania pokonywania różnego typu skrzyżowań z sygnalizacją świetlną.</p> <p>c. Zasady bezpieczeństwa, możliwe trudności, radzenie sobie w sytuacjach trudnych, sposoby korygowania błędów.</p> <p>d. Rozwiązania na przejściach/skrzyżowaniach dedykowane osobom z niepełnosprawnością wzroku (sygnalizacja dźwiękowa, wibracyjna, graficzny schemat wyglądu przejścia, ścieżka dotykowa itp.).</p> <p>3. Pokonywanie różnego typu skrzyżowań z dodatkowymi utrudnieniami (ze ścieżką rowerową, z torowiskiem) – 3 godziny</p> <p>a. Ścieżki rowerowe – zasady położenia, rodzaje budowy, metody wykrywania i przechodzenia przez ścieżki rowerowe.</p> <p>b. Zasady położenia ścieżki rowerowej/torowiska względem skrzyżowań, cechy charakterystyczne.</p> <p>c. Przejście przez torowisko tramwajowe – zasady położenia torowisk względem ulic, cechy charakterystyczne budowy, metody wykrywania i pokonywania przejść przez torowisko.</p> <p>d. Metody pokonywania przejść przez skrzyżowania ze ścieżką rowerową/ torowiskiem, możliwe utrudnienia, zasady bezpieczeństwa, radzenie sobie w sytuacjach trudnych, sposoby korygowania błędów.</p> <p>4. Pokonywanie skrzyżowań nietypowych (typu „Y”, „X”, o niestandardowym kształcie) – 1 godzina</p> <p>a. Trudności związane z pokonywaniem skrzyżowań o nietypowym kształcie.</p> <p>b. Modyfikacje metod pokonywania skrzyżowań o nietypowym kształcie.</p> <p>5. Pokonywanie skrzyżowań z sygnalizacją świetlną z więcej niż dwiema fazami świateł – 1 godzina</p> <p>a. Analiza faz ruchu na skrzyżowaniach z więcej niż dwiema fazami świateł.</p> <p>b. Trudności związane z pokonywaniem ww. skrzyżowań.</p>
Metody kształcenia:	<p>metody podające: wykład, objaśnienie</p> <p>metody problemowe: dyskusja</p> <p>metody praktycznego działania: ćwiczenia, zajęcia symulowane</p>

Nazwa przedmiotu:	Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w złożonym terenie zurbanizowanym – skrzyżowania
Pomoce dydaktyczne:	opaski, laski, symulatory słabego widzenia, materiały multimedialne i inne pomoce według specyfikacji zajęć
Warunki dopuszczenia do zaliczenia przedmiotu:	obecność na zajęciach – 80%
Warunki zaliczenia przedmiotu:	egzamin praktyczny lub/i egzamin pisemny, zaliczenie powyżej 71% poprawności
Literatura obowiązkowa:	<p>Furman A., Gniatkowski J. (2016). Sygnalizacja dźwiękowa i wibracyjna na przejściach dla pieszych. W: Projektowanie i adaptacja przestrzeni publicznej do potrzeb osób niewidomych i słabowidzących. Zalecenia i przepisy (s. 14-19). Warszawa: Polski Związek Niewidomych.</p> <p>Lubawy H. (2020). Ujednoczenie sygnalizacji akustycznej na przejściach dla pieszych. <i>Tyfloświat</i>, 3 (48), 38-51.</p>
Literatura uzupełniająca:	<p>Jurgielewicz-Delegacz E. (2016). Osoby niepełnosprawne – w tym niewidome i słabowidzące – jako uczestnicy ruchu drogowego. <i>Humanistyczne Zeszyty Naukowe – Prawa Człowieka</i>, 19, 131-148.</p> <p>Rozporządzenie Ministra Infrastruktury i Rozwoju z 3.07.2015 r. w sprawie szczegółowych warunków technicznych dla znaków i sygnałów drogowych oraz urządzeń bezpieczeństwa ruchu drogowego i warunków ich umieszczania na drogach.</p>

7.4.6.3. Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w złożonym terenie zurbanizowanym – środki transportu

Nazwa przedmiotu:	Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w złożonym terenie zurbanizowanym – środki transportu
Godziny kontaktowe:	50
Godziny pracy własnej:	25
Informacja o realizacji (po jakim module lub przedmiocie):	Po przedmiocie <i>Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w złożonym terenie zurbanizowanym – skrzyżowania</i> .
Miejsce prowadzenia zajęć:	w sali wykładowej, w terenie otwartym
Infrastruktura niezbędna do prowadzenia kształcenia:	laptop, rzutnik multimedialny, budynek z klatką schodową, budynki, dzielnica mieszkaniowa, dzielnica handlowa, centrum miasta, skrzyżowania, dworce itp.

Nazwa przedmiotu:	Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w złożonym terenie zurbanizowanym – środki transportu
Efekty kształcenia w zakresie wiedzy:	<ul style="list-style-type: none"> – Zna zasady korzystania z wind, schodów, chodników ruchomych, drzwi obrotowych z użyciem białej laski. – Zna sposoby zachowania orientacji przestrzennej w przestrzeni miejskiej. – Potrafi wymienić i opisać środki transportu publicznego (autobus, tramwaj, metro itd.). – Potrafi wymienić i opisać najważniejsze elementy budowy różnego rodzaju dworców (autobusowych, pociągowych, portów lotniczych). – Zna strategie pozyskiwania informacji przez osoby niewidome i słabowidzące podczas samodzielnego poruszania się z białą laską. – Ma wiedzę na temat najnowszych rozwiązań architektonicznych, urbanistycznych ułatwiających lokalizowanie wybranych punktów przez osoby niewidome i słabowidzące.
Efekty kształcenia w zakresie umiejętności:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi samodzielnie posługując się białą laską korzystać z wind, schodów, pokonywać przejścia podziemne i nadziemne, korzystać ze środków transportu publicznego oraz różnego rodzaju dworców. – Potrafi zaprezentować i nauczyć inną osobę sposobów korzystania z wind, schodów, chodników ruchomych, drzwi obrotowych z użyciem białej laski. – Potrafi w metodycznie poprawny sposób nauczyć inną osobę sposobów pokonywania przejść podziemnych i nadziemnych z wykorzystaniem białej laski. – Potrafi zaprezentować i nauczyć inną osobę sposobów korzystania ze środków transportu publicznego. – Potrafi zaprezentować i nauczyć inną osobę sposobów korzystania z różnego rodzaju dworców. – Umie nauczyć inną osobę różnych strategii radzenia sobie podczas samodzielnego przemieszczania się po terenie miejskim z użyciem białej laski.
Efekty kształcenia w zakresie kompetencji społecznych:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi współdziałać i pracować w małej grupie warsztatowej, przyjmując w niej różne role. – Potrafi efektywnie komunikować się z uczestnikami procesu nauczania O&M, współpracownikami. – Stosuje zdobytą wiedzę w procesie wspierania rozwoju osób z niepełnosprawnością wzroku w zakresie orientacji przestrzennej.

Nazwa przedmiotu:	Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w złożonym terenie zurbanizowanym – środki transportu
Treści kształcenia:	<p>1. Korzystanie z wind, schodów, chodników ruchomych, drzwi obrotowych – 4 godziny</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Zapoznanie z budową i metodami korzystania z wind, schodów ruchomych, chodników ruchomych, drzwi obrotowych. b. Zasady bezpieczeństwa, możliwe trudności. <p>2. Przejścia podziemne i nadziemne – 3 godziny</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Zapoznanie ze schematem budowy przejść podziemnych i nadziemnych. b. Metody nauki pokonywania przejść podziemnych/nadziemnych. c. Sposoby zachowania orientacji przestrzennej w przejściach podziemnych i nadziemnych. <p>3. Korzystanie ze środków transportu publicznego – 25 godzin</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Charakterystyka środków transportu zbiorowego oraz organizacji systemu komunikacji miejskiej. b. Etapy zapoznawania osób niewidomych i słabowidzących z budową przystanków, z wyglądem pojazdów środków transportu zbiorowego (autobusu/tramwaju/metra). c. Metody nauczania korzystania ze środków komunikacji miejskiej przy użyciu białej laski (Zasady poruszania się z białą laską na różnego rodzaju przystankach i peronach, procedura wsiadania i wysiadania ze środków transportu z białą laską, lokalizowania poręczy, zajmowania stojącego lub siedzącego miejsca). d. Strategie zdobywania informacji o numerach środków komunikacji miejskiej, nazwach przystanków, trasie przejazdu itp. e. Sposoby utrzymania orientacji podczas korzystania z wybranego środka transportu zbiorowego przez osoby niewidome i słabowidzące. f. Zasady bezpieczeństwa przy korzystaniu ze środków komunikacji miejskiej. g. Trudności podczas korzystania przez osoby z niepełnosprawnością wzroku ze środków transportu zbiorowego.

Nazwa przedmiotu:	Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w złożonym terenie zurbanizowanym – środki transportu
Treści kształcenia:	<p>h. Nowoczesne (inteligentne) systemy transportowe w komunikacji miejskiej jako narzędzia zwiększające efektywność przemieszczania się osób z niepełnosprawnością wzroku.</p> <p>i. Aplikacje telefoniczne pomocne w organizacji podróży środkami komunikacji miejskiej, zdobywaniu informacji o trasie przejazdu.</p> <p>4. Korzystanie z dworców kolejowych/autobusowych – 10 godzin</p> <p>a. Zapoznanie ze schematami budowy dworców kolejowych/ autobusowych. (istotne punkty – przejścia podziemne, nadziemne), informacja, przechowalnia bagażu, poczekalnia, kasy, specyfika poruszania się po peronach, systemy numeracji).</p> <p>b. Zapoznanie z budową peronów/ stanowisk autobusowych i pociągów/autobusów.</p> <p>c. Etapy nauki korzystania z dworców kolejowych/ autobusowych przez osoby z niepełnosprawnością wzroku.</p> <p>d. Zasady bezpieczeństwa korzystania z dworców.</p> <p>e. Strategie przygotowania podróży (zapoznanie z topografią okolicy dworca, ze skomunikowaniem z innymi środkami transportu, umiejętność skorzystania z pomocy asystenta udostępnionego przez przewoźnika, skorzystania z aplikacji).</p> <p>5. Korzystanie z portów lotniczych – 1 godzina</p> <p>a. Zapoznanie ze schematem budowy portu lotniczego.</p> <p>b. Etapy nauki korzystania z portów lotniczych.</p> <p>c. Strategie przygotowania podróży i poruszania się po lotnisku, skorzystanie z pomocy asysty oferowanej przez przewoźników.</p> <p>6. Dodatkowe zagadnienia związane z umiejętnościami orientowania się i samodzielnego poruszania w przestrzeni miasta – 7 godzin</p> <p>a. Metody i techniki wykorzystywane przy korzystaniu z samochodu (taxi itp.).</p> <p>b. Techniki orientowania się w przestrzeni (analiza i wykorzystanie położenia słońca, kierunków geograficznych, kierunku ruchu ulicznego, dostępnych wskazówek i punktów orientacyjnych, wiedzy o topografii terenu).</p>

Nazwa przedmiotu:	Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w złożonym terenie zurbanizowanym – środki transportu
Treści kształcenia:	<ul style="list-style-type: none"> c. Strategie pozyskiwania informacji przez osoby niewidome i słabowidzące podczas samodzielnego poruszania się z białą laską (Internet, napotkane osoby itp.). d. Sposoby zapisywania, przechowywania informacji pomocnych w orientacji w terenie (notatki, nagrania, plany). e. Strategie przygotowania się do samodzielnego poruszania się w terenie i na wybranej trasie, w terenie nieznanym. f. Strategie radzenia sobie w sytuacjach zagubienia (dokonania opuszczenia pojazdu na niewłaściwym przystanku, stacji). g. Wpływ różnych warunków atmosferycznych na orientację i samodzielne przemieszczanie się, sposoby radzenia sobie w trudnych warunkach atmosferycznych (deszcz, śnieg, wiatr). h. Uniwersalne zasady bezpieczeństwa w poruszaniu się w terenie miejskim. i. Wiedza o rozwiązaniach architektonicznych, urbanistycznych, zasadach ułatwiających lokalizowanie wybranych punktów (położenie przystanków względem skrzyżowań, położenie przejść dla pieszych względem skrzyżowań itp.). j. Dotykowe i słuchowe systemy informacyjne dedykowane dla osób z niepełnosprawnością wzroku w przestrzeni miasta (plan, makiety, udźwiękowienie skrzyżowań, ścieżki dotykowe, pasy ostrzegawcze, napisy brajlowskie, udźwiękowane tablice informacyjne na przystankach). k. Specyficzne przeszkody utrudniające bezpieczne poruszanie się w przestrzeni miejskiej (hulajnogi, pojazdy uprzywilejowane, zaparkowane samochody, gałęzie na wysokości głowy, słupki, brak szlaków pieszych przy supermarketach, stacjach benzynowych). l. Specyfika orientacji w przestrzeni i możliwości samodzielnego poruszania się w zależności od rodzaju terenu. Dostosowanie umiejętności/ technik/metod poruszania się do specyfiki terenu (dzielnica mieszkaniowa, osiedle mieszkalne, stare miasto, plac, dzielnica handlowa, centrum). Punkty i wskazówki orientacyjne charakterystyczne dla danych miejsc (poziom natężenia ruchu, ilość bodźców dźwiękowych, ilość przeszkód itp.). m. Zasady, sposoby poruszania się w miejscach zatłoczonych (tempo, technika „skróconej laski”).

Nazwa przedmiotu:	Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w złożonym terenie zurbanizowanym – środki transportu
Treści kształcenia:	<p>n. Zasady, sposoby, techniki przemieszczania się z białą laską wykorzystywane w terenie otwartym – centrum miasta.</p> <p>o. Wiedza ułatwiająca zrozumienie zasad poruszania się w terenie miejskim (znajomość prawa o ruchu drogowym, zasada prawostronności ruchu).</p> <p>p. Zadania i rola instruktora orientacji przestrzennej na różnych etapach nauki (dostosowanie pozycji instruktora, metod nauki/korygowania błędów do umiejętności ucznia itp.).</p> <p>q. Współpraca instruktora orientacji przestrzennej z rodziną osoby z niepełnosprawnością wzroku.</p>
Metody kształcenia:	<p>metody podające: wykład, objaśnienie</p> <p>metody problemowe: dyskusja</p> <p>metody praktycznego działania: ćwiczenia, zajęcia symulowane</p>
Pomoce dydaktyczne:	opaski, laski, symulatory słabego widzenia, materiały multimedialne i inne pomoce według specyfiki zajęć
Warunki dopuszczenia do zaliczenia przedmiotu:	obecność na zajęciach – 80%
Warunki zaliczenia przedmiotu:	egzamin praktyczny lub/i egzamin pisemny, zaliczenie powyżej 71% poprawności
Literatura obowiązkowa:	Kuczyńska-Kwapisz J., Kwapisz J. (2017). Korzystanie ze środków komunikacji miejskiej (s. 88-90). W: Kuczyńska-Kwapisz J., Śmiechowska-Petrovskij E. Orientacja przestrzenna i poruszanie się osób z niepełnosprawnością narządu wzroku. Współczesne techniki, narzędzia i strategie nauczania. Warszawa: UKSW.
Literatura uzupełniająca:	Pierzchała J., Starowicz W. (2017). Badania sondażowe na temat przystosowania transportu zbiorowego do potrzeb osób niewidomych i słabowidzących w Krakowie. Transport miejski i regionalny, 10, 21-26.

7.4.7. Moduł Orientacja Przestrzenna Przedmioty Metodyczne Rozszerzające

W ramach tego modułu realizowane będą następujące przedmioty:

- A. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej małych dzieci z niepełnosprawnością wzroku,
- B. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób dorosłych z niepełnosprawnością wzroku,
- C. Pomoce dydaktyczne wykorzystywane w nauczaniu orientacji przestrzennej,
- D. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób z niepełnosprawnością sprzężoną,
- E. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób poruszających się z psem przewodnikiem,
- F. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej z wykorzystaniem echolokacji,
- G. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej z wykorzystaniem nowoczesnych technologii.

7.4.7.1. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej małych dzieci z niepełnosprawnością wzroku

Nazwa przedmiotu:	Metodyka nauczania orientacji przestrzennej małych dzieci z niepełnosprawnością wzroku
Godziny kontaktowe:	20
Godziny pracy własnej:	25
Informacja o realizacji (po jakim module lub przedmiocie):	Po przedmiocie <i>Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w złożonym terenie zurbanizowanym – środki transportu.</i>
Miejsce prowadzenia zajęć:	w sali wykładowej
Infrastruktura niezbędna do prowadzenia kształcenia:	laptop, rzutnik multimedialny, smartfony z systemami Android i iOS
Efekty kształcenia w zakresie wiedzy:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi opisać specyfikę trudności w rozwoju motorycznym oraz ich wpływ na możliwości samodzielnego poruszania się małych dzieci z niepełnosprawnością wzroku i zaproponować sposoby ich pokonywania. – Zna specyfikę rozwoju orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się dzieci z niepełnosprawnością wzroku. – Wie na czym polega rozwijanie świadomości sensorycznej dzieci niewidomych i słabowidzących. – Potrafi wymienić i scharakteryzować pomoce dydaktyczne wykorzystywane w rozwijaniu wyobraźni przestrzennej dzieci z niepełnosprawnością wzroku.
Efekty kształcenia w zakresie umiejętności:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi w metodycznie poprawny sposób nauczyć inną osobę technik poruszania się z przewodnikiem. – Potrafi zaprezentować i nauczyć inną osobę sposobów wprowadzania i nauczania technik przedlaskowych. – Potrafi w metodycznie poprawny sposób nauczyć inną osobę sposobów technik poruszania się z długą laską w odniesieniu do dzieci. – Potrafi zaplanować metodycznie poprawne zajęcia z orientacji przestrzennej z użyciem różnych pomocy dydaktycznych wykorzystywanych w rozwijaniu wyobraźni przestrzennej dzieci z niepełnosprawnością wzroku.
Efekty kształcenia w zakresie kompetencji społecznych:	<ul style="list-style-type: none"> – Jest wrażliwy i otwarty na potrzeby małych dzieci z niepełnosprawnością wzroku. – Potrafi efektywnie komunikować się z małymi dziećmi.

Nazwa przedmiotu:	Metodyka nauczania orientacji przestrzennej małych dzieci z niepełnosprawnością wzroku
Treści kształcenia:	<p>1. Rozwój motoryczny i wspomaganie – 6 godzin Specyfika trudności w rozwoju motorycznym małych dzieci z niepełnosprawnością wzroku. Sposoby wspomagania rozwoju motorycznego (kształtowanie prawidłowej postawy ciała podczas poruszania się i odpowiedniego tempa poruszania się).</p> <p>2. Specyfika rozwoju orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się dzieci z niepełnosprawnością wzroku – 5 godzin Rozwój i kształtowanie się orientacji przestrzennej u dzieci z niepełnosprawnością wzroku. Zagadnienia związane z lateralizacją, rozwijaniem schematu ciała, stron ciała, pojęć i relacji przestrzennych, wyobraźni przestrzennej oraz umiejętnością opisywania przestrzeni. Trudności w rozwijaniu się orientacji przestrzennej i lokomocji u dzieci z niepełnosprawnością wzroku.</p> <p>3. Wspomaganie rozwoju orientacji przestrzennej u dzieci z niepełnosprawnością wzroku – 9 godzin Rozwijanie świadomości sensorycznej dzieci z niepełnosprawnością wzroku (słuch, dotyk, węch, propriocepcja itp.). Metody rozwijania echolokacji. Zagadnienia związane z bezpiecznym poruszaniem się dzieci niewidomych i słabowidzących w wieku poniemowlęcym i przedszkolnym, w otoczeniu kontrolowanym. Sposoby wprowadzania i nauczania technik poruszania się z przewodnikiem, rozwijanie umiejętności wykonywania poprawnych skrętów o 90° i zwrotów o 180°, rozwijanie umiejętności bezpiecznego, samodzielnego przechodzenia przez drzwi, poruszania się po schodach w otoczeniu znanym (dom, przedszkole, inne). Sposoby wprowadzania i nauczania technik przedlaskowych. Sposoby wprowadzania i nauczania technik poruszania się z białą laską. Pomoce dydaktyczne wykorzystywane w rozwijaniu wyobraźni przestrzennej dzieci z niepełnosprawnością wzroku: klocki, lalki, mebelki, domki, labirynty, gry, książki dotykowe (znajdź różnice, faktury, kształty, linie itp.) Wprowadzenie do nauki czytania planów dotykowych. Systemy motywacji, zabawy w rozwijaniu orientacji przestrzennej dzieci niewidomych. Współpraca z rodzicami/opiekunami/innymi specjalistami pracującymi z dzieckiem (konsultacje, warsztaty, zalecenia). Analiza studiów przypadku.</p>
Metody kształcenia:	<p>metody podające: wykład, objaśnienie, pogadanka metody problemowe: analiza przypadków, dyskusja metody praktycznego działania: ćwiczenia</p>

Nazwa przedmiotu:	Metodyka nauczania orientacji przestrzennej małych dzieci z niepełnosprawnością wzroku
Pomoce dydaktyczne:	opaski, laski o długościach dostosowanych do dzieci, hoola-hop, symulatory słabego widzenia, książeczki dotykowe do nauki planów, klocki rzepowe z różnych materiałów i faktur, pomoce przedlaskowe, przedmioty, zabawki wydające dźwięki, materiały multimedialne i inne pomoce według specyfiki zajęć
Warunki dopuszczenia do zaliczenia przedmiotu:	obecność na zajęciach – 80%
Warunki zaliczenia przedmiotu:	egzamin pisemny, uzyskanie 71% poprawności

Nazwa przedmiotu:	Metodyka nauczania orientacji przestrzennej małych dzieci z niepełnosprawnością wzroku
Literatura obowiązkowa:	<p>Kaczanowska A. (2017). Integralne wspieranie procesów poznawczych i motoryki podstawą nauki orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się osób z niepełnosprawnością wzroku. W: K. Czerwińska, K. Miler-Zdanowska, (red.), Tyflopädagogika wobec różnorodności współczesnych wyzwań edukacyjno-rehabilitacyjnych (s. 244-265). Warszawa: Wydawnictwo APS.</p> <p>Łobacz-Kloosterman E. (2014). Rozwój motoryczny i orientacja przestrzenna małych dzieci niewidomych – wskazówki diagnostyczne i terapeutyczne. W: K. Czerwińska (red.), Wybrane aspekty rozwoju małego dziecka z niepełnosprawnością wzroku (s. 164–193). Warszawa: Wydawnictwo APS</p> <p>Miler-Zdanowska K. (2014). Ocena funkcjonalna umiejętności z zakresu orientacji przestrzennej u dzieci niewidomych w wieku wczesnoszkolnym – doniesienia z przeprowadzonych badań pilotażowych. W: Gunia, G., Baraniewicz, D. (red.). Teoria i praktyka oddziaływań profilaktyczno-wspierających rozwój osób z niepełnosprawnością t.3.1 (s.181-194). Kraków: Wyd. Uniwersytetu Pedagogicznego.</p> <p>Miler-Zdanowska K. (2018). Przestrzeń w wypowiedziach dzieci niewidomych w wieku wczesnoszkolnym. Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej, 20, 261-278.</p> <p>Walkiewicz-Krutak M., Kalisz, P. (2014). Rozwijanie umiejętności z zakresu orientacji przestrzennej i poruszania się u małych dzieci niewidomych. W: K. Czerwińska (red.), Wybrane aspekty rozwoju małego dziecka z niepełnosprawnością wzroku (s. 194–232). Warszawa: Wydawnictwo APS.</p> <p>Walkiewicz-Krutak M. (2015). „Od narodzin do dorosłości” – wspomaganie rozwoju umiejętności w zakresie orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się dzieci i młodych osób niewidomych. W: K. Czerwińska, M. Paplińska, M. Walkiewicz-Krutak (red.), Tyflopädagogika wobec współczesnej przestrzeni edukacyjno-rehabilitacyjnej (s. 259–288). Warszawa: Wydawnictwo APS.</p> <p>Więckowska, E. (2017). Czy pion jest potrzebny niewidomemu dziecku. Laski 1-2, 47-54.</p>

Nazwa przedmiotu:	Metodyka nauczania orientacji przestrzennej małych dzieci z niepełnosprawnością wzroku
Literatura uzupełniająca:	<p>Kaczanowska A. (2016). Potrzeba kształcenia wyobraźni przestrzennej dziecka niewidomego. <i>Laski</i>, 3-4, 39-48.</p> <p>Karga M. (1999). Program usprawniania ruchowego dzieci niewidomych i słabowidzących ze sprzężoną niesprawnością w wieku od 0 do 3 lat. <i>Rewalidacja</i>, 1.</p> <p>Mikler-Chwastek A. (2017). Wspieranie dzieci w samodzielnym rozwiązywaniu problemów i nabywaniu umiejętności samoobsługowych. W: A. Mikler-Chwastek (red.), <i>Wychowanie i wspieranie rozwoju małych dzieci w domu, żłobku i przedszkolu</i> (s. 129-141). Warszawa: Wyd. Difin.</p> <p>Miler-Zdanowska K. (2013). Development specificity of large motor skills and spatial orientation in blind children aged 0-6. W: Baran, J., Cierpiałowska, T., Plutecka, K. (red.), <i>Chosen topics of supporting persons with a disability</i> (s. 91-99). Kraków: Wydawnictwo Impuls.</p> <p>Model INSITE – Model wczesnej interwencji przeprowadzanej w domu. Program dla dzieci od 0 do 6 lat z niepełnosprawnościami sensorycznymi i dodatkowymi uszkodzeniami. Tom II. Część 7: Duża motoryka. Część 8: Orientacja przestrzenna i bezpieczne, samodzielne poruszanie się. <i>Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi</i>, Laski 2008.</p> <p>Nielsen L. (1997). Percepcja słuchowa u niewidomego dziecka. W: <i>Wczesna rewalidacja niewidomego dziecka z dodatkowymi ograniczeniami. Materiały Tyflogiczne</i>, 10, Warszawa: PZN.</p> <p>Scott B. (2012). <i>I am starting to walk – I can use a can! Introducing orientation and mobility skills to very Young children who are blind or have low vision</i>, USA.</p> <p>Simmons S.S., Sharon O. M. (1992). <i>Reaching, crawling, walking... let's get moving. Orientation and Mobility for Preschool Children</i>. Los Angeles: Blind Children Center.</p> <p>Więckowska E. (2000). Jak dziecko niewidome rozumie przestrzeń? <i>Laski</i>, 1-2.</p> <p>Więckowska E. (2005). Orientacja przestrzenna na stoliku ucznia. <i>Laski</i>, 3-4.</p> <p>Więckowska E. (2008). Świadomość przestrzenna dziecka. W: Chojecka, A., Magner, M., Szwedowska, E., s. Więckowska, E. <i>Nauczanie niewidomych dzieci rysunku. Poradnik dla nauczyciela</i>. Laski: Towarzystwo Opieki Nad Ociemniałymi.</p>

7.4.7.2. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób dorosłych z niepełnosprawnością wzroku

Nazwa przedmiotu:	Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób dorosłych z niepełnosprawnością wzroku
Godziny kontaktowe:	7
Godziny pracy własnej:	18
Informacja o realizacji (po jakim module lub przedmiocie):	Po przedmiocie <i>Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w złożonym terenie zurbanizowanym – środki transportu.</i>
Miejsce prowadzenia zajęć:	w sali wykładowej,
Infrastruktura niezbędna do prowadzenia kształcenia:	laptop, rzutnik multimedialny
Efekty kształcenia w zakresie wiedzy:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi wymienić i scharakteryzować trudności w nauczaniu orientacji przestrzennej osób dorosłych. – Zna specyfikę prowadzenia zajęć z orientacji przestrzennej z osobami ociemniałymi. – Ma wiedzę na temat dostępu do różnego rodzaju usług rehabilitacyjnych dla dorosłych osób niewidomych i słabowidzących.
Efekty kształcenia w zakresie umiejętności:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi wykorzystać wiedzę z zakresu rehabilitacji osób dorosłych z niepełnosprawnością wzroku do trafnego doboru metod i form pracy z tymi osobami. – Potrafi zaplanować i przeprowadzić metodycznie poprawne zajęcia z zakresu orientacji przestrzennej dostosowane do potrzeb osób dorosłych.
Efekty kształcenia w zakresie kompetencji społecznych:	<ul style="list-style-type: none"> – Wykazuje wrażliwość na potrzeby i możliwości osób niewidomych i słabowidzących. – Potrafi współdziałać i pracować w małej grupie warsztatowej, przyjmując w niej różne role.
Treści kształcenia:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Trudności w nauczaniu orientacji przestrzennej osób dorosłych (analiza studiów przypadku) – 2 godziny. 2. Specyfika nauczania orientacji przestrzennej osób dorosłych z niepełnosprawnością wzroku. Zasady planowania, ustalania celów zajęć, doboru metod nauki, pomocy dydaktycznych. Dostęp do zajęć z orientacji przestrzennej dla osób dorosłych – 3 godziny. 3. Specyfika prowadzenia zajęć z orientacji przestrzennej z osobami ociemniałymi – 2 godziny.
Metody kształcenia:	<p>metody podające: wykład, objaśnienie, pogadanka metody problemowe: analiza przypadków, dyskusja metody praktycznego działania: ćwiczenia</p>

Nazwa przedmiotu:	Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób dorosłych z niepełnosprawnością wzroku
Pomoce dydaktyczne:	opaski, laski, symulatory słabego widzenia, książeczki dotykowe do nauki planów, klocki rzepowe, materiały multimedialne i inne pomoce według specyfiki zajęć
Warunki dopuszczenia do zaliczenia przedmiotu:	obecność na zajęciach – 80%
Warunki zaliczenia przedmiotu:	zaliczenie na ocenę np.: analiza studium przypadku
Literatura obowiązkowa:	Kilian M. (2015). <i>Metodyka edukacji osób w starszym wieku: podstawowe wskazówki i zasady</i> . Forum Pedagogiczne, 1, 171-185. Kilian M. (2020). <i>Rehabilitacja niewidomych osób w starszym wieku</i> . W: J. Kuczyńska-Kwapisz, M. Dycht, E. Śmiechowska-Petrovskij (red.), <i>Kluczowe zagadnienia tyflopädagogiki i nauk pokrewnych</i> . Kraków: Impuls. Walkiewicz-Krutak M. (2020). <i>Wsparcie dorosłych osób z niepełnosprawnością wzroku w zakresie rozwijania orientacji w przestrzeni i samodzielnego przemieszczania się oraz czynności życia codziennego na przykładzie działalności organizacji pozarządowych</i> . W: J. Kuczyńska-Kwapisz, M. Dycht, E. Śmiechowska-Petrovskij (red.), <i>Kluczowe zagadnienia tyflopädagogiki i nauk pokrewnych</i> . Kraków: Impuls
Literatura uzupełniająca:	Kilian M. (2020). <i>Funkcjonowanie osób w starszym wieku</i> . Warszawa: Difin. Kilian M., Śmiechowska-Petrovskij E. (red.). (2018). <i>Niepełnosprawność w okresie późnej dorosłości</i> . Kraków: Wydawnictwo Impuls. Pietrowiak K. (2019). <i>Świat po omacku. Etnograficzne studium (nie)widzenia i (nie)sprawności</i> . Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

7.4.7.3. Pomoce dydaktyczne wykorzystywane w nauczaniu orientacji przestrzennej

Nazwa przedmiotu:	Pomoce dydaktyczne wykorzystywane w nauczaniu orientacji przestrzennej
Godziny kontaktowe:	7
Godziny pracy własnej:	18
Informacja o realizacji (po jakim module lub przedmiocie):	Po przedmiocie <i>Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w prostym terenie zurbanizowanym</i> .
Miejsce:	w sali wykładowej
Infrastruktura niezbędna do prowadzenia kształcenia:	laptop, rzutnik multimedialny

Nazwa przedmiotu:	Pomoce dydaktyczne wykorzystywane w nauczaniu orientacji przestrzennej
Efekty kształcenia w zakresie wiedzy:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi wymienić i scharakteryzować pomoce dotykowe wykorzystywane do nauczania orientacji przestrzennej osób niewidomych i słabowidzących. – Zna sposoby i zasady sporządzania planów, schematów dotykowych. – Potrafi wymienić i opisać pomoce do ćwiczenia percepcji dotykowej, rozwijania wyobraźni przestrzennej, nauki czytania i tworzenia planów.
Efekty kształcenia w zakresie umiejętności:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi dostosować pomoc dydaktyczną do potrzeb i możliwości osoby z niepełnosprawnością wzroku. – Potrafi w sposób metodycznie poprawny wykonać zindywidualizowaną pomoc dydaktyczną do zajęć z orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się dla osób niewidomych i słabowidzących. – Potrafi zaprezentować i nauczyć inną osobę posługiwania się różnego rodzaju planami, mapami, schematami.
Efekty kształcenia w zakresie kompetencji społecznych:	<ul style="list-style-type: none"> – Jest wrażliwy i otwarty na potrzeby osób z niepełnosprawnością wzroku. – Stosuje zdobytą wiedzę w procesie wspierania rozwoju osób z niepełnosprawnością wzroku w zakresie orientacji przestrzennej.
Treści kształcenia:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mapy, plany, schematy, modele, makiety, miniatury obiektów – definicje, cechy charakterystyczne. Technologie wykonywania map, planów dotykowych i makiet – funkcje, rodzaje, wady i zalety. Przegląd dostępnych map i planów – 1 godzina. 2. Rola planów, makiet w budowaniu rozumienia relacji przestrzennych oraz wyobrażenia terenu. Zasady i metod nauki czytania planów – 1 godzina. 3. Sposoby samodzielnego sporządzania planów dotykowych. Cechy „dobrego planu”, rodzaje planów (ustny, rysowany, tłoczony, z sitodruku, na papierze pęczniejącym, z klocków rzepowych itd.), zastosowanie, wady i zalety – 1 godzina. 4. Wykorzystanie nagrań dźwięków otoczenia, szczególnie nagrań binauralnych do ćwiczenia percepcji słuchowej. Mapy/plany multisensoryczne – elementy składowe, rodzaje, zastosowanie – 1 godzina. 5. Pomoce do ćwiczenia percepcji dotykowej, rozwijania wyobraźni przestrzennej, rozpoznawania kształtów (gry planszowe, klocki, bryły, figury, książki dotykowe, rysunki wypukłe (znajdź różnice, faktury, kształty, linie itp.) – 1 godzina.

Nazwa przedmiotu:	Pomoce dydaktyczne wykorzystywane w nauczaniu orientacji przestrzennej
Treści kształcenia:	<p>6. Pomoce do nauki czytania i tworzenia planów (klocki przestrzenne, elementarze do nauki czytania planów, folia, rysiki, maszyna brajlowska, wydruki z drukarki brajlowskiej itp., wydruki 3D) – 1 godzina.</p> <p>7. Dostosowanie pomocy dydaktycznych (planów, map, stron internetowych) do potrzeb osób słabowidzących. Zasady opracowywania indywidualizowanych pomocy dydaktycznych do zajęć z orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się dla osób niewidomych i słabowidzących. Wykorzystanie stron internetowych w nauce orientacji przestrzennej (jakdojade, googlemaps, streetview) – 1 godzina.</p>
Metody kształcenia:	<p>metody podające: wykład, objaśnienie, pogadanka</p> <p>metody problemowe: analiza przypadków, dyskusja</p> <p>metody praktycznego działania: ćwiczenia</p>
Pomoce dydaktyczne:	opaski, symulatory słabowzorności, mapy, plany, schematy, modele, miniatury, książki dotykowe, klocki rzepowe, materiały multimedialne i inne pomoce według specyfiki zajęć
Warunki dopuszczenia do zaliczenia przedmiotu:	obecność na zajęciach – 80%
Warunki zaliczenia przedmiotu:	zaliczenie na ocenę, np.: przygotowanie pomocy dydaktycznej
Literatura obowiązkowa:	<p>Blanco Zarate L. (2003). System wykonywania wypukłych map ułatwiających poruszanie się osobom z dysfunkcją wzroku W: Materiały pokonferencyjne: Nowoczesne techniki kształcenia dzieci niewidomych i słabo widzących. Owińska 25-26.04.2003, Poznań: Wydawnictwo eMPi2.</p> <p>Chojecka A., Magner M., Szwedowska E., s. Elżbieta Więckowska FSK (2008). Nauczanie niewidomych dzieci rysunku. Przewodnik dla nauczyciela. Laski: TONO.</p> <p>Miler-Zdanowska K. (2008). Zastosowanie planów w nauczaniu orientacji przestrzennej. Szkoła Specjalna, 4, 293-298.</p> <p>Olczyk M. (2014). Zasady opracowania barwnych map dotykowych dla osób niewidomych i słabowidzących. Polski Przegląd Kartograficzny T. 46, nr 4.</p> <p>Przegląd Tyflogiczny (Tyflokartografia) (2010). Warszawa: Polski Związek Niewidomych, nr 1-2 (40-41)</p>

Nazwa przedmiotu:	Pomoce dydaktyczne wykorzystywane w nauczaniu orientacji przestrzennej
Literatura obowiązkowa:	<p>Talukder A., Jakubowski M. (2003). Technologia tworzenia map i planów wypukłych dla niewidomych i słabowidzących. W: Materiały pokonferencyjne: Nowoczesne techniki kształcenia dzieci niewidomych i słabowidzących. Owińska 25-26.04.2003, Poznań: Wydawnictwo eMPI2.</p> <p>Więckowska E. (2000). Jak dziecko niewidome rozumie przestrzeń? Laski, 1-2.</p> <p>Więckowska E. (2005). Orientacja przestrzenna na stoliku ucznia. Laski, 3-4.</p>
Literatura uzupełniająca:	<p>Szyszko A. (1973). Szkic i plan jako pomoc niewidomego w orientacji przestrzennej, Szkoła Specjalna, 1.</p> <p>http://tyflomapy.pl</p> <p>Link do strony z przykładami tyflografik</p> <p>Link do strony Internetowej z przykładami multisensorycznych map tyflograficznych</p> <p>Link do strony internetowej przykładowego systemu nawigacyjno-informacyjnego</p> <p>https://tyfloswiat.pl/</p>

7.4.7.4. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób z niepełnosprawnością sprzężoną

Nazwa przedmiotu:	Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób z niepełnosprawnością sprzężoną
Godziny kontaktowe:	10
Godziny pracy własnej:	15
Informacja o realizacji (po jakim module lub przedmiocie):	Po przedmiocie <i>Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób dorosłych z niepełnosprawnością wzroku.</i>
Miejsce prowadzenia zajęć:	w sali wykładowej
Infrastruktura niezbędna do prowadzenia kształcenia:	laptop, rzutnik multimedialny
Efekty kształcenia w zakresie wiedzy:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi opisać specyfikę funkcjonowania osób z dodatkowymi niepełnosprawnościami. – Potrafi scharakteryzować trudności pojawiające się podczas nauczania orientacji przestrzennej osób z dodatkowymi niepełnosprawnościami. – Zna zasady współpracy z otoczeniem społecznym osób z dodatkowymi niepełnosprawnościami.

Nazwa przedmiotu:	Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób z niepełnosprawnością sprzężoną
Efekty kształcenia w zakresie umiejętności:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi dostosować zajęcia z zakresu orientacji przestrzennej do indywidualnych potrzeb osób z dodatkowymi niepełnosprawnościami. – Potrafi zdiagnozować trudności w zakresie opanowywania umiejętności z orientacji przestrzennej i wskazać sposoby ich przewyżczenia.
Efekty kształcenia w zakresie kompetencji społecznych:	Potrafi efektywnie komunikować się z uczestnikami procesu nauczania O&M, współpracownikami
Treści kształcenia:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Specyfika funkcjonowania osób z dodatkowymi niepełnosprawnościami w kontekście zajęć z orientacji przestrzennej (osoby głuchoniewidome, osoby słabosłyszące, osoby niesłyszące, osoby z niepełnosprawnością ruchową, intelektualną, osoby z całościowymi zaburzeniami zachowania) – 3 godziny. 2. Alternatywne i wspomagające metody komunikacji z osobami ze sprzężoną niepełnosprawnością np. z osobami głuchoniewidomymi – 2 godziny. 3. Charakterystyka trudności pojawiających się podczas nauczania orientacji przestrzennej i sposoby ich przewyżczenia (modyfikacja, indywidualizacja sposobów nauczania itp.) – 3 godziny. 4. Współpraca z rodziną, placówkami, terapeutami – 1 godzina. 5. Modyfikacja pomocy i sposobów nauczania do potrzeb i możliwości osób z niepełnosprawnością wzroku z dodatkowymi problemami – 1 godzina.
Metody kształcenia:	<p>metody podające: wykład, objaśnienie, pogadanka</p> <p>metody problemowe: analiza przypadków, dyskusja</p> <p>metody praktycznego działania: ćwiczenia</p>
Pomoce dydaktyczne:	opaski, symulatory słabowzroczności, materiały multimedialne i inne pomoce według specyfiki zajęć
Warunki dopuszczenia do zaliczenia przedmiotu:	obecność na zajęciach – 80%
Warunki zaliczenia przedmiotu:	zaliczenie na ocenę, np.: pisemna analiza studium przypadku

Nazwa przedmiotu:	Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób z niepełnosprawnością sprzężoną
Literatura obowiązkowa:	<p>Harley K., Wood T., Merbler J.B. (1994). Program rehabilitacji w zakresie orientacji i poruszania się niewidomych i słabowidzących dzieci z dodatkowo ograniczoną sprawnością. Warszawa: PZN.</p> <p>Kilian M., Paplińska M. (2009). Nauczanie orientacji przestrzennej osób niewidomych i słabowidzących z niepełnosprawnością złożoną. <i>Niepełnosprawność i Rehabilitacja</i>, 1, 101-114.</p> <p>Paplińska M. (2002). Nauczanie orientacji przestrzennej oraz bezpiecznego i samodzielnego poruszania się niewidomych dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim. <i>Szkoła Specjalna</i>, 5, 287-289.</p> <p>Wierachowska G. (2001). Adaptacja pomocy do poruszania się w nauczaniu orientacji przestrzennej uczniów o złożonej niepełnosprawności. W: J. Kuczyńska-Kwapisz (red), <i>Orientacja przestrzenna w usamodzielnianiu osób niewidomych</i>. Warszawa: APS.</p>
Literatura uzupełniająca:	<p>Mihilewicz S. (1999). Schemat ciała. Orientacja w przestrzeni u dzieci z porażeniem mózgowym. Wrocław: Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji.</p> <p>https://www.sauerburger.org/</p>

7.4.7.5. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób poruszających się z psem przewodnikiem

Nazwa przedmiotu:	Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób poruszających się z psem przewodnikiem
Godziny kontaktowe:	7
Godziny pracy własnej:	18
Informacja o realizacji (po jakim module lub przedmiocie):	Po przedmiocie <i>Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób dorosłych z niepełnosprawnością wzroku</i> .
Miejsce prowadzenia zajęć:	w sali wykładowej z możliwością zajęć praktycznych w terenie
Infrastruktura niezbędna do prowadzenia kształcenia:	laptop, rzutnik multimedialny

Nazwa przedmiotu:	Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób poruszających się z psem przewodnikiem
Efekty kształcenia w zakresie wiedzy:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi wymienić podstawowe umiejętności psa i wymagania wobec kandydatów do pracy z psem przewodnikiem. – Zna podstawowe różnice między poruszaniem się z psem przewodnikiem i poruszaniem się z białą laską. – Zna podstawowe obowiązujące w Polsce przepisy prawne dotyczące poruszania się z psem przewodnikiem. – Potrafi podać zalety i wady poruszania się z psem przewodnikiem. – Potrafi scharakteryzować cechy i umiejętności osoby niezbędne do ubiegania się o psa przewodnika. – Potrafi scharakteryzować najczęstsze problemy i trudności w orientacji przestrzennej występujące podczas poruszania się z psem przewodnikiem.
Efekty kształcenia w zakresie umiejętności:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi dokonać oceny umiejętności z zakresu orientacji przestrzennej osoby z niepełnosprawnością wzroku pod kątem ubiegania się o psa przewodnika. – Potrafi zidentyfikować trudności występujące w orientacji przestrzennej osoby poruszającej się z psem przewodnikiem oraz wskazać kierunki działań naprawczych w tym zakresie. – Potrafi wybrać odpowiednią drogę dla osoby poruszającej się z psem przewodnikiem.
Efekty kształcenia w zakresie kompetencji społecznych:	Dzieli się zdobytą wiedzą w rozwiązywaniu problemów dotyczących korzystania z pomocy psa przewodnika.
Treści kształcenia:	<p>1. Pies przewodnik informacje podstawowe – 2 godziny</p> <ul style="list-style-type: none"> • Idea posiadania psa przewodnika: <ul style="list-style-type: none"> – dlaczego warto mieć psa przewodnika, – kto jest dobrym kandydatem do pracy z psem przewodnikiem, – możliwości wynikające z posiadania psa, – odpowiedzialność wynikająca z posiadania psa, – najczęściej szkolone rasy psów i czym jest to uzasadnione, – dobrostan psa. • Podstawowa wiedza o poruszaniu się z psem przewodnikiem: <ul style="list-style-type: none"> – podstawowe umiejętności psa przewodnika, – podstawowe zasady poruszania się i współpracy z psem przewodnikiem, – bezpieczne poruszanie się z psem, – zasady i procedura przyznawania oraz przekazywania psów przewodników, – wymagania formalne dotyczące osób ubiegających się o psa przewodnika.

Nazwa przedmiotu:	Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób poruszających się z psem przewodnikiem
Treści kształcenia:	<ul style="list-style-type: none"> • Aspekty prawne wynikające z posiadania psa przewodnika: <ul style="list-style-type: none"> – podstawowe regulacje prawne dotyczące poruszania się z psami przewodnikami w przestrzeni publicznej, – certyfikowanie psa – jako wymóg niezbędny do uznania psa za psa asystującego, kto jest uprawniony, – obowiązki, ulgi i przywileje posiadania psa przewodnika. <p>2. Specyfika nauczania orientacji przestrzennej osób poruszających się z psem przewodnikiem – 4 godziny</p> <ul style="list-style-type: none"> • podobieństwa i różnice pomiędzy poruszaniem się z białą laską a z psem przewodnikiem, • umiejętności z zakresu orientacji przestrzennej niezbędne do poruszania się z psem przewodnikiem, • zasady oceny umiejętności z zakresu orientacji przestrzennej osób ubiegających się o psa przewodnika, • specyfika prowadzenia zajęć z orientacji przestrzennej z osobami poruszającymi się z psem przewodnikiem, • zasady opracowywania tras dla osób poruszających się z psem przewodnikiem, • najczęstsze problemy i trudności w orientacji przestrzennej podczas poruszania się z psem przewodnikiem oraz sposoby ich rozwiązywania. <p>3. Warsztaty z osobą korzystającą z pomocy psa przewodnika – 1 godzina.</p>
Metody kształcenia:	<p>metody podające: wykład, objaśnienie, pogadanka, zajęcia praktyczne</p> <p>metody problemowe: analiza przypadków, dyskusja, pogadanka</p>
Pomoce dydaktyczne:	opaski, symulatory słabowzroczności, materiały multimedialne i inne pomoce według specyfiki zajęć
Warunki dopuszczenia do zaliczenia przedmiotu:	obecność na zajęciach – 80%
Warunki zaliczenia przedmiotu:	egzamin pisemny, uzyskanie poprawności powyżej 71%

Nazwa przedmiotu:	Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób poruszających się z psem przewodnikiem
Literatura obowiązkowa:	<p>Wszystko o psie przewodniku, PFRON, 2014: Link do publikacji</p> <p>Charłampowicz R., 2014, Poruszanie się z psem przewodnikiem, w: Wszystko o psie przewodniku, Warszawa: Fundacja Vis Maior.</p> <p>Domańska K., 2014, Pies przewodnik osoby niewidomej, Szkoła Specjalna, nr 5.</p> <p>Śmiechowska-Petrovskij E. (2017). Pies przewodnik w orientacji przestrzennej i samodzielnym poruszaniu się osób z niepełnosprawnością narządu wzroku. W: J. Kuczyńska-Kwapisz, E. Śmiechowska-Petrovskij. Orientacja przestrzenna i poruszanie się osób z niepełnosprawnością narządu wzroku. Współczesne techniki, narzędzia i strategie nauczania, Warszawa: Wyd. UKSW (s. 233-253).</p>
Literatura uzupełniająca:	<p>Wdówik P. (2001). Pies przewodnik w orientacji przestrzennej osób niewidomych. W: J. Kuczyńska-Kwapisz (red), Orientacja przestrzenna w usamodzielnianiu osób niewidomych. Warszawa: APS.</p> <p>Mirostław A., Przewodnik dla nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej (klasy 1-3), PFRON 2021: Link do publikacji</p> <p>Mirostław A., Przewodnik dla nauczycieli klas 4-8, PFRON 2021: Link do publikacji</p>

7.4.7.6. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej z wykorzystaniem echolokacji

Nazwa przedmiotu:	Metodyka nauczania orientacji przestrzennej z wykorzystaniem echolokacji
Godziny kontaktowe:	15
Godziny pracy własnej:	10
Informacja o realizacji (po jakim module lub przedmiocie):	Po przedmiocie <i>Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w prostym terenie zurbanizowanym.</i>
Miejsce prowadzenia zajęć:	w sali wykładowej, w terenie
Infrastruktura niezbędna do prowadzenia kształcenia:	laptop, rzutnik multimedialny, budynek ze zróżnicowaną infrastrukturą (różne struktury ścian, krzyżujące się korytarze, klatka schodowa, winda, wnęki z drzwiami, schody o różnej nawierzchni (np. pełne, ażurowe, drewniane), pomieszczenia różnej wysokości, na zewnątrz miejsca z wiatami itp.)
Efekty kształcenia w zakresie wiedzy:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi wymienić i opisać rodzaje echolokacji i sposoby jej zastosowania. – Potrafi podać czynniki warunkujące wykorzystanie echolokacji przez osoby z niepełnosprawnością wzroku.

Nazwa przedmiotu:	Metodyka nauczania orientacji przestrzennej z wykorzystaniem echolokacji
Efekty kształcenia w zakresie umiejętności:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi przedstawić i nauczyć inną osobę sposobów wykorzystania echolokacji wewnątrz budynków. – Potrafi przedstawić i nauczyć inną osobę sposobów wykorzystania echolokacji w terenie otwartym. – Potrafi wskazać korzyści i ryzyka wynikające z faktu używania echolokacji. – Potrafi zdiagnozować trudności, problemy pojawiające się podczas nauczania echolokacji i zaproponować sposoby ich przewyżczenia.
Efekty kształcenia w zakresie kompetencji społecznych:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi efektywnie komunikować się z uczestnikami procesu nauczania O&M, współpracownikami. – Jest wrażliwy na problemy osób z niepełnosprawnością wzroku. – Wykazuje empatię w stosunku do osób niewidomych i słabowidzących.
Treści kształcenia:	<p>1. Podstawowe informacje na temat echolokacji – 4 godziny Historia i geneza echolokacji. Przegląd badań na temat zastosowania echolokacji. Sylwetki słynnych echolokatorów i innych osób uczących echolokacji. Definicje echolokacji. Teoria dźwięków odbitych i ich właściwości. Rodzaje echolokacji: aktywna i pasywna i ich praktyczne zastosowanie. Zastosowanie echolokacji na co dzień: przestrzeń, w której osoby z niepełnosprawnością wzroku mogą wykorzystać echolokację, sytuacje, w których można wykorzystać echolokację. Czynniki warunkujące wykorzystanie echolokacji przez osoby z niepełnosprawnością wzroku. Techniki rejestracji dźwięków binauralnych (mikrofony dookólne, rejestratory). Urządzenia do odsłuchu dźwięków binauralnych – słuchawki stereo, zestawy głośników przestrzennych.</p> <p>2. Podstawowe ćwiczenia z aktywnej echolokacji wewnątrz budynku – 5 godzin Określenie użytecznych sygnałów do aktywnej echolokacji. Świadomość i odbieranie echa. Określenie dźwięków pochodzących z otoczenia: słowa opisujące echo. Zasady, metody planowania i przeprowadzania ćwiczeń wewnątrz budynku (ćwiczenia statyczne i dynamiczne). Etapy nauczania echolokacji. Ćwiczenia aktywnej echolokacji w pomieszczeniach, na korytarzach, klatkach schodowych.</p>

Nazwa przedmiotu:	Metodyka nauczania orientacji przestrzennej z wykorzystaniem echolokacji
Treści kształcenia:	<p>3. Ćwiczenia aktywnej echolokacji na zewnątrz – 6 godzin</p> <p>Zasady, metody planowania i przeprowadzania ćwiczeń w terenie otwartym. Ćwiczenia poruszania się wzdłuż powierzchni – wodzenie słuchowe. Ćwiczenia rozpoznawania obiektów nad głową ucznia, lokalizowania otwartych drzwi, wysokich, cienkich przedmiotów. Ćwiczenia lokalizowania budynków, przejść podziemnych, żywopłotów, krzewów. Ćwiczenia omijania przeszkód na podstawie wskazówek słuchowych. Trudności, problemy pojawiające się podczas nauczania echolokacji i sposoby ich przewycięzania – analiza przypadków.</p>
Metody kształcenia:	<p>metody podające: wykład, objaśnienie</p> <p>metody problemowe: dyskusja</p> <p>metody praktycznego działania: ćwiczenia, zajęcia symulowane</p>
Pomoce dydaktyczne:	<p>symulatory słabego widzenia, laski, opaski itp., tace i deski do krojenia drewniane, metalowe, plastikowe. Podkładki z korka różnej wielkości, kartony, tablice w różnych rozmiarach, miski o różnych rozmiarach: szklane, metalowe, plastikowe, koce, kubelkowe słuchawki stereo lub głośniki przestrzenne, smartfon lub komputer, nagrania binauralne, nagrania klikerów, klikery. materiały multimedialne i inne pomoce według specyfiki zajęć.</p>
Warunki dopuszczenia do zaliczenia przedmiotu:	obecność na zajęciach – 80%
Warunki zaliczenia przedmiotu:	egzamin pisemny lub/i egzamin praktyczny, zaliczenie powyżej 71% poprawności uzyskanych odpowiedzi
Literatura obowiązkowa:	<p>Program szkolenia Aktywna echolokacja dla osób z dysfunkcją wzroku Metody szkolenia i sugestie dotyczące ćwiczeń w zakresie postrzegania i rozumienia otoczenia za pomocą własnego dźwięku. Partner wiodący opracowania: Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego Publikacja opracowana w ramach projektu „Echolokacja dla osób z dysfunkcją wzroku” przy wsparciu Unii Europejskiej w ramach programu Erasmus+ , Kraków 2019 Wydawca: Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego na licencji Creative Commons: Link do publikacji</p> <p>Kompendium Aktywna echolokacja dla osób z dysfunkcją wzroku Partner wiodący opracowania: Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego Publikacja opracowana w ramach projektu „Echolokacja dla osób z dysfunkcją wzroku” przy wsparciu Unii Europejskiej w ramach programu Erasmus+ , Kraków 2019, Wydawca: Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego na licencji Creative Commons: Link do publikacji</p>

Nazwa przedmiotu:	Metodyka nauczania orientacji przestrzennej z wykorzystaniem echolokacji
Literatura uzupełniająca:	<p>Miler-Zdanowska K. (2019). Echolocation, as a method supporting spatial orientation and independent movement of people with visual impairment. <i>Interdisciplinary Contexts of Special Pedagogy</i>, 25, 353-376.</p> <p>Walkiewicz-Krutak M. (2019). Aktywna i pasywna echolokacja jako element percepcji słuchowej i orientacji przestrzennej osób niewidomych. <i>Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej</i>, 34, 11-25.</p> <p>Witek P., Rozborska A., Waszkielewicz A., Rotnicki M., Brayda L. (2017). Echolokacja – mit czy istotny element rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku: W: M. Paplińska, M. Walkiewicz-Krutak (red.), <i>Tyflopedagogika wobec współczesnych potrzeb wspomagania rozwoju, rehabilitacji i aktywizacji społecznej</i> (s. 246-257). Warszawa: APS.</p>

7.4.7.7. Metodyka nauczania orientacji przestrzennej z wykorzystaniem nowoczesnych technologii

Nazwa przedmiotu:	Metodyka nauczania orientacji przestrzennej z wykorzystaniem nowoczesnych technologii
Godziny kontaktowe:	20
Godziny pracy własnej:	10
Informacja o realizacji (po jakim module lub przedmiocie):	Po przedmiocie <i>Podstawowe umiejętności i techniki poruszania się z laską, równoległe z przedmiotem Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w prostym terenie zurbanizowanym</i> .
Sposób realizacji:	w sali wykładowej, w terenie
Infrastruktura niezbędna do prowadzenia kształcenia:	laptop, rzutnik multimedialny, smartfony z systemem operacyjnym iOS i Android, słuchawki kostno – przewodne
Efekty kształcenia w zakresie wiedzy:	<ul style="list-style-type: none"> – Zna główne systemy operacyjne dla urządzeń mobilnych. – Potrafi wymienić i scharakteryzować aplikacje wykorzystywane w nawigacji, wykorzystujące satelitarne systemy pozycjonowania. – Zna aplikacje wspomagające przemieszczanie się środkami transportu zbiorowego. – Zna aplikacje umożliwiające szybkie rozpoznawanie tekstów, powiększające obraz (lupy), wykrywanie przeszkód, skanowanie kodów kreskowych i QR oraz znaczników NFC. – Potrafi wymienić aplikacje wspomagające orientację przestrzenną.

Nazwa przedmiotu:	Metodyka nauczania orientacji przestrzennej z wykorzystaniem nowoczesnych technologii
Efekty kształcenia w zakresie umiejętności:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi wyszukiwać i pobierać aplikacje na urządzenia mobilne. – Potrafi korzystać z najnowszych technicznych i informatycznych środków wspomagających orientację przestrzenną osób słabowidzących i niewidomych. – Potrafi posługiwać się aplikacjami umożliwiającymi rozpoznawanie tekstów, wykrywanie przeszkód, skanowanie kodów kreskowych itp. – Potrafi korzystać z rozwiązań zapewniających dostępność: aplikacje odczytu ekranu (Talkback, VoiceOver, programy powiększające, synteza mowy). – Potrafi nauczyć inną osobę korzystania z wybranych aplikacji i technologii asystujących z wykorzystywaniem strategii wzrokowych, dotykowych i słuchowych.
Efekty kształcenia w zakresie kompetencji społecznych:	Dzieli się zdobytą wiedzą w rozwiązywaniu problemów dotyczących przemieszczania się, rozpoznawania otoczenia z wykorzystaniem aplikacji mobilnych i innych technologii asystujących.
Treści kształcenia:	<p>1. Zagadnienia wprowadzające – 5 godzin</p> <p>Charakterystyka systemów operacyjnych na urządzeniach mobilnych (Android i iOS).</p> <p>Gesty wykorzystywane w obsłudze smartfonów z użyciem aplikacji odczytu ekranu i powiększających. Sterowanie głosowe. Obsługa asystentów głosowych, Personalizacja i konfiguracja ustawień dostępności. Pobieranie oraz instalacja aplikacji na urządzenia mobilne.</p> <p>Podstawowe informacje o satelitarnych systemach pozycjonowania takich jak: GPS, Galileo, Beidou, GLONASS. Systemy satelitarne a mapy terenów. Kluczowe elementy map: punkty, linie, obszary, kafle, węzły, trasy.</p> <p>2. Ćwiczenia z wykorzystaniem aplikacji – 15 godzin</p> <p>Aplikacje przeznaczone do wspomagania osób niewidomych i słabowidzących w nawigacji pieszej i w pojazdach, udźwiękowane mapy.</p> <p>Najważniejsze pojęcia nawigacyjne: kierunki geograficzne, kompas, mapa, zbiór punktów, dokładność pozycjonowania, kierunek na azymut, nawigacja zakręt po zakręcie, śledzenie, monitorowanie, eksploracja, częstotliwość/dystans komunikatów, promień monitorowania, kąt monitorowania, opisy skrzyżowań, oznajmianie kierunków, źródła punktów itp.</p>

Nazwa przedmiotu:	Metodyka nauczania orientacji przestrzennej z wykorzystaniem nowoczesnych technologii
Treści kształcenia:	<p>Aplikacje wspomagające efektywne korzystanie ze środków transportu publicznego: komunikacja miejska, międzymiastowa, międzynarodowa (wyszukiwanie połączeń, sprawdzanie rozkładów jazdy, zakup biletów), przejazdy taksówkami itp.</p> <p>Inne aplikacje i rozwiązania systemowe wspomagające orientację przestrzenną oraz opisujące otoczenie: pozwalające m.in. na: wizualną rejestrację tras i późniejsze nawigowanie po nich, wykrywanie przeszkód, odczytywanie znaczników NFC, kodów QR i podobnych, rozpoznawanie napisów i tekstów, np. w przestrzeni miejskiej numerów autobusów, napisów na wyświetlaczach, tablicach z nazwami ulic, przystanków, rozpoznające i potrafiące tekstowo opisywać obiekty widziane przez kamery, ze zdjęć, rozpoznające kolory, lupy elektroniczne, komunikatory video, systemy informacyjne wspierane przez znaczniki, np. radiowe typu beacon itp.</p> <p>Inne urządzenia peryferyjne (łącznie się ze smartfonami lub autonomiczne) wspierające procesy samodzielnego przemieszczania się, opisywanie otoczenia i orientację w przestrzeni, np.: słuchawki kostno-przewodne, kamery video, gogle rozszerzonej rzeczywistości, klawiatury i inteligentne zegarki umożliwiające zdalną obsługę smartfonów, anteny odbierające sygnały z satelitarnych systemów pozycjonowania itp.</p>
Metody kształcenia:	<p>metody podające: wykład, objaśnienie</p> <p>metody problemowe: dyskusja</p> <p>metody praktycznego działania: ćwiczenia</p>
Pomoce dydaktyczne:	<p>opaski, laski, smartfony, smartwatch'e, aplikacje, słuchawki (np. kostnoprzewodzące), bezprzewodowe głośniki, znaczniki NFC, wydrukowane kody kreskowe i QR, znaczniki radiowe typu beacon, urządzenia wykrywające przeszkody</p>
Warunki dopuszczenia do zaliczenia przedmiotu:	obecność na zajęciach – 80%
Warunki zaliczenia przedmiotu:	egzamin pisemny lub/i egzamin praktyczny, zaliczenie powyżej 71% poprawności uzyskanych odpowiedzi

Nazwa przedmiotu:	Metodyka nauczania orientacji przestrzennej z wykorzystaniem nowoczesnych technologii
Literatura obowiązkowa:	<p>Bilecki T. (2016). Podręcznik bezwzrokowej obsługi smartfonów z systemem Android. Warszawa: PZN. Miler-Zdanowska K., Zadrozny J. (2017). Technologie wspomagające używane do samodzielnego poruszania się osób z niepełnosprawnością wzroku. W: K. Czerwińska, K. Miler-Zdanowska (red.), Tyflopädagogika wobec różnorodności współczesnych wyzwań edukacyjno-rehabilitacyjnych, Warszawa: APS. Zadrozny J. (2016). Wytyczne i standardy tworzenia komunikatów do nawigacji kontekstowej dla osób niewidomych i słabowidzących. Warszawa: PZN: Link do publikacji Link do przewodnika po mobilnych urządzeniach apple/</p>
Literatura uzupełniająca:	<p>Miler-Zdanowska K. (2017). New Technologies used in the special orientation of people with visual impairment. Interdisciplinary Contexts of Special Pedagogy, 18, 53-66.</p> <p>Elektroniczne narzędzia wspomagające orientację przestrzenną i samodzielne poruszanie się osób z niepełnosprawnością wzroku (s. 161-185) oraz Elektroniczne narzędzia wspomagające orientację przestrzenną i samodzielne poruszanie się w perspektywie osób z niepełnosprawnością narządu wzroku (187-232) W: J. Kuczyńska-Kwapisz, E. Śmiechowska-Petrovskij. Orientacja przestrzenna i poruszanie się osób z niepełnosprawnością narządu wzroku. Współczesne techniki, narzędzia i strategie nauczania, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW.</p> <p>Link do publikacji PZN wykorzystanie nowych technologii do wspierania osób z dysfunkcjami wzroku ... http://seeingassistant.tt.com.pl/pl/ http://www.totupoint.pl/ https://tyfloswiat.pl/ www.tyflopodcast.net www.mojaszufkada.pl www.applevis.com</p>

7.4.8. Moduł Praktyka Orientacja Przestrzenna

W ramach modułu praktyka orientacja przestrzenna (MPOP) realizowany będzie przedmiot dotyczący praktyki asystencko-pedagogicznej w zakresie nauczania orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się osób z niepełnosprawnością wzroku.

7.4.8.1. Praktyka asystencko-pedagogiczna w zakresie nauczania orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się osób z niepełnosprawnością wzroku

Nazwa przedmiotu:	Praktyka asystencko-pedagogiczna w zakresie nauczania orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się osób z niepełnosprawnością wzroku
Godziny kontaktowe:	minimum 40
Godziny pracy własnej:	20
Informacja o realizacji (po jakim module lub przedmiocie):	Po przedmiotach z Modułu Orientacja Przedmioty Metodyczne Zaawansowane.
Miejsce prowadzenia zajęć:	bezpośrednia praca z osobą z niepełnosprawnością wzroku, przestrzeń otwarta: miasto, miasteczko, wieś; środki transportu zbiorowego
Infrastruktura niezbędna do prowadzenia kształcenia:	Nie dotyczy
Efekty kształcenia w zakresie wiedzy:	<ul style="list-style-type: none"> – Zna założenia organizacyjne placówki, w której realizuje praktykę z orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się. – Zna założenia programowe oraz zakres treści realizowanych w ramach zajęć z orientacji przestrzennej i samodzielnego bezpiecznego poruszania się osób z niepełnosprawnością wzroku. – Wie na czym polega specyfika pracy nauczyciela orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się. – Zna zasady zapewniania bezpieczeństwa uczniom podczas zajęć z orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się.
Efekty kształcenia w zakresie umiejętności:	<ul style="list-style-type: none"> – Potrafi dokonać poprawnego opisu obserwacji indywidualnych zajęć dydaktycznych z zakresu orientacji przestrzennej i poruszania się osób z niepełnosprawnością wzroku. – Potrafi dokonać oceny potrzeb i możliwości osób z niepełnosprawnością wzroku w zakresie orientacji przestrzennej i poruszania się. – Potrafi zaplanować i przeprowadzić indywidualne zajęcia dydaktyczne z orientacji przestrzennej i poruszania się osób z niepełnosprawnością wzroku na podstawie samodzielnie przygotowanego scenariusza.

Nazwa przedmiotu:	Praktyka asystencko-pedagogiczna w zakresie nauczania orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się osób z niepełnosprawnością wzroku
Efekty kształcenia w zakresie kompetencji społecznych:	<ul style="list-style-type: none"> – Wykazuje wrażliwość na potrzeby i możliwości małych dzieci, uczniów oraz dorosłych osób niewidomych i słabowidzących w zakresie samodzielnego poruszania się. – Wykazuje cechy refleksyjnego praktyka w planowaniu, realizacji i ewaluacji prowadzonych zajęć z osobami z niepełnosprawnością wzroku. – Przestrzega zasad etyki zawodowej. – Odpowiedzialnie przygotowuje się do swojej pracy i wykonuje działania pedagogiczne. – Jest zdolny i chętny do współdziałania z opiekunem praktyk zawodowych oraz z innymi nauczycielami, w celu poszerzania swojej wiedzy i rozwijania umiejętności niezbędnych w pracy nauczyciela orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się.
Treści kształcenia i program praktyk:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Organizacja pracy instruktora orientacji przestrzennej. Sposoby dokumentowania zajęć z orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się – 1 godzina. 2. Specyfika pracy instruktora orientacji przestrzennej (sposoby motywacji, pomoce, techniki wykorzystywane podczas zajęć z orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się – 1 godzina. 3. Formy współpracy instruktora orientacji przestrzennej z innymi specjalistami (okulistą, rehabilitantem wzroku, psychologiem, wychowawcą internatu itp.) oraz rodzicami – 1 godzina. 4. Ocena potrzeb i możliwości osób z niepełnosprawnością wzroku pod kątem zajęć z zakresu orientacji przestrzennej – 2 godziny. 5. Obserwacja zajęć z orientacji przestrzennej i mobilności osób z niepełnosprawnością wzroku (obserwowanie funkcjonowania osób niewidomych i słabowidzących podczas prowadzonych zajęć z orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się) – 15 godzin. 6. Przygotowanie i prowadzenie zajęć z orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się z osobami niewidomymi i słabowidzącymi w różnym wieku (zaplanowanie, przygotowanie zajęć, przygotowanie pomocy dydaktycznych) – 20 godzin.

Nazwa przedmiotu:	Praktyka asystencko-pedagogiczna w zakresie nauczania orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się osób z niepełnosprawnością wzroku
Metody kształcenia:	analiza dokumentów, obserwacja, praktyczne działania: przygotowanie i przeprowadzenie zajęć z zakresu orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się osób z niepełnosprawnością wzroku
Pomoce dydaktyczne:	dobrane indywidualnie zgodnie z realizowanymi celami i treściami zajęć
Warunki dopuszczenia do zaliczenia przedmiotu:	obecność na zajęciach
Warunki zaliczenia przedmiotu:	uzyskanie pozytywnej oceny z praktyk, przedstawienie dokumentu potwierdzającego odbycie praktyk – karta praktykanta według wzoru stanowiącego załącznik nr 3 do standardu

7.5. Charakterystyka metod kształcenia

Program kształcenia instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności powinien być realizowany z uwzględnieniem metod i form kształcenia, które umożliwią słuchaczom zdobycie wiedzy teoretycznej oraz umiejętności praktycznych z zakresu nauczania orientacji przestrzennej i mobilności osób z niepełnosprawnością wzroku. Z tego też powodu zaproponowane metody nauczania to przede wszystkim metody podające, aktywizujące i praktycznego działania.

1. Metody podające

Wykład – przedstawienie, zreferowanie czegoś w mowie lub na piśmie; tłumaczenie, objaśnianie, komentowanie. Celem wykładu jest sprawne przekazanie wiedzy obejmującej cały obszar zagadnień z danego tematu (zgodnej z obowiązującymi standardami, systemami klasyfikacyjnymi, podejściami do problemu). Jest to metoda szczególnie przydatna, gdy zachodzi potrzeba przekazania większej partii wiedzy teoretycznej. W celu zwiększenia efektywności tej formy zajęć stosuje się środki techniczne angażujące kilka zmysłów np.: projektor multimedialny.

Pogadanka – rozmowa wykładowcy ze słuchaczami, oparta na zadawaniu pytań. Nauczyciel jest w tej rozmowie osobą kierującą: zmierzając do osiągnięcia znanego sobie celu, stawia słuchaczom pytania, na które oni z kolei udzielają odpowiedzi. W ten sposób, niejako krok po kroku, uczniowie przechodzą ze stanu niewiedzy – w stan wiedzy, przyswajają sobie nowe informacje oraz porządkują już posiadane. W procesie kształcenia pogadanka może mieć różny charakter: pogadanki wstępnej, pogadanki jako metody służącej do opracowania nowego materiału i pogadanki utrwalającej. W pogadance stosuje się trzy rodzaje pytań: przygotowawcze, naprowadzające, zbierające. Pytania przygotowawcze mają na celu przypomnienie słuchaczom treści, które będą przedmiotem opracowania. Pytania naprowadzające mają pobudzać

aktywność myślową słuchaczy, wykazywać błędy w ich myśleniu. Pytania zbierające umożliwiają podsumowanie wyników pracy na zajęciach.

Praca z tekstem – samodzielna lub grupowa praca słuchacza z tekstem (tekst źródłowy, artykuł itp.), polegająca na wyszukiwaniu odpowiedzi na określone pytania, streszczeniu poglądów autora tekstu, analizie tekstu ze względu na dany problem. Dzięki tej metodzie słuchacze ćwiczą umiejętność wyszukiwania i selekcji informacji oraz krytycznej ich analizy. Jest to jeden z ważniejszych sposobów zarówno poznawania, jak i utrwalania nowych wiadomości.

Objaśnienie – uwaga objaśniająca wyrażona ustnie. Stanowi ona ścisłe, uporządkowane pod względem logicznym, przedstawienie przez wykładowcę zagadnień (tematów), praw, reguł itp., połączone z obserwowaniem przez słuchaczy działania przyrządów, pomocy dydaktycznych itp.

2. Metody problemowe

Dyskusja – ustna wymiana zdań między uczestnikami zajęć na określony temat (sformułowany przez wykładowcę), mająca prowadzić do wspólnych wniosków. Uczestnicy dyskusji mogą wyrażać własne poglądy lub odwoływać się do opinii innych osób. Dyskusja powinna zakończyć się podsumowaniem, stanowiącym krótkie omówienie rezultatów i sposobu jej prowadzenia.

Mapa myśli – to metoda służąca do przedstawienia informacji, wiedzy, pojęć w formie graficznej, w celu ułatwienia ich zrozumienia i zapamiętania. Mapa myśli może przypominać swoją strukturą drzewo, na którym przedstawione są relacje i powiązania pomiędzy zapisanymi na niej informacjami, w postaci tzw. słów-kluczy.

Scenki dramatowe – ćwiczenia polegające na odgrywaniu scenek tematycznych bez ustalonego z góry scenariusza. Oparte są na improwizacji, bez użycia rekwizytów, kostiumów, scenografii. Odgrywanie scenek dramatycznych odbywa się bez udziału publiczności, a jej uczestnicy są jednocześnie kreatorami ról (aktorami), odbiorcami (obserwatorami) i komentatorami odgrywanych zdarzeń. Istotą metody stanowi rozgrywanie w różnych możliwych rolach nowych, nieznanych wcześniej, nieraz trudnych sytuacji w celu ich zrozumienia, zdobycia lub pogłębienia wiedzy o świecie, zachowaniu innych ludzi.

Studium przypadku (Case study) – polega na szczegółowej analizie konkretnego przypadku, wydarzenia a następnie wyciąganiu wniosków, dokonywaniu porównań, uogólnień. Zawiera opis problemu i dane niezbędne do zaproponowania różnorodnych rozwiązań (możliwa jest większa liczba adekwatnych rozwiązań). W klasycznej wersji case study zawiera bogaty materiał, który służy uczestnikom do samodzielnego opracowania, a następnie publicznej prezentacji. Zawiera on wiele szczegółowych informacji, które wymagają selekcji, analizy, a następnie syntezy w uporządkowaną całość. Nauczyciel w pracy dydaktycznej może wykorzystać gotowe materiały edukacyjne lub przygotować opis przypadku wraz z pytaniami, na które słuchacze będą próbowali znaleźć odpowiedź.

Ze względu na stosowaną procedurę i zakładane cele można wyróżnić trzy typy studium przypadku:

- a. ilustracyjny – celem jest diagnoza danego zdarzenia, sytuacji, osoby, miejsca; ma charakter poglądowy;
- b. problemowy – celem jest nie tylko rozpoznanie konkretnej sytuacji lecz także zawartych w nim problemów do rozwiązania;
- c. otwarty epizod – opisana sytuacja nie ma zakończenia, a zadaniem słuchaczy jest podanie przewidywanego rozwoju tej sytuacji, propozycja działania, rozwiązania zaistniałego problemu, sposobów zapobiegania negatywnym skutkom w podobnych okolicznościach.

3. Metody praktycznego działania

Ćwiczenia – mają na celu kształcenie umiejętności praktycznego zastosowania wiedzy teoretycznej w ćwiczeniach symulujących sytuacje z życia codziennego. Ich podstawę stanowi ćwiczenie. Ćwiczenie jest wielokrotnym wykonywaniem jakichś czynności dla nabycia wprawy i uzyskania coraz wyższej sprawności w działaniach umysłowych i praktycznych. W procesie intelektualizacji ćwiczenia ważne jest uświadomienie sobie przez ucznia celu, jakiemu ma służyć ćwiczenie, oraz modelu działania, które ma być zrealizowane. Ważne jest także uświadomienie sobie reguł działania, których źródłem są wiadomości dotyczące zarówno materiałów i narzędzi biorących udział w ćwiczeniu, jak i sposobów wykonywania działań i wyników działania. Ćwiczenia prowadzą się do kształtowania umiejętności i nawyków, niezbędnych przy wykonywaniu różnych zadań.

Zajęcia symulowane – polegają na naśladowaniu rzeczywistości; odgrywaniu ról, zgodnie z ich realizacją w prawdziwym świecie (słuchacz w roli nauczyciela, osoby z niepełnosprawnością itp.). Zajęcia symulacyjne umożliwiają przeżycie specyficznego doświadczenia – „wejścia” w rolę zawodową, wymagającą uruchomienia i wykorzystania wielu zasobów interpersonalnych do poradzenia sobie w danej sytuacji, np. w kontakcie z trudnym uczestnikiem szkolenia czy też współpracownikiem. Słuchacze ćwiczą wówczas samodzielne podejmowanie decyzji, przewidywanie ich skutków oraz poszukiwanie innowacyjnych rozwiązań napotkanych problemów, uczą się też rozpoznawać oraz kontrolować własne reakcje emocjonalne. Zadanie w ramach symulacji może być wykonywane wielokrotnie przy zmieniających się warunkach. Symulacja uczy myślenia, wpływa na doskonalenie umiejętności związanych z różnymi sytuacjami zawodowymi. Daje ona takie możliwości zarówno słuchaczom uczestniczącym w symulowanej scenie, jak i obserwatorom, którzy wypowiadają się w dyskusji podsumowującej przebieg zajęć. Prawidłowy przebieg symulacji wymaga wcześniejszego jej przygotowania przez prowadzącego oraz przestrzegania określonej chronologii zajęć. Osoba prowadząca zajęcia jest odpowiedzialna za omówienie symulacji i poprowadzenie dyskusji w taki sposób, aby grupa wspólnie wyciągnęła wnioski z wykonanego zadania.

Zajęcia symulowane zalecane w ramach realizacji przedmiotów metodycznych z orientacji przestrzennej i mobilności powinny odbywać się w parach: jedna z osób jest w opasce zasłaniającej oczy i doświadcza sytuacji nagłej utraty wzroku; w tym samym czasie druga osoba z pary ćwiczy bez opaski i odgrywa rolę przewodnika, instruktora lub przypadkowego przechodnia; po wykonaniu określonego zadania następuje zamiana ról w parze i opaskę zakłada druga osoba.

7.6. Charakterystyka sposobów weryfikacji efektów uczenia się

Efekty uczenia się słuchaczy będą sprawdzane po każdym module lub przedmiocie, który jest częścią składową poszczególnych modułów. Weryfikacji podlegać będą wiedza lub/i kompetencje praktyczne. Egzaminy mogą mieć formę pisemną, ustną lub praktyczną.

1. Egzamin pisemny

Wiedza będzie sprawdzana poprzez pisemne sprawdziany (testy, zestawy pytań otwartych) lub prace pisemne.

Rodzaje egzaminu pisemnego:

- test z pytaniami zamkniętymi (jednokrotnego wyboru),
- test z pytaniami zamkniętymi i otwartymi (do uzupełnienia wyraz, zdanie, krótka odpowiedź na pytanie),
- zestaw pytań otwartych (udzielenie pisemnej odpowiedzi),
- przy każdym pytaniu musi być zawarta informacja o liczbie punktów przyznawanych za to pytanie,
- egzamin może zawierać jedną, dwie lub wszystkie trzy formy,
- egzaminator powinien dostać wytyczne poprawnych odpowiedzi do pytań otwartych (jeśli nie jest autorem pytań),
- praca pisemna (np. opracowanie indywidualnych programów nauki orientacji przestrzennej i mobilności, pisemna analiza studium przypadku, opracowanie wskazanego tematu).

2. Egzamin ustny

Będzie polegał na sprawdzeniu wiedzy z zakresu wybranych zagadnień z programu kształcenia, zdobytych umiejętności (np. opis słowny przestrzeni) i technik. Przy egzaminie ustnym można zastosować 6-stopniową skalę oceny.

3. Egzamin praktyczny

Umiejętności nabywane przez słuchaczy powinny być zaprezentowane w praktyce. Niektóre z nich będą wymagały krótkiej prezentacji w pomieszczeniu, inne przeprowadzenia ćwiczeń w terenie.

Rodzaje egzaminu praktycznego:

- a. Sprawdzian wybranych umiejętności – zaprezentowanie nauczania wybranych technik i umiejętności,
- b. Egzamin praktyczny w terenie – symulacja lekcji orientacji przestrzennej i mobilności.

W egzaminie biorą udział 3 osoby: osoba egzaminowana (słuchacz), egzaminator (1 lub 2) i osoba występująca w roli ucznia z niepełnosprawnością wzroku (w opasce lub symulatorze). Egzamin odbywa się w terenie, który dotyczy danego przedmiotu. Może się odbywać w budynkach, w przestrzeni publicznej miasta z wykorzystaniem środków transportu publicznego. Będzie polegał na przeprowadzeniu nauczania z orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się. Tematyką będzie obejmował np.

- doskonalenie technik poruszania się z białą laską w terenie miejskim,
- przemieszczanie się po chodnikach,
- lokalizowanie przystanków,
- pokonywanie przejść dla pieszych,
- przejazd transportem publicznym,
- korzystanie z punktów usługowych.

W egzaminie praktycznym, który jest symulacją ćwiczeń orientacji przestrzennej i mobilności, będą oceniane następujące kompetencje:

- Umiejętności organizacyjne – przygotowanie do prowadzenia zajęć: zapoznanie z terenem, planowanie zajęć, kontrolowanie czasu zajęć, podział zajęć na etapy, sporządzenie konspektu.
- Umiejętności metodyczne: właściwy tok zajęć (wprowadzenie, rozwinięcie, zakończenie i podsumowanie), dobór pomocy dydaktycznych i metod uczenia, sposób zapewniania bezpieczeństwa, udzielanie i wycofywanie pomocy, pozycja i odległość instruktora od ucznia, zastosowanie wiedzy teoretycznej w praktyce.
- Umiejętności komunikacyjne: precyzyjność wypowiedzi, dobór ilości i jakości przekazywanych informacji, wybór odpowiedniego momentu na omówienie kolejnego etapu zajęć.
- Umiejętność obserwacji: ocenianie poprawności technik i reagowanie (korygowanie i wzmacnianie).

Ocena słuchacza z egzaminu praktycznego dokonywana jest na karcie egzaminu praktycznego według wzoru stanowiącego załącznik nr 4 do standardu.

7.7. Warunki ukończenia szkolenia

Warunkiem ukończenia kursu oraz otrzymania certyfikatu uprawniającego do wykonywania zawodu instruktora orientacji przestrzennej i mobilności jest:

- obecność na zajęciach (min. 80% obecności na każdym z przedmiotów), w przypadku nieobecności na zajęciach słuchacz jest zobowiązany do uzupełnienia wiedzy i umiejętności, które były ćwiczone podczas zajęć oraz zaliczenie uzupełnionych treści w formie wskazanej przez wykładowcę),
- zaliczenie wszystkich przewidzianych w programie modułów (przedmiotów) kształcenia na poziomie min. 51% (przedmioty teoretyczne) i 71% (przedmioty praktyczne).

W przypadku przekroczenia dopuszczalnego, procentowego progu nieobecności na poszczególnych zajęciach w ramach realizowanego przedmiotu kształcenia, słuchacz jest zobowiązany do ustalenia warunków dopuszczenia do zaliczenia przedmiotu z osobą prowadzącą dany przedmiot.

Każdy przedmiot kształcenia ma przypisaną formę zaliczenia oraz procentowy próg uzyskania zaliczenia, na poziomie min. 51% (przedmioty teoretyczne) i 71% (przedmioty praktyczne).

W przypadku, gdy słuchacz nie uzyska odpowiedniego progu procentowego zaliczającego dany przedmiot, może powtórnie (tylko 1 raz) przystąpić do zaliczenia poprawkowego. Organizacja zaliczenia poprawkowego leży w gestii osoby prowadzącej dany przedmiot.

Każdy słuchacz po spełnieniu wyżej wymienionych warunków otrzymuje certyfikat (wzór certyfikatu stanowi załącznik nr 5 do standardu). Jest to dokument potwierdzający uzyskane przez niego kwalifikacje. Certyfikat będzie zawierał informacje dotyczące zrealizowanych przedmiotów, liczby godzin oraz procentowego zaliczenia poszczególnych przedmiotów.

7.8. Doskonalenie zawodowe instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności

Ukończenie kursu czy studiów nadających uprawnienia do nauczania orientacji przestrzennej i mobilności osób z niepełnosprawnością wzroku nie oznacza końca edukacji z tego obszaru. Współczesny świat wymusza konieczność ustawicznego kształcenia, które jest obecne w każdej dziedzinie ludzkiego życia. Dotyczy to także nauczania orientacji przestrzennej i mobilności.

Zmieniające się otoczenie społeczne, coraz większa cyfryzacja, a także nowe metody rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku wymagają od instruktorów ciągłego podnoszenia swojej wiedzy, umiejętności oraz kompetencji. Tylko wtedy możliwe jest prawidłowe przygotowanie, a następnie przeprowadzenie zindywidualizowanego programu nauczania orientacji przestrzennej i mobilności, tak istotnego w funkcjonowaniu osób z dysfunkcją wzroku.

Program kształcenia instruktorów orientacji przestrzennej i mobilności został zbudowany w oparciu o moduły, które powinny być rozszerzane w ramach doksztalcenia lub samokształcenia.

Każdy instruktor orientacji przestrzennej i mobilności powinien uzupełniać swoją wiedzę przede wszystkim w następujących zagadnieniach:

1. nowoczesne technologie wspomagające osoby z niepełnosprawnością wzroku – ICT (technologie informacyjno-komunikacyjne),
2. echolokacja,
3. praca z psem przewodnikiem,
4. komunikacja interpersonalna,
5. nauka orientacji przestrzennej i mobilności osób z niepełnosprawnością sprzężoną.

Wskazane wyżej zagadnienia wynikają z aktualnych wyzwań współczesnego świata. Z kolei zagadnienia dotyczące komunikacji są podstawą każdego procesu nauczania i mają wpływ na jego efekt końcowy.

Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności, który ukończył szkolenie i rozpoczyna nauczanie osób z niepełnosprawnością wzroku winien dodatkowo pogłębiać swoją wiedzę w następujących zagadnieniach:

1. aspekty medyczne funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku, w szczególności osób nowoociemniałych,
2. aspekty psychologiczne funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku, w szczególności osób nowoociemniałych,
3. rehabilitacja osób z niepełnosprawnością wzroku, z uwzględnieniem okresu nabycia niepełnosprawności.

Samokształcenie w przypadku instruktora orientacji przestrzennej i mobilności oznacza zdobywanie nowej wiedzy, poszerzanie i aktualizowanie posiadanej wiedzy z zakresu nauczania orientacji przestrzennej i mobilności oraz nabywanie i doskonalenie umiejętności praktycznych z tego obszaru. Jest to proces, w którym treści, cele oraz metody są ustalane w sposób indywidualny przez samą jednostkę.

Z uwagi na fakt, że praca instruktora orientacji przestrzennej i mobilności wymaga dużej samodzielności, zaangażowania, stawiania realnych celów oraz konsekwencji w realizacji zadań, samokształcenie powinno odbywać się zasadniczo w dwóch obszarach:

1. w zakresie doskonalenia kompetencji merytorycznych oraz
2. umiejętności określanych zbiorczo jako „miękkie”.

Poszerzanie kompetencji merytorycznych powinno polegać na wyszukiwaniu i studiowaniu informacji na temat orientacji przestrzennej i mobilności oraz szeroko pojętej rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku. Może dotyczyć nowych sposobów diagnozowania potrzeb

i możliwości osób niewidomych i słabowidzących w różnym wieku, rozwiązań metodycznych, zbierania informacji o dostępnych pomocach wykorzystywanych w orientacji przestrzennej i mobilności, itp.

Kolejnym ważnym punktem samokształcenia jest rozwój umiejętności interpersonalnych, do których należą m.in.:

- skuteczna komunikacja,
- motywowanie,
- współpraca z innymi specjalistami oraz otoczeniem osoby z niepełnosprawnością wzroku,
- rozpoznawanie emocji zarówno u siebie, jak i u osoby z niepełnosprawnością wzroku.

Do form doskonalenia się zawodowego, w których udział może brać instruktor można zaliczyć:

1. szkolenia, kursy, warsztaty,
2. grupy samokształceniowe i samodoskonalenie,
3. obserwacja pracy innych instruktorów (z ang. job shadowing).

Ważnym elementem doskonalenia zawodowego instruktora orientacji przestrzennej i mobilności powinna być również wymiana doświadczeń z innymi instruktorami poprzez udział w organizowanych spotkaniach, konferencjach, webinarach poświęconych różnym obszarom ich pracy.

Nie należy również zapomnieć o superwizji, która również uważana jest za istotny element rozwoju zawodowego instruktora. Może być przeprowadzana przez bardziej doświadczonego instruktora, który będzie przekazywał informację zwrotną o całym procesie nauczania orientacji w odniesieniu do osoby z niepełnosprawnością wzroku, jak również może to być superwizja koleżeńska, gdzie w centrum uwagi jest instruktor.

8. Bibliografia

Literatura

Bernacka D. (2001). *Od słowa do działania. Przegląd współczesnych metod kształcenia*, Warszawa: Wydawnictwo „Żak”.

Dycht M. (2015). *Zmiany w kształceniu osób z niepełnosprawnością wzroku na przestrzeni wieków*. W: Czerwińska K., Paplińska M., Walkiewicz-Krutak M. (red.), *Tyflopedagogika we współczesnej przestrzeni edukacyjno – rehabilitacyjnej*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.

Filipowicz G. (2004). *Zarządzanie kompetencjami zawodowymi*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

Filipowicz G. (2014). *Zarządzanie kompetencjami perspektywa firmowa i osobista*. Warszawa: Wolters Kluwer.

Kossowska M., Sołtyńska I. (2002). *Szkolenia pracowników a rozwój organizacji*, Kraków: Oficyna Ekonomiczna.

Kuczyńska-Kwapisz J., Kwapisz J. (1996). *Rehabilitacja osób niewidomych i słabowidzących: przewodnik*. Warszawa: Interart.

Kwapisz J., Kuczyńska-Kwapisz J. (1990) *Orientacja przestrzenna i poruszanie się niewidomych oraz słabowidzących*. Warszawa: WSiP.

Kuczyńska-Kwapisz J., Kwapisz J. (2020) *Mobilność osób niewidomych i słabowidzących jako problem interdyscyplinarny, wyzwanie dla profesjonalistów z odniesieniem do przykładów z własnej praktyki*. W: J. Kuczyńska-Kwapisz, M. Dych, E. Śmiechowska-Petrovskij (red.) *Kluczowe zagadnienia tyflopedagogiki i nauk pokrewnych*. Kraków: Impuls.

Kuczyńska-Kwapisz J., Śmiechowska-Petrovskij E. (2017) *Orientacja przestrzenna i poruszanie się osób z niepełnosprawnością narządu wzroku. Współczesne techniki, narzędzia i strategie nauczania*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW.

Miler-Zdanowska K. (2010). *Orientacja przestrzenna dzieci z dysfunkcją wzroku – droga do niezależności*, W: Witczak-Nowotna, J. (red.), *Wspomaganie uczniów z dysfunkcją wzroku w szkołach ogólnodostępnych*. Warszawa: Wydawnictwo Biuro ds. Osób Niepełnosprawnych Uniwersytetu Warszawskiego.

Miler-Zdanowska K. (2015). *Czynniki warunkujące nauczanie orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się osób z dysfunkcją wzroku*. W: Czerwińska K., Paplińska M., Walkiewicz-Krutak M. (red.), *Tyflopedagogika we współczesnej przestrzeni edukacyjno – rehabilitacyjnej* (s. 289-306). Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.

- Okoń W. (2003). Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Paplińska M. (2008) Niepełnosprawność wzroku i jej psychospołeczna specyfika. W: Czerwińska M. (red.) Niewidomi w kulturze – od terapii do sztuki wybrane zagadnienia. Przegląd tyflogiczny Nr 1-2 (38-39). PZN, Warszawa, s. 12-28.
- Poniatowska L. (2016). Aktywizujące metody kształcenia w szkolnictwie wyższym na przykładzie ćwiczeń z międzynarodowych standardów sprawozdawczości finansowej. FOLIA POMERANAE UNIVERSITATIS TECHNOLOGIAE STETINENSIS Folia Pomer. Univ. Technol. Stetin., Oeconomica, 327(83)2, 213–224.
- Pólturzycki J. (2013). Dydaktyka dla nauczycieli. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Program kształcenia dla Uniwersytetów pedagogicznych (rozdział 19.17 Pedagogika oraz rehabilitacja osób niewidomych i słabowidzących). Wydawnictwo: University Colleges Denmark (Danske Professionshøjskoler), 2019.
- Program szkolenia instruktorów orientacji przestrzennej oraz samodzielnego, bezpiecznego i efektywnego poruszania się osób niewidomych i słabowidzących, Polski Związek Niewidomych, Centrum Rehabilitacji, Warszawa 2009.
- Radoń S. (2014). Pięciowymiarowy kwestionariusz uważności, polska adaptacja. Roczniki Psychologiczne 2014, XVII, 4.
- Sidor-Rządkowska M. (2006). Kompetencyjne systemy ocen pracowników. Przygotowanie, wdrażanie i integrowanie z innymi systemami ZZL. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Smith D. W., Kelly P. (2007). A Survey of Assistive Technology and Teacher Preparation Programs for Individuals with Visual Impairments, Journal of Visual Impairment & Blindness, July 2007.
- Smith D. W., Kelley P., Maushak N. J., Griffin-Shirley N., Lan W. Y. (2009). Assistive Technology Competencies for Teachers of Students with Visual Impairments, Journal of Visual Impairment & Blindness, August 2009.
- Uniwersalny Model Kompetencji, Katalizator Innowacji, Podręcznik Użytkownika, PARP, Fundacja Obserwatorium Zarządzania.
- Walkiewicz-Krutak M. (2008). Jak pomóc dziecku niewidomemu w poruszaniu się. W: M. Paplińska (2008). Edukacja równych szans. Uczeń i student z dysfunkcją wzroku – nowe podejście, nowe możliwości. Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
- Walkiewicz-Krutak M. (2015a). Słabowzroczność w kontekście problemów orientowania się w przestrzeni i samodzielnego, bezpiecznego poruszania się W: W: K. Czerwińska, M. Paplińska, M. Walkiewicz-Krutak (red.), Tyflopädagogika wobec współczesnej przestrzeni edukacyjno-

rehabilitacyjnej (s. 136-155). Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.

Walkiewicz-Krutak M. (2015b). „Od narodzin do dorosłości” – wspomaganie rozwoju umiejętności w zakresie orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się dzieci i młodych osób niewidomych W: K. Czerwińska, M. Paplińska, M. Walkiewicz-Krutak (red.), Tyflopädagogika wobec współczesnej przestrzeni edukacyjno-rehabilitacyjnej (s. 136-155). Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.

Walkiewicz-Krutak M. (2020). Wsparcie dorosłych osób z niepełnosprawnością wzroku w zakresie rozwijania orientacji w przestrzeni i samodzielnego przemieszczania się oraz czynności życia codziennego na przykładzie działalności organizacji pozarządowych. W: W: J. Kuczyńska-Kwapisz, M. Dych, E. Śmiechowska-Petrovskij (red.) Kluczowe zagadnienia tyflopädagogiki i nauk pokrewnych. Kraków: Impuls.

Walkowiak R. (2004). Model kompetencji menedżerskich organizacji samorządowych. Olsztyn: Wydawnictwo UWM.

Walther R. (2007). Tyflopädagogika (J. Mink, tłum.). Gdańsk: GWP.

World Health Organization, World report on vision. Geneva 2019 r.

Wyżga O. (2009). Metody nauczania stosowane na wyższej uczelni (75-91). W: Domagała-Kręcioch A., Wyżga O. (red). Współczesne wyzwania dydaktyki szkoły wyższej Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.

Zawiślak A. (2007). Organizacja kształcenia specjalnego w duńskiej szkole podstawowej W: Z. Gajdzica (red.), Rozwój i funkcjonowanie osób niepełnosprawnych. Konteksty edukacyjne i prawne (s. 79 – 93). Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.

Ziółkowski P. (2015). Teoretyczne podstawy kształcenia. Skrypt dla studentów Bydgoszcz: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy.

Akty prawne

Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012, poz. 1169).

Rozporządzenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 15 lipca 2003 r. w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności Dz.U. 2021 poz. 857.

Źródła internetowe

<https://www.acvrep.org/certifications/clvt-code>

<http://www.niepelnosprawni.gov.pl/p,81,bael>

9. Spis wykresów i tabel

Spis wykresów:

Wykres 1. Rozkład wieku respondentów badania _____	22
Wykres 2. Miejsce zamieszkania respondentów _____	23
Wykres 3. Rozkład osób niewidomych i słabowidzących wśród respondentów badania _____	24
Wykres 4. Aktywność zawodowa osób z niepełnosprawnością wzroku, które ukończyły szkolenie z orientacji przestrzennej _____	24
Wykres 5. Odpowiedzi na pytanie: ile lat temu ukończyła/ukończył Pani/Pan ostatnie szkolenie z orientacji przestrzennej? _____	25
Wykres 6. Odpowiedzi na pytanie: Jakich umiejętności nauczył/a się Pan/Pani podczas szkolenia z orientacji przestrzennej? _____	26
Wykres 7. Zestawienie odpowiedzi na pytania: Czy według Pani/Pana instruktor orientacji przestrzennej powinien posiadać wiedzę z zakresu? _____	27
Wykres 8. Zestawienie odpowiedzi na pytania: Czy według Pani/Pana instruktor orientacji przestrzennej powinien posiadać umiejętności [...]? _____	28

Spis tabel:

Tabela 1. Odpowiedzi na pytanie: W jakiej formie uczestniczyła/ł Pani/Pan w kursie orientacji przestrzennej? _____	26
Tabela 2. Odpowiedzi na pytanie: Proszę wskazać 3 najważniejsze cechy idealnego instruktora orientacji przestrzennej. _____	29
Tabela 3. Odpowiedzi na pytanie Co Pani/Pana zdaniem decyduje o dobrej współpracy instruktora orientacji przestrzennej i osoby szkolonej? _____	30
Tabela 4. Moduły kształcenia _____	56
Tabela 5. Pełny plan szkolenia _____	58

10. Załączniki

10.1. Załącznik numer 1 – Wzór zaświadczenia lekarskiego

.....
pieczętka podmiotu leczniczego

.....
miejsowość, data

ZAŚWIADCZENIE LEKARSKIE

wydane na prośbę *ubiegającego się o zdobycie kwalifikacji instruktora orientacji przestrzennej i mobilności/instruktora orientacji przestrzennej i mobilności**

Pan/i .....

PESEL .....

Zamieszkała/y .....

.....
Nie stwierdzam u ww. osoby przeciwwskazań zdrowotnych do wykonywania zadań w charakterze instruktora orientacji przestrzennej i mobilności osób z niepełnosprawnością wzroku.

.....
pieczętka i podpis lekarza

* niepotrzebne skreślić

INFORMACJA DLA LEKARZA WYSTAWIAJĄCEGO ZAŚWIADCZENIE

1. Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności uczy osoby z niepełnosprawnością wzroku bezpiecznego, samodzielnego i skutecznego poruszania się z białą laską i/lub z przewodnikiem, i/ lub z psem przewodnikiem i/lub z technologiami asystującymi w przestrzeni zamkniętej i otwartej.
2. Instruktor orientacji przestrzennej i mobilności wykonuje swoje zadania w różnym środowisku i w zróżnicowanych warunkach:
  - a. Zajęcia mają formę indywidualną (jeden instruktor pracuje z jednym uczestnikiem szkolenia).
  - b. Czas trwania zajęć i pora ustalane są indywidualnie w zależności od możliwości obu stron.
  - c. Zajęcia nie są statyczne, zapewniają dużo aktywności ruchowej, szczególnie przy przemieszczaniu się pieszo.

3. Praca w terenie wiąże się z przebywaniem na świeżym powietrzu, ale też i w hałasie ulicznym, oraz w miejscach zatłoczonych.
4. Nauka orientacji przestrzennej i mobilności odbywa się w różnorodnej przestrzeni – wewnątrz budynków (mieszkalnych, użyteczności publicznej), w środkach transportu publicznego i w przestrzeni otwartej w różnych warunkach atmosferycznych, a także o różnych porach, w zależności od realizowanych treści programu nauczania O&M i ustaleń między instruktorem a osobą z niepełnosprawnością wzroku.
5. Praca wymaga odpowiedzialności za bezpieczeństwo własne i osoby szkolonej, a także odporności na stres, który może pojawić się w związku z nieprzewidywanymi sytuacjami podczas nauczania orientacji przestrzennej i mobilności.
6. Przeciwwskazaniem do pracy są utrudnienia funkcjonalne wynikające z niepełnosprawności, uniemożliwiające uzyskanie kwalifikacji do pracy w charakterze instruktora orientacji przestrzennej i mobilności, których przyczyny określono następującymi symbolami³ lub opisami równoważnymi:
  - 01-U – upośledzenia umysłowe,
  - 02-P – choroby psychiczne,
  - 03-L – zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu (jeśli uniemożliwiają efektywną komunikację podczas prowadzenia procesu nauczania),
  - 05-R – upośledzenia narządu ruchu,
  - 06-E – epilepsja,
  - 10-N – choroby neurologiczne,
  - 12-C – całościowe zaburzenia rozwojowe.

---

³ Na podstawie Rozporządzenia Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 15 lipca 2003 r. w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności Dz.U. 2021 poz. 857.

10.2. Załącznik numer 2 – Wzór oświadczenia osoby z niepełnosprawnością wzroku

.....
Imię (imiona) i nazwisko

.....
Adres zamieszkania

OŚWIADCZENIE

Oświadczam, że samodzielnie i bezpiecznie poruszam się w terenie zurbanizowanym.

Podczas orientowania i przemieszczania się wykorzystuję m. in. (proszę wymienić):

Odbyłem/łam kursy/szkolenia z orientacji przestrzennej i mobilności:

Organizator szkolenia/kursu	Termin szkolenia/ kursu (od-do)	Łączna liczba godzin

.....
miejsowość i data

.....
podpis

10.2. Załącznik numer 3 – Wzór karty praktykanta

KARTA PRAKTYKANTA

Imię i nazwisko

Nazwa i wymiar praktyki:

Praktyka asystencko-pedagogiczna w zakresie nauczania orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się osób z niepełnosprawnością wzroku

1. PEŁNA NAZWA I ADRES PLACÓWKI:

PIECZĘĆ FIRMOWA PLACÓWKI

PODPIS DYREKTORA/KIEROWNIKA PLACÓWKI

2. HARMONOGRAM REALIZACJI ZADAŃ W MIEJSCU PRAKTYKI

Lp.	Data realizacji	Realizacja zadań w odniesieniu do programu praktyk	Liczba godzin
1.			
5.			
6.			
7.			
8.			
9.			
10.			
RAZEM			

3. POTWIERDZENIE I OCENA EFEKTÓW OSIĄGNIĘTYCH W CZASIE PRAKTYKI

Lp.	WYKAZ OSIĄGNIĘTYCH EFEKTÓW	Ocena* (pkt 1÷6)
1.	<p>PRZYGOTOWANIE MERYTORYCZNE – WIEDZA</p> <p>a. Zna specyfikę i założenia organizacyjne placówki, w której realizuje praktykę z orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się.</p> <p>b. Zna założenia programowe oraz zakres treści realizowanych w ramach zajęć z orientacji przestrzennej i samodzielnego bezpiecznego poruszania się osób z niepełnosprawnością wzroku.</p> <p>c. Wie na czym polega specyfika pracy nauczyciela orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się.</p> <p>d. Zna zasady zapewniania bezpieczeństwa uczniom podczas zajęć z orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się.</p>	
2.	<p>PRZYGOTOWANIE MERYTORYCZNE – UMIEJĘTNOŚCI</p> <p>a. Potrafi dokonać poprawnego opisu obserwacji indywidualnych zajęć dydaktycznych z zakresu orientacji przestrzennej i poruszania się osób z niepełnosprawnością wzroku.</p> <p>b. Potrafi dokonać oceny potrzeb i możliwości osób z niepełnosprawnością wzroku w zakresie orientacji przestrzennej i poruszania się.</p> <p>c. Potrafi zaplanować i przeprowadzić indywidualne zajęcia dydaktyczne z orientacji przestrzennej i poruszania się osób z niepełnosprawnością wzroku na podstawie samodzielnie przygotowanego scenariusza.</p>	
3.	<p>KOMPETENCJE SPOŁECZNE</p> <p>a. Przestrzega zasad etyki zawodowej.</p> <p>b. Odpowiedzialnie przygotowuje się do swojej pracy i wykonuje działania pedagogiczne.</p> <p>c. Wykazuje wrażliwość na potrzeby i możliwości małych dzieci, uczniów oraz dorosłych osób niewidomych i słabowidzących w zakresie samodzielnego poruszania się.</p> <p>d. Wykazuje cechy refleksyjnego praktyka w planowaniu, realizacji i ewaluacji prowadzonych zajęć z osobami z niepełnosprawnością wzroku.</p> <p>e. Jest zdolny i chętny do współdziałania z opiekunem praktyk zawodowych oraz z innymi nauczycielami, w celu poszerzania swojej wiedzy i rozwijania umiejętności niezbędnych w pracy nauczyciela orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się.</p>	

* 1 punkt oznacza brak osiągnięcia efektów, a 6 punktów oznacza wyróżniające się osiągnięcie efektów.

4. OCENA OPISOWA

Podpis opiekuna praktyk w placówce/ osoby odpowiedzialnej za wolontariat/pracę

Podpis opiekuna praktyk z ramienia jednostki szkolącej

10.4. Załącznik numer 4 – Wzór karty egzaminu praktycznego

KARTA EGZAMINU PRAKTYCZNEGO ORIENTACJA PRZESTRZENNA I MOBILNOŚĆ

Data:
Szkolenie z orientacji przestrzennej i mobilności organizowane przez:
Moduł:
Zakres egzaminu:
Teren/miejsce egzaminu:
Imię i nazwisko słuchacza:
Imię i nazwisko egzaminatora:

Oceniane umiejętności:	Liczba punktów
Organizacyjne – przygotowanie do prowadzenia zajęć: zapoznanie z terenem, planowanie zajęć, kontrolowanie czasu zajęć, podział zajęć na etapy, sporządzenie konspektu	...../4
Umiejętności metodyczne: właściwy tok zajęć (wprowadzenie, rozwinięcie, zakończenie i podsumowanie), dobór pomocy dydaktycznych i metod uczenia	...../6
Umiejętności metodyczne: sposób zapewniania bezpieczeństwa, udzielanie i wycofywanie pomocy, pozycja i odległość instruktora od ucznia/, zastosowanie wiedzy teoretycznej w praktyce	...../6
Umiejętności komunikacyjne: (precyzyjność wypowiedzi, dobór ilości i jakości przekazywanych informacji, wybór odpowiedniego momentu na omówienie kolejnego etapu zajęć)	...../4

Oceniane umiejętności:	Liczba punktów
Uwagi:	
Konspekt:	
Suma punktów z egzaminu:	...../20
Podpis egzaminatora:	

KRYTERIA OCENIANIA

0-50% zdobytych punktów – poziom niedostateczny kompetencji/ocena niedostateczna

51%-70% zdobytych punktów – poziom dostateczny kompetencji/ocena dostateczna

71%-90% zdobytych punktów – poziom dobry kompetencji/ocena dobra

91%-100% zdobytych punktów – poziom bardzo dobry kompetencji/ocena bardzo dobra

10.5. Załącznik numer 5 – Wzór certyfikatu

CERTYFIKAT

UKOŃCZENIA KURSU/SZKOLENIA

INSTRUKTORA ORIENTACJI PRZESTRZENNEJ I MOBILNOŚCI

.....
Kurs/Szkolenie organizowany/e przez

.....
w (należy podać miejsce) w okresie (należy podać daty)

(miejsce), (data wydania dokumentu)

.....
(pieczęć Organizatora)

.....
(stanowisko osoby podpisującej)

NAZWA PRZEDMIOTU	FORMA ZALICZENIA	LICZBA GODZIN	LICZBA GODZIN PRACY WŁASNEJ	PUNKTY ECTS	OCENA %
Aspekty medyczne w rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku w różnym wieku	Egzamin	15	45	2	
Podstawowe zagadnienia z zakresu funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku	Egzamin	12	40	2	
Funkcjonalne konsekwencje słabowzroczności	Egzamin	8	20	1	
Kontakt i komunikacja w rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku	Egzamin	10	15	1	
Psychologiczne aspekty rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku	Egzamin	15	10	1	
Podstawy nauczania orientacji przestrzennej osób z niepełnosprawnością wzroku	Egzamin	12	15	1	
Metodyka nauczania orientacji przestrzennej i samodzielnego przemieszczania się osób z niepełnosprawnością wzroku – umiejętności podstawowe	Egzamin	12	15	2	
Podstawowe umiejętności i techniki poruszania się z białą laską	Egzamin	23	22	3	
Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w prostym terenie zurbanizowanym	Egzamin	25	20	3	
Pomoce dydaktyczne wykorzystywane w nauczaniu orientacji przestrzennej	Zaliczenie na ocenę	7	18	1	
Metodyka nauczania orientacji przestrzennej z wykorzystaniem echolokacji	Egzamin	15	10	1	
Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w złożonym terenie zurbanizowanym – skrzyżowania	Egzamin	25	20	3	
Zaawansowane techniki poruszania się z białą laską w złożonym terenie zurbanizowanym – środki transportu	Egzamin	50	25	4	
Funkcjonalna ocena wzroku dla potrzeb orientacji przestrzennej i przemieszczania się osób słabowidzących.	Zaliczenie na ocenę	10	15	1	

NAZWA PRZEDMIOTU	FORMA ZALICZENIA	LICZBA GODZIN	LICZBA GODZIN PRACY WŁASNEJ	PUNKTY ECTS	OCENA %
Metodyka nauczania orientacji przestrzennej małych dzieci z niepełnosprawnością wzroku	Egzamin	20	25	2	
Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób dorosłych z niepełnosprawnością wzroku	Zaliczenie na ocenę	7	18	1	
Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób z niepełnosprawnością sprzężoną	Zaliczenie na ocenę	10	15	1	
Metodyka nauczania orientacji przestrzennej osób poruszających się z psem przewodnikiem	Egzamin	7	18	1	
Metodyka nauczania orientacji przestrzennej z wykorzystaniem nowoczesnych technologii	Egzamin	20	10	2	
Ocena umiejętności z zakresu orientacji przestrzennej i planowanie procesu nauczania	Zaliczenie na ocenę	8	20	1	
Praktyka asystencko-pedagogiczna w zakresie nauczania orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się osób z niepełnosprawnością wzroku	Zaliczenie	40	20	3	

Umiejętności oceniane były według poniższych kryteriów:

0-50% zdobytych punktów – poziom niedostateczny kompetencji/ocena niedostateczna

51%-70% zdobytych punktów – poziom dostateczny kompetencji/ocena dostateczna

71%-90% zdobytych punktów – poziom dobry kompetencji/ocena dobra

91%-100% zdobytych punktów – poziom bardzo dobry kompetencji/ocena bardzo dobra